

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GÖÇ ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI**

XXI. YÜZYILDA DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE DÜZENSİZ GÖÇLER

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Ayfer KARAHA**

**Danışman
Doç. Dr. İsa KALAYCI**

Hatay-2024

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GÖÇ ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI**

XXI. YÜZYILDA DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE DÜZENSİZ GÖÇLER

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Ayfer KARAHAN**

**Danışman
Doç. Dr. İsa KALAYCI**

Hatay-2024

ONAY

Ayfer KARAHAN tarafından hazırlanan “**XXI. YÜZYILDA DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE DÜZENSİZ GÖÇLER**” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile **GÖÇ ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

25/01/2024

Jüri Üyeleri	İmza
Doç. Dr. İsa KALAYCI (Tez Danışmanı-Başkan)	
Dr. Öğr. Üyesi A. Caner ÇATAL (Üye)	
Dr. Öğr. Üyesi Caner AYDEYER (Üye)	

Ayfer KARAHAN tarafından hazırlanan “**XXI. Yüzyılda Dünyada ve Türkiye’de Düzensiz Göçler**” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunana jüri üyelerince kabul edildiğini **onaylarım**.

.../.../2024

Doç. Dr. Sinan ERDOĞAN
Enstitü Müdürü

T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım kaynakların tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak referans gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

26/01/2024

Ayfer KARAHAN

ÖNSÖZ

Göç bireylerin ve ülkelerin güncel ve gelecekteki durumlarını etkileyen, dinamik bir süreçtir. Türkiye sahip olduğu konum nedeniyle yoğun bir şekilde göçe maruz kalmış hem göç veren hem hedef ülke hem de transit pozisyonunda göç alan ülkelerden biri haline gelmiştir. Türkiye'nin zaman zaman göç devinimindeki rolü değişse de bu tezin konusu olan 21. yüzyıldaki baskın pozisyonu -bekleme sürelerinin uzunluğunun da etkisiyle- "transit" ülkeden "hedef" ülkeye doğru evrilmiştir. Bu sonuç küresel ölçekte cereyan eden pek çok faktörün bileşimidir.

Dünya genelinde kendi vatandaşlığı dışında bir ülkede çeşitli statülerde olmak üzere günümüzde yaklaşık 181 milyon göçmen bulunmaktadır ve dünya nüfusunun 3,6'sına denk gelmektedir. Göçmenlerden oluşan bir ülke kurulsaydı bu dünyanın 8. büyük devleti olacaktı. Böylesine büyük bir nüfus hareketinin ve potansiyelinin yarattığı etkiler de ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Göçmenlerin çok büyük bir miktarının gelişmiş ülkelerde olması ve hedeflerine bu ülkeleri koymaları göçün ana sebeplerinden birinin gelişmişlik düzeyi olduğuna işaret etmektedir.

21. yüzyıldaki küreselleşme ve insan haklarına rağmen bitmeyen savaşlar ve kargaşalar, göçlerin yönünü refah vadeden ülkelere doğru yönlendirmektedir. Burada dikkat çeken husus göç hareketleri gibi büyük nüfus devinimlerinin yaşandığı dünyada asıl payın "düzensiz göçmenlik" noktasında düğümlendiğidir. Artan göç dalgaları hedef ülkelerde göçmen politikalarının sertleşmesine ve yeni tedbirler alınmasına yol açarken, zorlaşan resmi yolla göçmen olma durumu da düzensiz göçü artırmakta, bu durum başa çıkılamaz bir kısır döngü oluşturmaktadır. Her açıdan ülkelerin kalkınmışlık ve huzur düzeyleri birbirlerine yaklaştırılmadıkça göçün ve özelinde düzensiz göçün engellenmesi mümkün görünmemektedir.

Genel göç teorileri oluşturulmuş ve üst bir bakışla göç davranışları analiz edilmiş olsa da her ülkenin bulunduğu bölge özelinde durum ele alınmalı, genel teoriler ışığında özel durumlarla harmanlanarak daha güncel göç politikaları oluşturulmalıdır. Göç politikaları oluşturabilmek için mevcut durumun bir büyük fotoğrafı ortaya konulmalıdır. Bu tezin amacı son zamanlarda pek çok ülkenin ilk sıralardaki gündeminde olduğu gibi Türkiye'nin de en önemli meselelerinden biri olan düzensiz göçe 21. yüzyıl çerçevesinde bakmaktır.

Anlamsal altyapıyı oluşturmak adına tezin ilk bölümünde; göçün tanımı, anlamı ve göç türleri anlatılarak göçle ilgili teorilere değinilmiştir. İkinci bölümde tezin ana konusu olan düzensiz göç kavramı ele alınmış, göçmenleri düzensizliğe

sürükleyen sebepler ve göçte rol oynayan gruplar tanımlanmıştır. Ayrıca düzensiz göçe sebep olan faktörler ile düzensiz göçün sebep olduğu durumlar ve sonuçları üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; Türkiye’de düzensiz göç üzerine yapılan çalışmalarla ilgili literatür üzerinden Türkiye ile kıyaslama yapabilmek amacıyla dünyadaki istatistiki rakamlara değinilmiştir. Bu bağlamda uluslararası ve ulusal kaynaklar, literatür verileri, yıllık ve dönemlik raporlar ışığında 21. yüzyılda Türkiye’de düzensiz göçün son verileri ortaya konulmuş, veriler ışığında düzensiz göçmenlerin profili oluşturulmuştur. Türkiye’nin düzensiz göçmenlere karşı aldığı önlemler ve düzensiz göçle mücadelesi izah edilmiştir.

Her bilimsel çalışmanın kolaylıkları ve zorlukları vardır. Ancak çalışmanın zorlukları motivasyon ile olduğundan daha kolay bir hale gelebilir. Çok isteyerek ve içten bir merakla yapmaya çalıştığım bu tezimde öncelikle çalışma konusuna beni yönlendiren, her aşamada çözüm önerileri sunan, geçmiş birikimi ve tecrübesi ile bana rehberlik eden, eksiklerimde hoş görüşü ile örnek olan tez danışmanım Doç. Dr. İsa KALAYCI’ya içten teşekkürü borç bilirim. Akademik birikimi ile yol haritama şekil veren değerli eşim Prof. Dr. İsmail Hakkı KARAHAN’a, sabırlarından ve desteklerinden dolayı çocuklarım Emin Çağrı, Çağlanur ve Nisanur’a sonsuz teşekkür ederim.

Hatay-2024

Ayfer KARAHAN

XXI. YÜZYILDA DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE DÜZENSİZ GÖÇLER

Ayfer KARAHAN

Göç Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2024

Danışmanı: Doç. Dr. İsa KALAYCI

ÖZET

Göç ve iltica, bugün ulusal ve küresel yönetimde son derece önemli konulardandır. Toplumlar ve ülkeler küresel sosyo-ekonomik, politik alışveriş ağlarına giderek daha fazla gömüldükçe, ulaşım, iletişim geliştikçe, küresel eşitsizlikler ve bölgesel çatışmalar büyüdüğü, göç ve ilticanın boyutu ve siyasi önemi de artmıştır. Bu çalışmanın amacı, 21. yüzyılda gerçekleşen düzensiz göç hareketlerini çeşitli verilerle, nedenleri ve sonuçları bağlamında Türkiye perspektifinden okumaktır. Çalışmada; 2000-2023 yılları arasındaki düzensiz göçle ilgili uluslararası ve ulusal yayınlardan, tezlerden, resmi veya özel kuruluş verilerinden, periyodik göç raporlarından istifade edilmiştir. Elde edilen veriler doküman analizi tekniğiyle kronolojik ve analitik bir şekilde açıklanmıştır. Dünyadaki veya Türkiye’deki göçlerle ilgili pek çok bilimsel çalışma olmasına rağmen, Türkiye’deki düzensiz göçle ilgili müstakil bir çalışmanın olmaması bu tezin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Bilhassa 21. yüzyılın başlangıcı ile sosyo-ekonomik cazibesinin yanı sıra batılı ülkelere geçiş rotasında olması dolayısıyla bir taraftan “kaynak ülke” konumunda bulunan Türkiye, diğer taraftan hem “hedef ülke” hem de “transit ülke” pozisyonundadır. Bu durum Türkiye’nin çifte çekim gücü ile düzensiz göçe odak olmasına da sebebiyet vermiştir. Türkiye’nin düzensiz göçlere maruz kalmasında itici ve çekici faktörlerden bahsedilebilir. Bunlar şöyle sıralanabilir; kaynak ülkelerin refah seviyesinin düşük olması, iç karışıklıklar, insan hakları ihlalleri, siyasi veya dini baskılar, kültürel ve coğrafi yakınlık, Türkiye’de göçmenlere insani davranılması, Türkiye’de düşük derecede de olsa geçim kaynağı bulabilme imkanlarının olması.

ANAHTAR KELİMELER

Göç, Düzensiz Göç, Kayıtdışı Göç, Türkiye, 21. yüzyıl

IRREGULAR MIGRATION MOVEMENTS IN THE WORLD AND TURKEY IN THE 21st CENTURY

Ayfer KARAHAN

Department of Migration Studies Master's Thesis, 2024

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Isa KALAYCI

ABSTRACT

Immigration and asylum are extremely important issues in national and global governance today. As societies and countries become increasingly embedded in global socio-economic and political exchanges and networks, as transportation and communications improve, and as global inequalities and regional conflicts grow, the scale and political significance of migration and asylum has also increased. The aim of this study is to read the irregular migration movements that took place in the 21st century from the perspective of Turkey, in the context of their causes and consequences, with various data. In the study; International and national publications, theses, official or private organization data, and periodic migration reports regarding irregular migration between 2000 and 2023 were used. The obtained data were explained chronologically and analytically using the document analysis technique. Although there are many scientific studies on migration in the world or in Turkey, the lack of a separate study on irregular migration in Turkey has revealed the necessity of this thesis.

Especially with the beginning of the 21st century, Turkey, on the one hand, is in the position of a "source country" due to its socio-economic attractiveness and being on the transition route to western countries, and on the other hand, it is in the position of both a "target country" and a "transit country". This situation has also caused Turkey to become a focus on irregular migration with its double power of attraction. Push and pull factors can be mentioned in Turkey's exposure to irregular migration. These can be listed as follows; low welfare level of the source countries, internal turmoil, human rights violations, political or religious pressures, cultural and geographical proximity, humane treatment of immigrants in Turkey, and the possibility of finding a livelihood in Turkey, albeit at a low level.

KEYWORDS

Migration, Irregular Migration, Unregistered Migration, Türkiye, 21st century.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar LİSTESİ.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇLE İLGİLİ TEMEL TANIMLAR VE KAVRAMLAR

1.1. Göçün Tanımına Dair Yaklaşımlar	1
1.2. Göç Türleri, Göçün Genel Nedenleri ve Kategorileri	6

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ TEORİLERİ VE DÜNYADA GÖÇLERİNDEN ÖRNEKLER

2.1. Göç Teorilerine Genel Bakış	14
2.1.1. Ravenstein Teorisi.....	15
2.1.2. Everett S. Lee'nin İtme-Çekme Teorisi	16
2.1.3. Petersen'in Göç Tipleri	17
2.1.3.1. İlkel Göçler.....	17
2.1.3.2. Zoraki ve Yönlendirilmiş Göçler	17
2.1.3.3. Serbest Göç	18
2.1.3.4. Kitleli Göç.....	18
2.1.4. Neoklasik Makro Teori	18
2.1.5. Neoklasik Mikro Teori.....	19
2.1.6. Kuramsal Teori.....	19
2.1.7. Stouffer'in Kesişen Fırsatlar Teorisi.....	19
2.1.8. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Teorisi	19
2.1.9. Dünya Sistemleri Teorisi.....	20
2.1.10. İlişkiler Ağı Teorisi.....	21
2.1.11. Kümülatif Nedensellik Teorisi.....	22
2.2. Göç Sürecine Etki Eden Sosyal Dinamikler.....	22

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TERMİNOLOJİK AÇIDAN DÜZENSİZ GÖÇ

3.1.	Düzensiz Göç Olgusu ve Tanımı.....	23
3.2.	Düzensizliğe Giden Ana Yollar.....	27
3.3.	Göçteki Düzensizliğin Kaynakları	29
3.4.	Göç Yapan Kişilerin Tanımlanmaları	30
3.4.1.	Göçmen	30
3.4.2.	Mülteci	31
3.4.3.	Sığınmacı	31
3.4.4.	Düzensiz Göçmen	33
3.5.	İnsan Ticareti	34
3.6.	Göçmen Kaçakçılığı	35

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

XXI. YÜZYILDA DÜNYADA GÖÇÜN GENEL DURUMU VE TÜRKİYE’DE DÜZENSİZ GÖÇ

4.1.	Türkiye’nin Düzensiz Göç Literatürüne Dair.....	39
4.2.	Dünya Literatüründe Düzensiz Göçmenler	46
4.3.	21. Yüzyılda Türkiye’de Düzensiz Göç	48
4.3.1.	Türkiye’de Düzensiz Göçün Nedenleri.....	50
4.3.2.	İstatistiki Verilerle Türkiye’de Düzensiz Göç	52
4.3.3.	Türkiye’de Düzensiz Göçle Mücadele.....	64
SONUÇ		68
KAYNAKÇA		71
DİZİN		85

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. Web of Science’a Göre Bilimsel Çalışma İstatistikleri	3
Tablo 2. 1970-2020 Yılları Arasındaki Uluslararası Göçmen Sayıları.....	6
Tablo 3. İtme-Çekme Kuramına Göre Göç.....	6
Tablo 4. Everett Lee’nin İtme-Çekme Teorisine Göre Göçler	16
Tablo 5. Yıllara göre Türkiye’de yakalanan düzensiz göçmenlerin uyrukları.....	59

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Web of Science Veri Tabanında Göç Konulu Yapılan Makalelerin İlk 10 Alana Göre Dağılımı	4
Şekil 2. Web of Science Veri Tabanında Göç Konulu Yapılan Makalelerin İlk 25 Alana Göre Dağılımı	4
Şekil 3. Dünyadaki En Büyük 15 Göç Dalgası	8
Şekil 4. 2012-2022 Döneminde Zorunlu Göçe Maruz Kalan İnsan Sayıları	9
Şekil 5. Yıllara Göre Türkiye'ye Giriş Yapan Yabancı Sayıları (2005-2022)	53
Şekil 6. Uyruklarına göre Türkiye'ye giriş yapan yabancılar	54
Şekil 7. 2005-2022 yılları arasında Türkiye'den çıkış yapan insan sayıları	55
Şekil 8. Uyruklarına göre Türkiye'den çıkış yapan insan sayıları	55

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
ed.	: Edition (baskı)
E.T.	: Erişim Tarihi
FRONTEX	: Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı
GCIM	: Global Commission on International Migration (Uluslararası Küresel Göç Komisyonu)
GİB	: Göç İdaresi Başkanlığı
GİGM	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
HWWA	: Hamburgisches Welt-Wirtschafts-Archiv (Hamburg Dünya Ekonomisi Arşivi)
IOM	: International Organization for Migrations (Uluslararası Göç Örgütü)
IDMC	: The Internal Displacement Monitoring Centre (Ülke İçinde Yerinden Edilme İzleme Merkezi)
ILO	: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
METU	: Middle East Technical University (Ortadoğu Teknik Üniversitesi)
OECD	: The Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
ONI	: Office National de l'immigration (Ulusal Göçmen Bürosu)
S.	: Sayı
SGK	: Sahil Güvenlik Komutanlığı
ss.	: sayfadan sayfaya, sayfa aralığı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UN	: United Nations (Birleşmiş Milletler)
UNDESA	: United Nations Department of Economic and Social Affairs

	(Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi)
UNDP	: United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Geliştirme Programı)
UNGA	: United Nations General Assembly (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu)
UNHCR	: United Nations High Commissioner for Refugees (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği)
vd.	: ve diğerleri
WB	: World Bank (Dünya Bankası)
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

“Göç” kavramı her ne kadar insanların yer değiştirmesi anlamında kullanılsa da aslında tüm canlılara özgü bir mefhumdur. Tarihte ilk insanların zorunlu iklim değişiklikleri nedeni ile kıtalar arası gerçekleştirdikleri göçlerinin yanı sıra, her mevsim gözlemlenen kuş, balık ve çeşitli hayvanların da göç ettikleri malumdur. İlk büyük insan göçlerinin bir probleme neden olmamasının altında henüz sınırların kesinleşmemiş olduğu düşünülse de günümüzde bu durumun ciddi bir hal aldığı anlaşılmaktadır.

Göç, insanlık tarihinin her döneminde farklı boyutlarla gerçekleşmiştir. Bu göçlerin ortak nedenleri olarak daha cazip koşullara ulaşma, mevcut yaşam koşullarını iyileştirme, insan temel ihtiyacından kaynaklanan kendini daha güvenli hissetme arzusu sayılabilir. Coğrafi keşifler ve sanayi devrimi yeni fırsatlarla birlikte insanların kitlesel göçlerine yol açan olumlu nedenlerdendir. Bununla birlikte modern sömürgeler ve gelişmiş kölelik sistemleriyle meydana gelen pek çok siyasi kargaşa veya savaşlar da göçü tetikleyen olumsuz faktörlerdendir. Bu doğrultuda bazen isteyerek (gönüllü) bazen de istem dışı (zorunlu) göçler yaşanmıştır. Yaşanan göçler, yerleşilen yeni iskân mahallerinde bir dizi sorunlara neden olmuştur. Bu da göç alan yerleşim yerindekilerin başka bir yere gitmesine neden olabilmektedir. Dolayısıyla göç hadiseleri nedenleri ve sonuçları bakımından sarmal bir şekilde devam eden toplumsal bir olgu olarak incelenmelidir (Kalaycı, 2018: 1-3).

Göç yolları, göçmenlerin bu süreçte yaşadıkları, resmi veya gayri resmi süreçlerdeki olaylar, bu esna da karşılaşılan güvenlik sorunları, ekonomik gerekçeler, ev sahibi ülkenin başa çıkması gereken sosyal, kültürel, maddi, uyumsal, psikolojik, siyasi sorunlar göçün ne kadar çok boyutlu bir olgu olduğunu sergilemektedir. Başlangıçta mikro ölçekte ülkelerin kendi sınırları içerisinde cereyan eden göç hareketi, ulaşım ağları ve ekonomik iyileşme, medya ve internet gelişimi ile bilinmezlikten çıkmış, farklı ülkelerin aşinalığı sayesinde ülkeler arası bir probleme dönüşmüştür. Artan uluslararası göç, artık göç denince akla ilk gelen göç tipi olmaya başlamış, hemen tüm ülkelerde farklı ülke göçmenlerinin (uluslararası) çok sayıda görülmesi sıradanlaşmıştır (Buz, 2003: 56).

Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkeleri ile dünyanın geri kalanı arasında oluşan refah düzeyi makası gittikçe açılmakta ve bu ülkelerin göçe odak olma yüzdesi

sürekli artmaktadır. Gelişmiş ülkeler her ne kadar sınır güvenliklerini ve göçü önleyici siyasi politikalarını artırsa veya sertleştirse de göçmen sayısı tam tersine artmaktadır. Göçün ana nedeni olan ekonomik ve huzur kaynaklı potansiyel fark giderilmedikçe de göçün gündemden düşmeyeceği görülmektedir. Göç olarak stabil durumlarının tehdit edilmesini istemeyen ülkeler, sınırlarının güvenliğini artırmak, duvarları yükseltmek ve bu şekilde problemi çözmeyi hedeflediler, düzensiz göç ve insan ticaretine karşı sert göç politikalarının meşrulaştırılmasını daha çok dile getirmeye başladılar (De Stefano, 2007; Shahinian, 2008). Bu durum sınırları aşamayan daha fazla göçmenin illegal yollara başvurusu, daha çok istismara hedef olarak insan kaçakçılığı gibi olumsuz olaylarla karşılaşması anlamına gelmektedir. Bu konuya uluslararası literatürde yoğun ilgi duyulmaktadır (Cohen, 2007: 14-17; Piper, 2003: 723-745). Artan göçmen sayısını azaltmaya ve engellemeye yönelik çabalar çoğaldıkça göç niyeti olan insanlar yasal yollar yerine yasadışı yolları tercih etmeye yönelmişler bu durum da düzensiz göç olgusunu tetiklemiştir. Düzensiz göç, vasıfsız göçmenlerin ya savaş, baskı gibi zorlayıcı bir etki altında kalması ya da gelişmiş/hedef ülkeler tarafından kolaylıkla kabul görmemeleri nedeni ile yoğun bir biçimde artmaktadır.

Göç konusu çok ilgi çekici bir araştırma alanıdır. Örneğin google akademik üzerinden “immigration (göç)” kelimesi içeren 3.110.000 yayınlanmış makale görülmektedir (www.scholar.google.com, 08.08.2023). Aynı siteden “irregular migration (düzensiz göç)” kavramı aratıldığında 1.000.000 makale ile karşılaşılacaktır (www.scholar.google.com, 08.08.2023). Bu kadar verinin çok olduğu bir araştırma konusunda “güncel ve ilgi çekici” bir noktaya değinmek ve orijinal bilgiler vermek çalışmanın önemini artıracaktır (Bahçeci ve Uşengül, 2018: 92). Bu bağlamda düzensiz göç genel başlığı mekânsal olarak Türkiye ile, zamansal olarak da 21. yüzyıl ile sınırlandırılmıştır.

Günümüzde “big data” diye isimlendirilen ve bir alanda yapılan çalışmaların büyük resmini görmemize yarayan veriler, özellikle akademik alanda en prestijli veri tabanı olan Web of Science bulunmaktadır. Web of Science’ta uluslararası SCI veya SSCI alanlarında “immigration” “göç” özelinde bir araştırma yapıldığında, çalışmaların hangi alanlar tarafından ne yoğunlukta yapıldığı görülmektedir. Web of Science verileri ile eğilim takip eden ve verileri derleyen çalışmalar literatürde mevcuttur ve bu sayede araştırmacılar büyük veri analizinden elde ettikleri veriler ile alanlarındaki bilimsel etkinliği izleyerek bilim alanlarındaki genel durumu, eğilim ve

gelişmeleri gözlemlene olanağı bulmaktadır (Karagöz ve Şeref, 2020: 67-86). Tablo 1’de dünya genelinde yapılan çalışmaların istatistikî sonuçları verilmiştir. Şekil 1’de ise göç konusıyla ilgili en yoğun çalışma alanı grafikleri yer almaktadır. Bu veriler doğrultusunda, çalışma alanlarında göç veya düzensiz göç ile ilgili yoğun bir eğilimin olduğu söylenebilir.

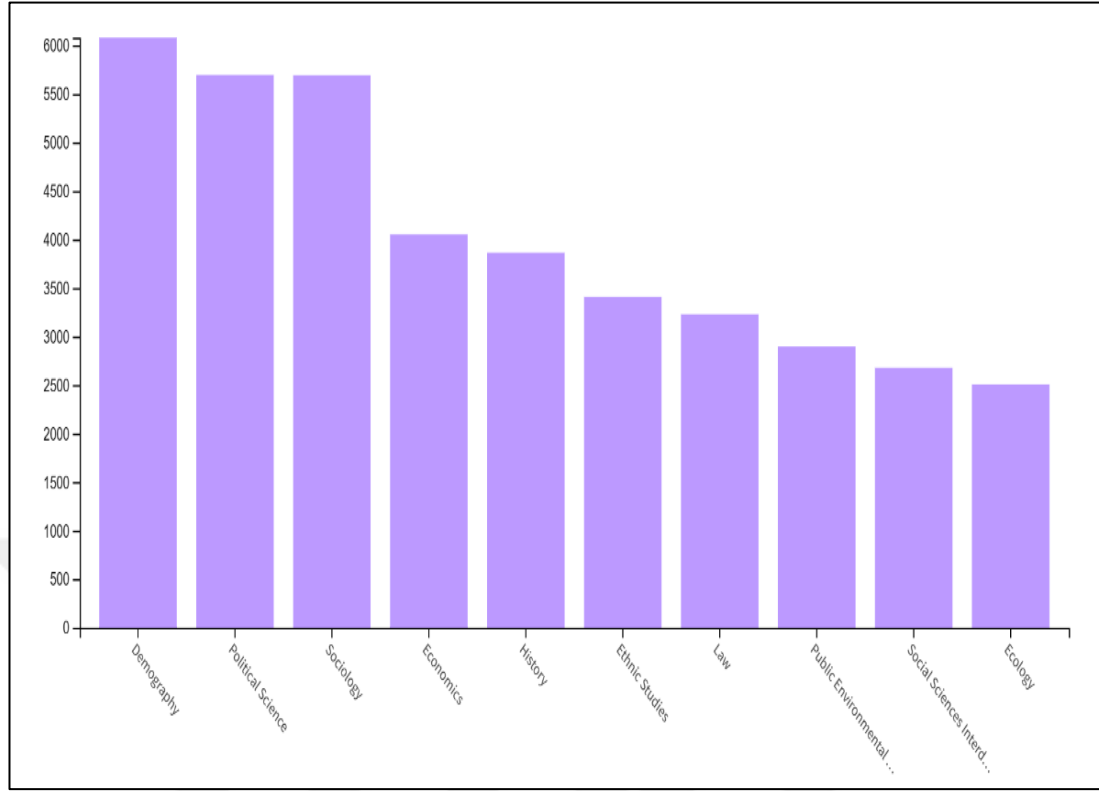
Tablo 1.
Web of Science’a Göre Bilimsel Çalışma İstatistikleri

Sıra	Çalışma Alanı	Makale Sayısı	Yüzdelik Dilim
1	Demografi	6.080	%9.757
2	Politik Bilimler	5.697	%9.142
3	Sosyoloji	5.693	%9.136
4	Ekonomi	4.053	%6.504
5	Tarih	3.865	%6.202
6	Etnik Çalışmalar	3.408	%5.469
7	Hukuk	3.230	%5.183
8	Kamu Çevre İş Sağlığı	2.896	%4.647
9	Sosyal Bilimler Disiplinlerarası	2.677	%4.296
10	Ekoloji	2.505	%4.020
11	Coğrafya	2.149	%3.449
12	Eğitim	1.970	%3.161
13	Uluslararası İlişkiler	1.639	%2.630
14	Beşerî Bilimler Multidisipliner	1.337	%2.146
15	Alan Çalışmaları	1.320	%2.118
16	Sosyal konular	1.272	%2.041
17	Antropoloji	1.150	%1.845
18	İletişim	1.082	%1.736
19	Kriminoloji	1.072	%1.720
20	Sosyal Psikoloji	982	%1.576
21	Halk Yönetimi	978	%1.569
22	İş	973	%1.561
23	Multidisiplin Psikoloji	956	%1.534
23	Pisikiyatri	922	%1.480
25	Çevre Bilimi	916	%1.470
Genel Toplam		58.822	%100

Kaynak: www.webofscience.com, 15.08.2023, 13:00.

Şekil 1.

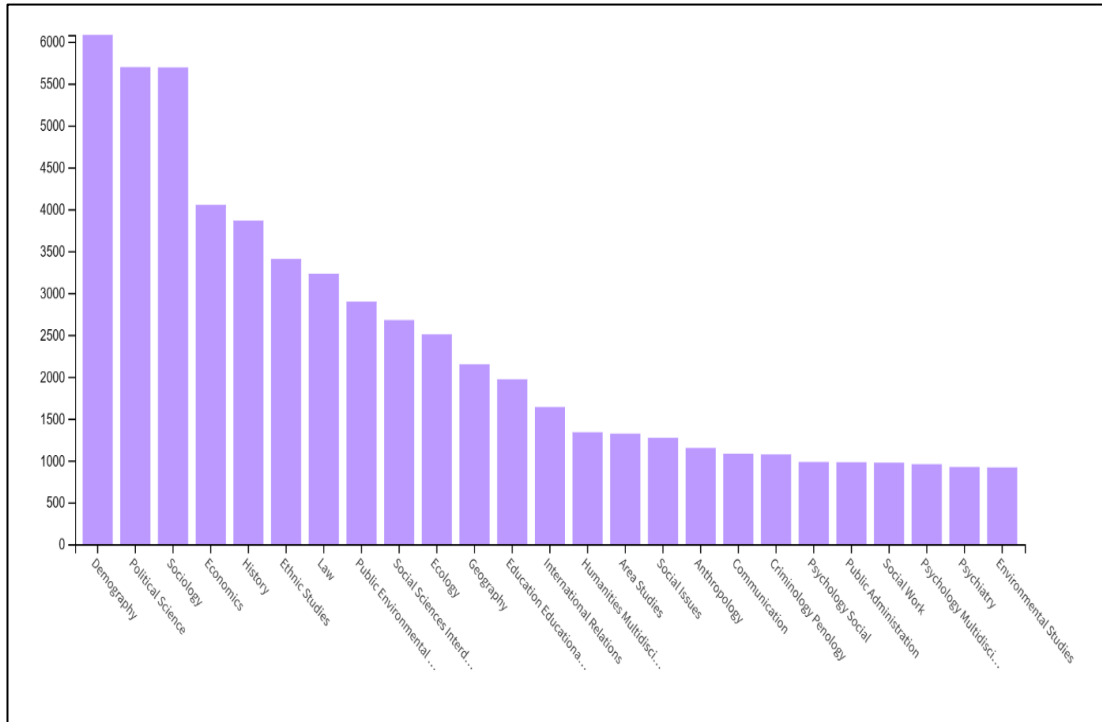
Web of Science Veri Tabanında Göç Konulu Yapılan Makalelerin İlk 10 Alana Göre Dağılımı

Kaynak: www.webofscience.com/wos/woscc/analyze-results, 01.07.2023, 11:00

Şekil 2.

Web of Science Veri Tabanında Göç Konulu Yapılan Makalelerin İlk 25 Alana Göre Dağılımı

Kaynak: www.webofscience.com/wos/woscc/analyze-results, 01.07.2023, 12:00

Şekil 2'deki verilere göre göç konusunda en çok demografik yapının incelendiği anlaşılmaktadır. Bunu siyasal bilimler ve sosyoloji takip etmiştir. Bu projeksiyon ışığında; Türkiye mevcut coğrafi konumundan dolayı çevresinde cereyan eden huzursuzluklar, yerinden edilme, siyasi baskı, kargaşa, ekonomik gelir düşüklüğü, demokratik ortam eksikliği gibi negatif itici sebeplerden ve Batı Avrupa'ya olan transit geçiş ihtimalinden kaynaklanan bir göç odağı haline geldiği belirtilebilir. Düzensiz göçe kaynak gösterilen hem olumlu hem de olumsuz nedenler Türkiye'yi hedef ülke pozisyonuna getirmiş, olumsuz nedenlerden dolayı da özellikle düzensiz göçmenler için bölgesel olmayı çoktan geçen küresel bir hal almıştır.

Net bir tanımı olmayan ve çeşitli akademik tanım ve isimlendirmelere sahip olan düzensiz göç olgusu Türkiye'nin en önde gelen problemlerinden biridir. Uluslararası ve ulusal kaynaklar, literatür verileri, yıllık ve dönemlik raporlar ışığında 21. yüzyılda Türkiye'de düzensiz göçün kaygı verici seviyelere geldiğini göstermektedir. Bununla birlikte Türk Devletinin bu problemle başa çıkma çabaları da inkâr edilemez.

Göçle ilgili yapılan pek çok çalışmada rakamlar genellikle hareket noktasını oluşturmakta, göç gibi küresel sosyal ve ekonomik dönüşümlerle ilgili reel bir ölçek sunmaktadır. Göçle ilgili bilimsel çalışma trendleri, değişen demografîyi anlamaya, gelişen dünyayı yorumlamaya ve ortaya çıkan tabloya göre gelecek planı yapmaya yardımcı olabilir. Birleşmiş Milletler (BM)'in son verilerine göre küresel olarak, 2019'da dünyada yaklaşık 272 milyon uluslararası göçmen bulunuyor ki bu da küresel nüfusun %3,5'ine denk geliyor (www.un.org/en/desa, 2019a). Bu oran Dünyanın genel nüfusuyla kıyaslandığında %96,5'lik bir nüfusun doğduğu ülkede kaldığını göstermektedir. 2009 verilerine göre bile dünyada 740 milyon civarında iç göç olduğu düşünülürse, uluslararası göçler bu sayının çok gerisinde kalmaktadır (www.undp.org, 2009.)

Dünya göç hareketliliği incelendiğinde, göçmen sayılarındaki yükselişin tahmin edilenden biraz daha hızlı bir oranda gerçekleştiği anlaşılmaktadır (www.iom.int, 2000; www.iom.int, 2003; www.un.org/en/desa, 2002). Bu tez çalışmasında uluslararası göçe dair veriler için Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi (UNDESA), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD),

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Dünya Bankası (WB), Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Ülke İçinde Yerinden Edilme İzleme Merkezi (IDMC) ve Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve Birleşmiş Milletler tarafından derlenen güncel istatistiksel kaynaklardan yararlanılmıştır.

Uluslararası göç hareketleri hakkındaki küresel eğilimler ve verilerle ilgili özellikle Türkiye’ye ve Türkiye üzerinden batıya göç konusunda düzensiz göçmenlerin son durumuna dair oldukça doyurucu bilgiler bulunmaktadır. BM Uluslararası Göç İstatistikleri Tavsiyeleri, uluslararası göçmeni; “kısa süreli göçmenler (olağan ikamet ülkelerini en az üç ay, ancak bir yıldan az olanlar)” ve “uzun süreli göçmenler (bunu en az bir yıldır yapanlar)” şeklinde sınıflandırmıştır. Ancak uygulamada tüm ülkeler bu tanımları kullanmamaktadır (www.un.org/en/desa, 1998). Bazı ülkeler uluslararası göçmenleri belirlemek için kendilerine has kriterler kullanmaktadırlar. Örneğin farklı asgari ikamet süreleri uygulamaktadırlar. Ülkeler arasındaki veri toplama yöntemlerinin yanı sıra kavram ve tanımlardaki farklılıklar, uluslararası göçmenlere ilişkin ulusal istatistiklerin tam olarak karşılaştırılabilmesini engellemektedir. Tablo 2’deki verilere bakıldığında; 1970-1975 ve 1990-1995 yılları hariç tutulursa oransal olarak uluslararası göçlerin artarak devam ettiği söylenebilir. Bununla birlikte göçmen sayıları sürekli artış göstermiştir. Dolayısıyla göç hareketleriyle paralel büyüyen düzensiz göçmen sayılarındaki benzer bir artıştan söz edilebilir.

Tablo 2.
1970-2020 Yılları Arasındaki Uluslararası Göçmen Sayıları

<i>Yıl</i>	<i>Göçmen sayısı</i>	<i>Göçmenlerin Dünya Nüfusuna Oranı %</i>
1970	84.460.125	%2.3
1975	90.368.010	%2.2
1980	101.983.149	%2.3
1985	113.206.691	%2.3
1990	153.011.473	%2.9
1995	161.316.895	%2.8
2000	173.588.441	%2.8
2005	191.615.574	%2.9
2010	220.781.909	%3.2
2015	248.861.296	%3.4
2019	271.642.105	%3.5
2020	280.598.105	%3.6

Kaynak: (www.un.org/en/desa, 2008; www.un.org/en/desa, 2021)

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇLE İLGİLİ TEMEL TANIMLAR VE KAVRAMLAR

1.1. Göçün Tanımına Dair Yaklaşımlar

Göç gibi dinamik ve nicelik bakımından hayli yüksek sayıların olduğu bir konuda bilim insanları da uzlaşmaya varamamışlardır. Göç, birey veya toplulukların yaşam kalitelerini artırmak için hareket etmeye karar verdikleri ve geldikleri topraklara kök salarak uyum sağlamaları şeklinde basitçe ifade edilemez. Çünkü göç, farklı bir ortamda, kişinin sadece kendisini değil çevresini ve sonraki nesillerin de yaşamında kırılma noktası oluşturacak uzun soluklu ve karmaşık bir süreçtir. Göçmenin hayalinde kurduğu yaşam çeşidini genellikle karşılayamadığı, sürekli planların güncellendiği, kendi şahsi politikasını hedef ülkenin politik kararlarının baskıladığı bir süreçtir. Göç, sosyal ve ekonomik durumların şekillendirdiği, sadece göçmeni gönderen ülkeyi değil aynı zamanda alan ülkeyi de derinden etkileyen kolektif bir eylemdir.

Göç, insanoğlundan ayrı düşünülemeyecek bir kavramdır. İnsanlık tarihi ile eşdeğer olan göç; süreç içerisinde karşılaşılan her bir zorluk durumunda topraklarını, kendi rızaları veya başkalarının baskı ve tehditleri sonucu terk ederek, geçici veya sürekli bir çözüm olarak yaşamlarını sürdürebilecekleri daha güvenli yerlere sığınmak zorunda kalmaları ile çeşitlenerek değişik boyutlarda nitelik kazanmıştır. Bu zorluklar Çağlar (2011)'a göre; ekonomik ve siyasal değişimler, çalkantılar, insan hakları ihlalleri, afetler, kıtlık, açlık, salgın hastalıklar, ülkelerarası çatışmalar ve iç savaşlardır. Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğüne göre ekonomik, toplumsal ve siyasi sebeplerdir (www.tdk.gov.tr, 2016). Meydan Larousse Ansiklopedisi (1971)'ne göre ise ekonomik, siyasal ya da sosyal nedenlerdir.

Göç kavramı bilim insanları ve uzmanlar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Apan (2006)'ın dış göç olgusu çerçevesinde düzensiz göçü ele aldığı çalışmasında düzensiz göç olgusunun gerçek nedenlerinin anlaşılması için göç kavramının bütün yönleriyle birlikte ele alınması gerektiğine, göçün çok disiplinli doğasının başka alanlarla birlikte ele alınmasına işaret etmiştir. IOM'un uluslararası göç terimleri sözlüğüne göre göç; uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmektir. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mülteciler, yerinden edilmiş, toprağından çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler de dâhildir (Örgütü, 2009).

V. A. Ibrokhimov (2013: 69) tarafından yapılan analiz, yerel yayınlardaki göç tanımlarının sayısının otuz altı olduğunu ortaya koymuştur. V. A. Ionsev, yerli ve yabancı literatürü analiz ederek, nüfus göçünün teorik yorumunun, yönlerinin bütünsel bir sınıflandırmasını oluşturmayı başarmıştır. Igoryan'ın Ionsev'den aktardığına göre; göç sorununun araştırılmasına yönelik 45 tür bilimsel yön, teori ve kavramı birleştirebilen 17 farklı yaklaşım söz konusudur. Bu teorilerden 5'i ekonomik, 5'i sosyolojik, 4'ü saf göç, 3'ü demografik, 2'si tarihsel, tipolojik, politik ve 1'i dokuz farklı yaklaşımın birleşiminden oluşmaktadır (Igoryan, 2011: 181). I. L. Rybakowski (1987: 21-22)'ye göre 4 ana yaklaşım vardır: Birincisi, göçten toplumsal önemi olan her türlü nüfus hareketi anlaşılmaktadır; ikincisi, doğası ve amaçları ne olursa olsun, nüfusun mekânsal hareketi; üçüncüsü, yerleşim yerleri arasında meydana gelen ve kalıcı veya geçici bir ikamet yeri değişikliğine yol açan mekânsal hareketlerin yanı sıra ikamet yerleri ile çalışma veya çalışma yerleri arasında düzenli hareket; dördüncüsü, nüfusun mekânsal hareketi, nihayetinde bölgesel yeniden dağılımına yol açan göçe atfedilir.

Avrupa Konseyi'nin resmî sitesinde göç “nedeni ne olursa olsun, uluslararası bir sınırın ötesine geçmek veya bir ülke içinde insanların her türlü hareketini kapsayan bir hareket süreci” olarak tanımlanmıştır (www.coe.int/en/web/compass/migration). “Göçmen”in tanımının daha zor olduğu ve Avrupa Göç Komitesi'ne göre, “göçmenler” terimi, bağlama bağlı olarak, göçmenler, geri dönen göçmenler, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler ve göçmen geçmişine sahip kişiler ve/veya etnik azınlık nüfusu mensuplarına atıfta bulunmak için kullanılmaktadır (www.coe.int/t/dg3/migration). IOM göçmeni, “göç kararının ilgili kişi tarafından ‘kişisel arzu’ nedeniyle ve herhangi bir dış zorlayıcı faktörün müdahalesi olmaksızın özgürce alındığı tüm durumları kapsayan” bir terim olarak tanımlamaktadır (www.iom.int/jahia/webdav).

Göç, “gelişme” teriminde somutlaşan daha geniş dönüşüm süreçlerinin ayrılmaz bir parçası olan, ancak aynı zamanda içsel, kendi kendini idame ettiren ve kendi kendini baltalayan dinamikleri ve bu dönüşüm süreçleri üzerinde kendi başına etkileri olan bir süreç olarak da tanımlanabilir. Bu bağlamsallığın önemli teorik çıkarımları vardır. Göç, dışsal bir değişken değil, daha geniş sosyal ve kalkınma süreçlerinin ayrılmaz bir parçası olduğu için, göçün kalkınma üzerindeki etkileri de temelde heterojendir (Haas, 2010).

Çoğu yerli ve yabancı araştırmacı, göç süreçlerinin birçok ülkede araştırma konusu olduğuna dikkat çekmektedir ancak çalışmalarında tek bir yaklaşım geliştirilmemiştir. Sosyal ve siyasi hayatın karmaşık bir olgusu olarak göç hem devletin hem de akademinin sürekli ilgisini gerektirmektedir. Yetkili devlet makamlarının göç akışlarının düzenlenmesi ve göçmenlerin kendileri için yeni koşullara uyarlanması konusunda yetkin tavsiyeler geliştirmesi açısından uzmanların konuya ilgili olmaları çok önemlidir. Göç, ona neden olan faktörler, ölçek ve kendine has doğası nedeniyle değişir. Modern bilimsel literatürde önerilen birçok göç tipolojisi ve sınıflandırması vardır ve disiplinler arası bir araştırma konusu olarak göç olgusunun analizi, farklı bilimsel yaklaşımlar açısından daha önemlidir. Sonuçta, göç süreci, devlet yaşamının etnik, ekonomik, coğrafi, demografik, politik alanları ve tarihsel gelişimi ile ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Anlaşılmaktadır ki göç çok geniş bir kavramdır ve açık bir şekilde disiplinlerarası bir karaktere sahip olan ekonomi, coğrafya, tarih, sosyoloji, siyaset bilimi vb. birçok disiplinin ortak çalışma alanıdır (Madaminova ve Zilong, 2022: 176-183). Bunun yanı sıra göç insan ticareti ve insan kaçakçılığının da ana nedeni olarak görülmektedir (Shahinian, 2008; El-Cherkeh vd., 2004).

Akkayan (1979: 21-22) göçü coğrafi yer değiştirme olarak tanımlamış, tamamen veya kısmen yerleşik biriminden ayrılma koşuluna bağlamıştır. Kısa mesafeli yerel birimler arası yer değiştirmeyi ve tamamlanmamış taşınma hareketlerini göç olarak değerlendirmemiştir. Martin ve arkadaşları (2006) uluslararası göçün, ülkeler arasındaki politik özgürlük veya politik baskıdaki farklılıklar, ekonomik eşitsizlik gibi farklılıklardan kaynaklandığını savunur. Onlara göre insanların göç nedeni bazı şeylerin kendi ülkelerinde olmamasıdır. Uluslararası göçün nedeninin uyruksal, kültürel ve sosyo-ekonomik olduğunu savunurlar.

İngiliz bilim insanı E. G. Ravenstein (1885) göç sorununun incelenmesine yönelik bir takım teorik çalışmalar yapmış ve bu konuda bazı olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Bilim insanı, on bir göç yasasının oluşturulduğu Birleşik Krallık ve Kuzey Amerika'daki göç süreçlerini inceleyerek önemli bulgulara ulaşmıştır. Ravenstein, göç kavramını çok basit bir şekilde, "bir kişinin ikamet ettiği yerin kalıcı veya geçici olarak değiştirilmesi" anlamına gelen bir şekilde tanımlamıştır. Göç alanındaki çoğu teorinin bu yasalara dayandığı görülmektedir. Bu yasaların temel olarak kabul edilenleri şunlardır:

- ✓ Göçlerin çoğu kısa mesafelerde gerçekleşir.
- ✓ Bölgesel merkez ne kadar büyükse etkisi o kadar çekicidir.
- ✓ Her geçiş akışının kendi karşı akımı vardır.
- ✓ Büyük şehirlerin büyümesi esas olarak nüfus göçünden kaynaklanmaktadır, bu durumda konu doğal büyüme olarak kabul edilmez.
- ✓ Başta ulaşım olmak üzere sanayi ve ticaretin gelişmesiyle göçün ölçeği artacaktır.
- ✓ Göçün ekonomik nedenleri çok önemlidir.

Çok çeşitli alanlara hitap eden göç, her alana özgü araştırmacılar tarafından farklı açılardan incelenmektedir. Sosyal ve beşerî bilimlerin diğer temsilcilerinden farklı olarak, tarihçiler sorunu incelerken öncelikle uzay ve zamana odaklanırlar. Diner (2009)'e göre; göç sorununu inceleyen tarihçiler teoriden bağımsız hareket etmeyi ve hipotezleri test etmekten uzak durmayı tercih ederler, ancak onların ortaya attığı sorular birçok açıdan diğer sosyal bilimlerden gelen sorularla tutarlıdır. Hepsi, nüfus göçüne yol açan faktörleri ve sonuçlarını incelemeye çalışır. Daha spesifik olarak, göç sürecine kimler dahil olur, bu hareket ne zaman gerçekleşir, göç sürecine neden olan faktörler nelerdir, neden bazı insanlar evlerinden çıkmıyor, göçmenler nasıl hareket ediyor ve nasıl uyum sağlıyorlar? gibi sorulara odaklanırlar.

Antropologlar etnografik araştırma yürüterek teoriye net bir yaklaşımla kültürlerarası karşılaştırmalı analizler gerçekleştirirler. Sonuç olarak, evrensel nitelikte yasalar oluştururlar. Etnografik araştırmalar sonucunda insanoğlunun yaşam koşulları hakkında daha derin bir anlayışa ulaşmak mümkündür. Etnografik araştırma yoluyla bilim insanları, bir bireyin göçmen olarak içsel deneyimlerini, bir çevreden diğerine geçişin bir sonucu olarak meydana gelen sosyal ve kültürel değişikliklerin içeriğini incelemeye çalışırlar. Bu çabaların bir sonucu olarak Brettell, antropologların göçün erkekler ve kadınlar, akrabalar ve aynı kültürün üyeleri arasındaki sosyal ilişkiler üzerindeki etkilerini incelemekle giderek daha fazla ilgilenmeye başladığını savunmuştur (Brettell, 2009: 113-160).

Antropolojik araştırmalar, göçün sonuçlarından birinin göçmenlerin sosyal, kültürel ve cinsiyet durumlarındaki değişiklikler olduğunu göstermiştir. Dünya'nın farklı yerlerindeki akademisyenlerin işaret ettiği gibi, göçün sosyolojik incelemesi dardır ve çoğu zaman diğer disiplinleri tekrar eder. Çünkü göç süreçlerinin

incelenmesinde sosyologlar genel araştırma paradigmalarından değil, farklı dağıtık metodolojik yaklaşımlardan, teorilerden ve farklı bakış açılarından yola çıkarlar.

Göçün kültürel, ekonomik, sosyal, psikolojik, hukuki etkilerinin yanı sıra; güvenlik alanında da etkileri vardır (Taş ve Durgun, 2020: 476-500). Göç, ekonomik boyutu öne çıkan bir olgudur ve ekonomik yaklaşımı, işgücü piyasasında sağlıklı rekabeti teşvik eden nüfusun önemli düzenleyicilerinden biri olarak görülmektedir. Çoğu göç türü ekonomik zorunlulukla ve bir dereceye kadar işgücü piyasasıyla da ilişkilidir. Bu yöndeki en önemli çalışmalardan biri Jacob Mincer'in "Aile ve Göç Karar Verme" başlıklı makalesidir. Bu makalenin ayırt edici özelliği, nüfus göçü alanındaki önceki ekonomik araştırmaların, bir bireyin göç etme kararı ile aile düzeyinde aynı karar arasında ayırım yapmamasıdır. Mincer, medeni durum, kadının istihdamı ve toplam aile geliri faktörlerinin bir göç kararını nasıl etkilediğini incelemiştir (Mincer, 1978: 749-773). Ünlü Fransız ekonomist ve demograf G. F. Tapinos (1974), dış göç konusunda karar verme mantığını araştırmış ve bu konuda şu değişkenlere dikkat çekmiştir:

1. Potansiyel göçmenlerin toplam gelir miktarı
2. Potansiyel bir göçmenin toplam tüketim maliyeti (yiyecek, barınma, giyim ve uzun süreli ürünler, sağlık ve eğlence hizmetleri, çocukların eğitimi)
3. Tasarruflar, fiyat seviyesi ve son olarak ülkedeki potansiyel gelir getirici göç.

Göçle ilgili açıklamalar arasında Rus bilim insanı L. N. Gumilyov'un tarihsel ve biyolojik yaklaşımı da meşhurdur. Gumilyov'un yaklaşımındaki temel kavram tutkudur. Tutku, genellikle hayali olan bir davranışın özelliği olarak bir kişinin bir hedef arayışında kendini gösteren bir faaliyettir. Tutkulu özellik, Gumilyov'un hipotezine göre, insan yapısının belirli bir özelliği olarak tutku olgusunun temeli olan kalıtsal bir özelliktir. Tutkulular (bu işaretin taşıyıcıları), etnik gruptaki payları tüm etnik grubun göç hareketini büyük ölçüde belirleyen aktif göç hareketleri ile özellikle ayırt edilir. Örneğin Rusya'da 16. yüzyılın ikinci yarısı, büyük Rusların yüksek tutkulu enerjisinin olduğu bir dönemdi ve bunun sonucu da doğuya doğru benzeri görülmemiş bir genişlemeydi (Gumilyov, 2016).

1.2. Göç Türleri, Göçün Genel Nedenleri ve Kategorileri

Göç, genel olarak gönüllü göç ve zorunlu göç olarak kategorize edilir. Tablo 3'te geçiş türlerinin çekme ve itme etkileri gösterilmiştir. Göç, bireylerin kendi kararlarıyla münferiden gerçekleşebileceği gibi çeşitli nedenlerden kaynaklanan kitlesel bir dalga şeklinde de yaşanabilir. Bu hareketlerin nedenlerinin bilinmesi, göçün sonuçları ve etki durumları hakkında faydalı olabilir. Tablo 3'te göçleri meydana getiren nedenler itme-çekme perspektifine göre kategorize edilmiştir. Bu tabloda göçler gönüllü veya zorunlu olmak üzere iki ana kısma ayrılmıştır.

Tablo 3.
İtme-Çekme Kuramına Göre Göç

	<i>İtici Faktörler</i>	<i>Göç Tipi</i>	<i>Çekici Faktörler</i>
<i>Gönüllü Göç</i>	İşsizlik; kötü çalışma koşulları/ kötü ücret	Emek Göçü	Yeni iş/ iş; Daha iyi koşullar / düzenli ödeme
	Kötü yaşam standartları /yoksulluk; (Fakir ülkeler)	Ekonomik Göç	Sosyal istikrar / refah (zengin ülkeler)
<i>Zorunlu Göç</i>	Dini / etnik çatışmalar; zulüm, yabancı düşmanlığı; insan hak ihlali	Siyasi/ İç savaş mültecileri	Güvenlik ve özgürlük
	Zulüm, insan hakları ihlali, genellikle şiddetli çatışmalar Ağır çevresel hasar; kuraklık; açlık, sağlık riski	Çevresel mülteciler	Güvenli Liman: güvenlik beslenme ve / veya sağlık
	Tehlike altındaki temel ihtiyaçlar / yoksulluk	Ekonomik mülteciler	Sosyal istikrar / Güvenlik hayatta kalma

Kaynak: Gabriel, 2017.

28 Temmuz 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ile uluslararası hukuk uyarınca Avrupa Birliği (AB) devletleri, vatansız kişilerin haklarını korumayı ve zulümden kaçan zorunlu göçmenlerle ilgilenmeyi taahhüt etmişlerdir. Fakat bu sözleşme az sayıda uluslararası göçmeni kapsamaktadır. Zorunlu göçmen kavramı da tartışmalıdır. Örneğin, göçmenler ülkelerini işsizlik ve yoksulluk nedeniyle terk ettiklerinde gönüllü mü yoksa zorla mı ayrılmışlardır? Ekonomik göçmenlere zorunlu göçmen muamelesi yapılmalı mı yoksa ekonomik göçmenlere kıyasla zorunlu göçmenlere öncelik mi verilmeli? Bu hususlar muğlaktır. Bu durum göç politikasındaki esnekliğin yalnızca ev sahibi ülkenin ekonomik ve politik durumuna bağlı olduğu algısını yaratmaktadır. Bunun nedeni, politika hedeflerinin formüle edilmesi ile uygulanması arasında ince bir çizgi olması, göç politikası üzerinde hemfikir olabilecek veya aynı fikirde olmayan farklı devletlerin yani farklı siyasi karar alma sürecinin var olmasıdır (Görgün, 2018: 1153-1162).

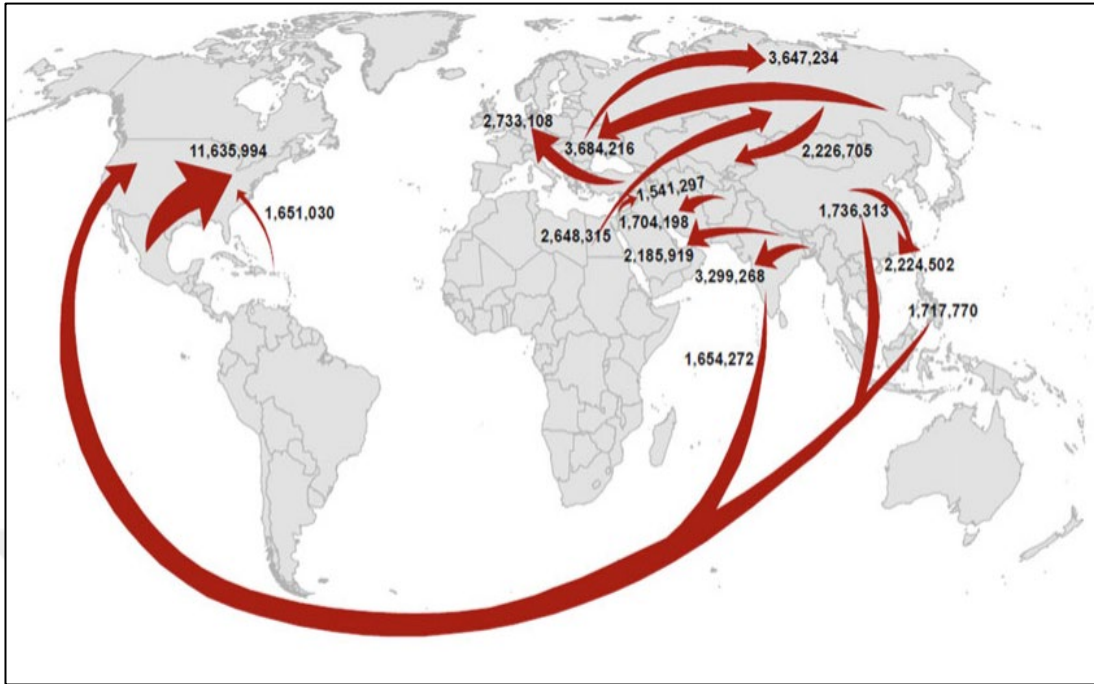
Göçlerin ana nedenleri üç kategoride ele alınmaktadır: Bir ülkenin demografik dengesizlikleri, ekonomik ve sosyal etkiler ve son olarak siyasi istikrarsızlık ve

çatışmalar. Göçün şahsi tercih veya zorunlu olmasının yanı sıra göç kitlesinin niceliği de göçün etki boyutunda önemli belirleyici bir unsurdur. Uzun bir süreçte bireysel veya küçük çaplı göçlerle, kısa sürede büyük kitlesel göçlerin etki boyutu oldukça farklı sonuçlar meydana getirmektedir. Li ve Frieze (2012: 3-27)'e göre özellikle kitlesel göç dalgalarını göç alan devletlerin karşılamada zorlandığı veya karşılayamadığı mekânsal, sosyal ve siyasal birçok karmaşık sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Çeşitli şekillerde ele alınsa ve farklı yorumlar katılsa da literatürde bir göç türü tanımlaması bulunmaktadır. Bir ülkenin resmi sınırları içerisinde çeşitli nedenlerle uzun süreli yerleşimleri iç göç olarak tanımlanmaktadır. Bu uzun süreden kasıt, Gençler (2005: 174)'e göre en az bir yıl olarak belirtilmiştir. Akkayan (1979) dış göç tanımını ülke sınırını aşarak çalışma veya yerleşme amacı ile vuku bulan nüfus hareketi şeklinde açıklamıştır. Özyakışır (2013) ise ülkenin az gelişmişliğinden ve bunun getirdiği kırsaldöngüden kurtulma şeklinde yorumlamıştır.

Dış göçün, göç veren ve alan ülkelerin her ikisi için de olumsuz sonuçları olduğu belirtilmiştir. Dış göç denince evrenselleşen bir tanım olan uluslararası göç kavramı gündeme gelir ki bu çok dinamik, karmaşık ve gündemde olan bir konudur. Göç veren ve göç alan ülke tanımları ve pozisyonları sürekli değişmektedir. Bir yandan yurt dışına işçi gönderip kaynak ülke pozisyonunda olan ülkeler diğer yandan yatırım çekmek, gelir elde etmek için yerleşik yabancılara konut ve iş yeri alanları açmaktadırlar. Turizm ve dünya refahının artışı, iletişim araçlarındaki gelişmeler ile turizm hızlanmış, kısa ve uzun vadeli göçler çoğalmıştır. Sadece görme amaçlı Türkiye'yi ziyaret eden pek çok Avrupalı turist bugün özellikle sahillerde ki şehir ve ilçelerinde yerleşik hale gelmişlerdir. Aksoy (2012: 296)'un da belirttiği gibi Türkiye göç amaçlı bir geçiş ülkesi olmuş, Orta Doğu, Asya ve Afrika üzerinden gelen göçmenlerin batıya geçmeleri için transit ülke olarak kullanılmaya başlamıştır (Baygın ve Kalaycı, 2023: 374-376). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'ne göre dünya çapında yaklaşık 9 milyon mülteci, 108.4 milyon yerinden edilmiş insan vardır. Bugün ülkelerini gönüllü olarak terk eden 190 milyon civarında göçmen bulunmaktadır (www.unhcr.org, 2023).

Şekil 3.
Dünyadaki En Büyük 15 Göç Dalgası

Kaynak: White, 2016: 2.

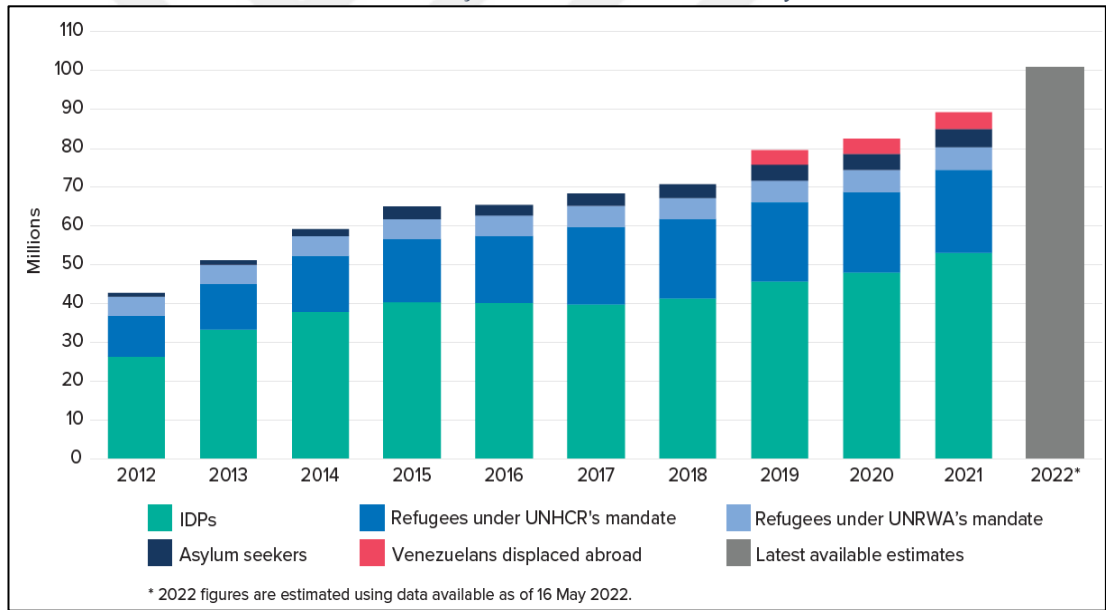
Şekil 1’de Dünyanın en büyük 15 göç akışı şeması verilmiştir. Bu göç hareketleri Dünya Bankası verileriyle hesaplanan ömür boyu göçün en büyük 15 ikili akışına göre hesaplanmıştır. Buradan anlaşılabacağı üzere; Dünya nüfusu büyük bir akış halindedir ve bu akış son dönemlerde ikiye katlanmıştır (Özyakışır, 2013).

Daha ferah bir yaşam sağlama amacı ile insanların kendileri ve çocuklarının geleceğini garantilemek, ekonomilerinde iyileşme sağlamak, yaşam kalitelerini artırmak amaçlı yapılan nüfus hareketleri serbest göç veya gönüllü göç olarak isimlendirilmektedir (Akgür, 1997). Gönüllü göçmenlerin başında ekonomik göçmenler gelirken, zorunlu göçmenlerin en tipik örneklerini ise siyasi göçmenler veya mülteciler oluşturmaktadır (Koser, 2007).

Gönüllü göçün aksine bir diğer göç türü; çatışma, zulüm, kuraklık veya kıtlık gibi çevresel nedenlerle kendi ülkelerini terk etmek zorunda kalan insanlar için kullanılan zorunlu göçtür. Ekonomik nedenler, terör, baraj yapımı veya farklı kamulaştırmalar, kuraklık gibi nedenlerle devlet tarafından zorla göç ettirilen ülke içi göçmenler de bu guruba girerler. Aslında mülteci teriminin çok özel bir anlamı olmasına ve tüm zorunlu göçmenleri içermemesine rağmen, bu insanlar genellikle mülteci olarak tanımlanır. Bu göç türü insanlığın alışık olduğu bir türdür zira iklim değişiklikleri, dünyanın büyük coğrafi dönüşümleri, doğal afetler gibi mecburi haller

büyük kitlesel göçlere tarih boyunca neden olmuştur. Günümüzde Türkiye olarak yakından hissedilen Orta Doğu ülkelerinin karışıklıkları ve siyasi istikrarsızlıkları yüzünden daha istikrarlı ülkelere sığınan insan göçleri güncel örneklerdir. Zorunlu göçmen sayısı büyük bir hızla artmaktadır. 2020 yılına ait UNHCR'nin küresel eğilimler raporunda, “sorunun artık zorla yerinden edilmenin 100 milyon kişiyi geçip geçmeyeceği değil, ne zaman olacağı” olduğunu öngörmüştür (www.unhcr.org, 2020). Rusya-Ukrayna savaşı dolayısı ile milyonlarca Ukraynalı da yerinden edilmiş durumda. Bu yıl başta Burkina Faso ve Myanmar olmak üzere başka yerlerde de daha fazla yerinden edilme olduğundan, toplam zorla yerinden edilme şu anda 100 milyon insanı aşmıştır (Şekil 4). Bu, dünyadaki her 78 kişiden 1'inin kaçmaya zorlandığı anlamına geliyor ki bu rakam IOM tarafından “on yıl önce çok az kişinin bekleyeceği dramatik bir kilometre taşı” olarak nitelendirilmiştir (www.unhcr.org, 2023).

Şekil 4.
2012-2022 Döneminde Zorunlu Göçe Maruz Kalan İnsan Sayıları

Kaynak: www.unhcr.org, 2023).

Yalnızca belirli mevsimlerde düzenli periyotlarla turistik veya çoğunlukla çalışmak amacıyla gerçekleştirilen nüfus hareketleri mevsimlik göç olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte halihazırda istihdam noktasında küresel bir kriz bulunmakta ve bunun tek boyutu da işsizlik değildir. Birçok insan sigortasız ve kaçak yollarla istihdam edilmektedir. Düzensiz göçle gelenler genellikle istihdamın öngörülemez olduğu kayıt dışı sektörlerde çalışırlar; iş fırsatları mevsime göre değiştiği gibi istihdam süresi de bazı durumlarda haftalarca bazen de günlerce sürebilir. Hatta işin çalışma koşulları çok ağır ve istismara açık olabilir. Çalışanlar için

bile, ücretler genellikle hayatta kalmaya zor yetecek miktardadır. Birleşmiş Milletler Geliştirme Programı (UNDP), yoksulluğun azalması muhtemel olsa da gelecekte yine de önemli düzeyde kalacağını ve 2015'te yaklaşık 380 milyon insanın hâlâ günde bir ABD dolarından daha azıyla hayatta kalmaya çalışacağını öngörmüştür (www.annualreport.undp.org/2015). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO, 2023)'nün tahminine göre şu anda zorunlu çalıştırma koşullarında 12 milyon insan bulunuyor. Türkiye'de daha çok iç göç olarak görülen fındık, pamuk, zeytin toplama ağırlıklı tarım işçi göçünün yanı sıra yaz sıcaklarından kaçarak yaylalara çıkan Karadeniz ve Akdeniz bölge insanının hareketi de mevsimlik göç olarak nitelendirilmektedir (Koçak ve Terzi, 2012: 163-184).

Mevsimlik göçler de zaman zaman küresel ölçekte gerçekleşebilmektedir. Dünyanın farklı ülkelerinde farklı dinamiklerle çeşitli mevsimlik hareketler gözlemlenebilir. Örneğin Fransa, Güney Avrupa'dan işçi alımını organize etmek için 1945'te Office National de l'immigration (ONI=Ulusal Göçmen Bürosu)'ı kurmuştur. Bu dönemde göç, savaş sonrası işgücü kıtlığına bir çözüm olarak görülmüştür. Devam eden düşük doğum oranları ve savaş artışları göz önüne alındığında, büyük aile yerleşimi öngörülmüştür. ONI ayrıca, çoğu İspanya'dan olmak üzere yılda 150.000'e kadar mevsimlik tarım işçisinin istihdamını da koordine etmiştir. 1970'e gelindiğinde, Fransa'da 2 milyon yabancı işçi ve 690.000 bakmakla yükümlü olunan kişi yaşıyordu. Bunların birçoğu turist olarak gelmeyi, bir iş bulmayı ve ardından durumlarını düzene sokmayı daha kolay bulmuştur. Bu genellikle pasaportları olmayan, kendi diktatörlüklerinden kaçan Portekizli ve İspanyol işçiler için geçerliydi (Haas, Castles ve Miller, 2019).

Mevsimlik göç, literatürde geçici göç olarak da isimlendirilmiştir. Mahkûm, asker, yatılı okuyan öğrenci, otel çalışanları ve gemi tayfaları gibi ait oldukları kayıtlı mekanlarından uzakta yaşamak zorunda kalanlar bu kategoride değerlendirilmişlerdir (Ravenstein, 1885: 183). Emek göçü, ülkeler arası iş gücü değişikliği olarak nitelendirilmiştir. Ancak hedef ülkelerin kültür ve kimliklerinde kalıcı yerleşimlere veya kültür-kimlik değişikliklerine yol açmaması gereken geçici bir gereklilik olarak görülmüştür. Bu, gönderen ve kabul eden ülkelerin ilk niyetleriyle örtüşmüştür. Bazı işverenler, düşük vasıflı işçilerin acil işgücü ihtiyaçlarını karşılamasını yeterli görmüş ve meseleye pragmatist yaklaşmıştır. Birçok göçmen işçi, evdeki ailelerinin durumunu, ekonomisini iyileştirmek için sınırlı bir süre için yurtdışında çalışmak istemiştir. Böylece karşılıklı bir arz-talep dengesi oluşmuştur. Bu durumda göçmenleri

gönderen ülkenin, vatandaşlarını kalıcı olarak kaybetmek istememesi de dikkat çeken bir husustur. Bu göç türü sadece bireysel gayretle değil devletlerin teşviki ile de zaman zaman artış göstermiştir. Savaş sonrası emek açığı olan Almanya'nın bu eksikliği Alman hükümetinin çağrısı ve Türk hükümetinin de döviz geliri, işsizlik rakamlarının düşmesi motivasyonu ile giderilmeye çalışılmıştır (Sallan Gül ve Türkmen Er, 2022: 117).

Nitelikli ve iyi eğitilmiş bireylerin, yüksek düzeydeki beklentilerini karşılayan, daha iyi yaşam ve çalışma ortamı sunan ülkelere göç etmesine beyin göçü veya literatürde artan şekilde “yüksek vasıflı birey göçü” denilmektedir. Menşe ülke için büyük kayıp, alan ülke için güzel bir kazanım olan yüksek vasıflı insan göçü, genel göçe olumsuz yaklaşımın dışında tutulabilecek olumlu bir yapıya sahiptir. Vasıflı ve eğitilmiş bireylerin bir ulustan diğerine hareketi, kendi ülkelerindeki fırsat eksikliğine olduğu kadar, diğer ülkelerdeki fırsatların mevcudiyetine ve kasıtlı ve seçici göç teşvikine bir tepkidir. O halde fırsat yaratmak, göç modellerini yeniden yönlendirmek için gerekli ve etkili bir stratejidir (Saravia ve Miranda, 2004: 608-615). 70 yıldan fazla bir süredir, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler arasındaki emek göçü literatürü, bu göçün bir beyin göçüyle ilişkili olduğu görüşünü yansıtmaktadır: Menşe ülkeler yüksek vasıflı işçilerini kaybeder. Göç olmasaydı anavatan daha yetenekli bir işgücüne sahip olacağından ve kişi başına düşen çıktı (ve ulusal refah) daha da yükseleceğinden, kaybın çok büyük etkilere sebebiyet vereceği düşünülmüştür. Üstelik bu durumun artışının kaybı daha da büyüteceği görüşü hakimdir. Sonuç olarak, beyin göçüyle ilgili literatür, bu olumsuz sonucun nasıl hafifletilebileceği sorusu üzerinde yoğunlaşmıştır (White, 2016: 3-5). Beyin göçünün çok yönlü etkileri bulunmaktadır, sadece iyi eğitilmiş kişilerin kaybı olmayıp ülkeye transfer olan teknolojinin kullanımı ve yayılmasına önayak olacak insan eksikliği, adaptasyon zorluğu ve dolayısıyla ekonomik büyümeye olumsuz etkiler ortaya çıkmaktadır. Bu durum fakir ülkeyi daha fakir, zengin ülkeyi daha zengin hale getirmektedir (Bakırtaş ve Kandemir, 2010: 961-974).

Göçün bir de seçicilik yönü vardır. Göç edenler genelde toplumdaki en girişimci, en eğitilmiş ve en parlak kişilerdir. Eğer göç edenin özel becerileri ve hazır bulunuşluk düzeyleri yüksekse, vardığı ülkede pek sorun yaşamamıştır. Örneğin Hindistan, önemli sayıda bilgisayar uzmanı ve teknik işçinin ülkeyi terk etmesini karşılayabilmiştir. Bununla birlikte, bu hareketlerin menşe ülkede kıt olan becerileri

tüketmesi daha yaygın bir durumdur. Bu süreç genellikle beyin göçü olarak adlandırılır. Becerileri ortadan kaldırmanın yanı sıra beyin göçü, ülkelerin kendi vatandaşlarını eğitmek ve eğitim için yaptıkları yatırımın geri dönüşünü göremediği anlamına da gelir. Beyin göçü küresel bir olgudur. Örneğin, uzun yıllardır Avrupa'daki en iyi bilim insanlarının maaşların daha yüksek, araştırma ödeneklerinin daha cömert ve ekipmanın daha iyi olduğu Kuzey Amerika'ya gittiğine dair endişeler mevcuttur.

Mevcut veriler ışığında, göçmenin tanımı; kişinin yasal statüsüne, hareketin isteyerek mi yoksa istem dışı mı olduğuna, hareketin nedenlerine veya kalış süresinin uzunluğuna göre yapılmaktadır. Kişinin yasal statüsüne göre göçmen yasal (legal) veya yasal olmayan (illegal, kayıtdışı) göçmen olarak sınıflandırılmaktadır. Yasal göçte bireyler ülkelerinden yasal tüm prosedürleri yerine getirerek farklı bir ülkeye geçerek yaşamlarını sürdürürlerken, yasa dışı göçte göçmenler yasal prosedürlere uymayarak farklı yollarla geçmektedirler. Yasal göç tek taraflı olmayıp karşı ülkenin prosedürlerinin de yerine getirilmesi ve otorite onayının alınması suretiyle gerçekleşir (Eker, 2008: 14).

Yasa dışı göçmen, bir ülkeye yasadışı yollardan giren veya yasal olarak girdikten bir süre sonra vize, daimî oturma izni veya mülteci izni koşullarını ihlal eden kişidir. Geddes ve Scholten (2016: 1-20)'a göre yasa dışı göç, hedef ülkelerdeki göç yasaları ve politikaları tarafından izin verilmeyen göç anlamına gelmektedir. Göç politikasında önemli olanın bireysel göçmenin kişiliği veya karakterinden çok, taşındıkları ülkelerdeki kurum ve kuruluşlar tarafından onlara nasıl bakıldığıdır. Bunlar daha sonra sahip oldukları gerçek nitelikler, beceriler ve niteliklerden bağımsız olarak göçün ve göçmenlerin değerine ilişkin daha geniş toplumsal algıları şekillendirebilmektedir.

Jahn ve Straubhaar (1998: 16-42), ev sahibi ülkelerdeki yasa dışı göçmen korkusunu, yasa dışı göçmenlerin resmi kayıtlarda kayıtlı olmadığına, bu nedenle hükümet ve resmi sektörlerle temastan kaçındıklarını belirtmektedirler. Ayrıca, yasa dışı göçmenlerin yasaları ve kuralları çiğneyerek ve yargı sistemlerinin güvenilirliğine ve anayasal olarak türetilen güç ve otoriteye olan güvene açıkça meydan okuduklarını ifade etmektedirler. Göçmenlerin mevcudiyetleri ve varlıkları da ayrıca kamu aktarım sistemleriyle çelişir. Yasa dışı yabancı işçiler doğrudan gelir vergisi ödemezler, ancak diğer yandan kamu mallarını veya okul veya tıbbi tedavi veya onların çocukları gibi kamu tarafından sübvans edilen hizmetleri kullanırlar. "Yasa dışı", iş fırsatları için

“yasal” ile rekabet eder, ancak yasal çalışanlar için zorunlu olan belirli yükümlölüklerden, maliyetten, vergilerden ve harçlardan kaçınma olanağına sahiptirler. Bu hukuki, ekonomik ve toplumsal provokasyonlar, siyasetçilerin ve seçmenlerin yasa dışı göç olgusunu kabullenmek istemediklerini kolayca anlaşılır kılmaktadır. Buna karşın yazarlar, yasa dışı göçle ilgili verilerin çoğunun bazen siyasi olarak taraflı olduğunu ve kötüye kullanıldığını vurgulamaktadırlar.

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ TEORİLERİ VE DÜNYADA GÖÇLERİNDEN ÖRNEKLER

2.1. Göç Teorilerine Genel Bakış

Uzun süredir gerçekleşen göçlerin nedenleri ve çıkış kaynakları incelenmiş ve araştırmacılar tarafından çeşitli göç teorileri ortaya konulmuştur. Bunlar genel bir bakışla coğrafi, iktisadi ve sosyolojik göç teorileri olarak gruplara ayrılmıştır. İlk çağlardan beri temel ihtiyaçlar veya doğal zorunluluklar nedeniyle yer değiştiren insanların hareketinin kaynağının coğrafi olduğunu ileri süren coğrafi göç teorileri ortaya çıkmıştır. Bijak (2006) coğrafi yer değiştirmelerin aslında mesafe ile ilgili bir durum olduğunu ileri sürmüştür.

Coğrafi teorilerin ardından göçün ana nedenini ekonomi temelli hareketlerin sağladığını savunan göç teorileri ortaya çıkmıştır. Sjaastad (1962: 80-92), göçü bir kâr-zarar hesabı yaparak göç sebebi ile elde edeceği kazancın, göç için harcadığından daha fazla olduğuna kanaat getiren göçmenin gerçekleştirdiğini savunmuştur. Böylece Sjaastad göçe neoklasik bir yaklaşım getirmiştir. Nermin Abadan Unat (2002) da göç konusuna benzer yaklaşımda bulunmuştur. Bu iki teoride esas olan göçmenin bireysel tercihi iken yeni ekonomi göç teorisinde göç kararını sadece göçen kişi değil aynı zamanda ailesi ve etkileşimde olduğu topluluk tarafından aldığı öne sürülmüştür (Stark ve Bloom, 1985: 173- 178). Çoklu akıl süzgecinden geçen göç kararı daha oturaklı bir hal almakta ve daha az başarısızlıkla sonuçlanmaktadır.

Coğrafi ve ekonomik yaklaşımların yanı sıra Sosyolojik yaklaşımlarda bulunmaktadır. Everett Lee'nin kalıcı veya yarı-kalıcı ikametgâh değişikliği şeklinde tanımladığı göç hakkında yazdığı "Göç Teorisi" adlı çalışmasında, bireyin göçe karar vermesini sağlayan dört ana etki olduğunu söylemiştir. Bunlar; kaynak bölgeyle ilgili faktörler, hedef bölgeyle ilgili faktörler, araya giren engeller ve bireysel faktörlerdir. Bu faktörleri Lee (Lee, 1966: 47-57), göçle ilişkisi açısından negatif (itici), pozitif (çekici) ve nötr olarak tanımlanmıştır.

Savaş Çağlayan göç kuramlarını Ravenstein'in göç kanunları, itme-çekme kuramı, Petersen'in beş göç tipi, kesişen fırsatlar kuramı, merkez-çevre kuramı, göç sistemleri kuramı ve ilişkiler ağı kuramı olarak tasnif etmiştir (Çağlayan, 2006: 67-91). Nermin Abadan Unat (Unat , 2002) modern göç kuramlarını neoklasik ekonomik makro ve mikro yaklaşım, yeni ekonomik yaklaşımlar, ikiye bölünmüş emek piyasası

yaklaşımı, dünya sistemleri yaklaşımı, ilişkiler ağı yaklaşımı, kurumsal yaklaşım, kümülatif nedensellik yaklaşımı ve göç sistemleri yaklaşımı olarak ifade etmiştir. Göç kuramlarına dair genel yaklaşımların bilinmesi, düzensiz göçlerin anlaşılmasını da kolaylaştıracaktır. Bu nedenle belli başlı göç teorileri aşağıda incelenmiştir.

2.1.1. Ravenstein Teorisi

William Farr'ın, göçün bir kanuna bağlanamayacağını iddia etmesi üzerine, Ravenstein (1885: 167-235) göçle ilgili ilk teori olan "The Laws of Migration = Göç Kanunları" isimli çalışmayı ortaya koymuştur. 1889 yılında ise bu teoriyi geliştirmiştir (Ravenstein, 1889: 241-305). Ravenstein'in temkinli bir yaklaşımla sunduğu, göçün açıklanmasına rehberlik edeceğini umduğu ama kesin bir kanun olarak sunulamayacağını belirttiği, kademeli olarak gerçekleşmesini beklediği, dış etkenlerin de önemli bir faktör olduğunu belirtmiştir. Ravenstein'in temel göç ilkeleri şunlardır:

- ✓ Göç hareketlerinin çoğu kısa mesafelidir.
- ✓ Göç hareketleri doğası gereği belirli mesafe aralıklarıyla sınırlıdır.
- ✓ Ayrılma süreci çekim sürecinin tersi olmakla birlikte benzer şekilde gerçekleşmektedir.
- ✓ Her temel göç hareketi aynı zamanda dengeleyici karşı bir göç hareketi doğurmaktadır.
- ✓ Uzun mesafeli göç hareketleri genellikle büyük ticaret ve sanayi merkezlerine doğru gerçekleşmektedir.
- ✓ Kentin yerlileri, kırsal kesimlerden gelen göçmenlere göre daha az göç etmektedir.
- ✓ Kadınlar, erkeklere göre daha fazla göç etmektedir.

Ravenstein'e göre göçler esasta mesafe ve fırsat odaklı olarak gerçekleşmektedir (Kaygalak, 2009: 13). Ravenstein, göç eden bireylerin esasta daha iyi fırsatları kolladıklarını ve uzak mesafelerden ziyade kısa mesafedeki yerlere göç etmeyi tercih ettiklerini iddia etmiştir.

Çalışmasını yaptığı dönem itibarıyla yaygın şehirleşme gerçeğiyle karşılaşan Ravenstein, nüfus verileri üzerinden de yola çıkarak yedi göç kanunu ortaya atmıştır. İlk göç kanunu olarak ortaya atılan mesafe ile kasıt, uzak yerlerden ziyade yakın yerlerin tercih edildiği yönündedir. Bu kısa mesafeli göçlerin, belirli göç dalgaları biçiminde esasta endüstrileşmiş yerlere doğru yöneldiğini savunmuştur. İkinci olarak

göçmenlerin ana hedefinin büyük şehirler olduğunu vurgulamıştır. Bu yaklaşımda, küçük yerden şehrin yakınına göçen birinin daha sonra büyük şehre göçmesi, onun boş bıraktığı ilk küçük yere de daha uzaktan gelen bir göçmenin yerleşerek kademeli göçün yaşandığı ifade edilmiştir. Ravenstein göçte “yayılma ve emme” etkisinden de bahsetmiştir. Buna göre göç amaçsız bir olay değildir. Yani göç edenler açısından göç, yeni olanaklar ve daha fazla fırsat gibi nedenlere dayanarak yayılmakta, büyük şehirler tarafından ise ihtiyaç duyulan işgücü olarak emilmektedir (Çağlayan, 2006: 70).

Ravenstein’ın vurguladığı dördüncü husus ise göç zincirleri ile ilgilidir. Buna göre göç alan yerleşim yerlerinin aynı zamanda göç vermesi kaçınılmazdır. Böylece göç dinamik bir hal almaktadır. Bir diğer husus ise kısa mesafeli göçlerin aksine uzun mesafeli göçlerde doğrudan büyük ticari ya da sanayiden oluşan merkezlerin tercih edildiğidir. Son olarak Ravenstein demografik olgulardan yola çıkarak kıyaslama yapmış, göç tercihinin kırsal bölgelerde daha yaygın olduğunu, yakın yerlere göç eğiliminde kadınların daha baskın, uzak yerlere göçte ise erkeklerin öne çıktığını iddia etmiştir (Özcan, 2017: 189).

2.1.2. Everett S. Lee’nin İtme-Çekme Teorisi

Everett S. Lee, Ravenstein’in çalışmasına da dayanan yeni bir göç yaklaşımı ortaya atmıştır. Lee, (Lee, 1966: 47) yılında yayımlanan çalışmasında; göçmenlerin göç konusuna etki eden faktörleri olumlu (çekme) ve olumsuz (itme) olarak kodlamıştır. Bu yaklaşıma göre itme ve çekme unsurları gidilen ya da terkedilen yerde olabilirler. Ayrıca kuramda, bu unsurların arasında yer almayan yansız unsurların da bulunabileceği ve bir bütün olarak hepsinin, toplamda karmaşık bir yapıya sahip olduğu iddia edilmiştir (Çağlayan, 2006: 73). Buna göre göçe neden olan itici ve çekici faktörleri Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4.

Everett Lee’nin İtme-Çekme Teorisine Göre Göçler

Göçlerin Nedenleri	Çekici Faktörler	İtici Faktörler
Ekonomik	✓ İş imkanları	✓ İşsizlik
	✓ Doğal kaynakların varlığı	✓ Tarım topraklarının miras yolu ile bölünmesi
	✓ Ticaret	✓ Tarımda makineleşme
	✓ Turizm	✓ Depremler
Doğal	✓ Yer şekillerinin sade olması	✓ Kuraklık
	✓ Toprak verimliliği	✓ Sel ve taşkınlar
	✓ İklim elverişliliği	✓ Erozyon
	✓ Su kaynakları	✓ Heyelan
Sosyal	✓ Eğitim	✓ Volkanik faaliyetler
	✓ Sağlık	✓ Etnik ve dini baskı
		✓ Kan davaları

	✓ Kültürel Faaliyetler	
	✓ Ulaşım	
Siyasi	✓ Huzur ve güven ortamı	✓ Savaşlar ✓ Nüfus değişimi ✓ İhtilaller ✓ Sınır değişikliği

Tablo 4'ten anlaşıldığı kadarıyla; Lee, göçlerin nedenlerini ekonomik, doğal, sosyal ve siyasi olmak üzere dört ana faktöre bağlamıştır. Göçlerdeki nedenler arasında itmenin çekmeden daha fazla etkiye sahip olduğu söylenebilir.

2.1.3. Petersen'in Göç Tipleri

Göç hareketleriyle ilgili geniş araştırmalar yapan William Petersen da teorik bazı açıklamalarda bulunmuştur. Petersen, insanların göç etme eğilimlerinin yalnızca itme-çekme faktörlerinden değil, aynı zamanda bireysel ve sosyal faktörlerden de kaynaklandığını belirtmiştir. Yazar, itme-çekme faktörlerinin altında yatan gerçek sebepleri araştırmıştır (Petersen, 1958: 256-266).

Petersen, göç çalışmalarında genellikle analiz etme yerine tanımlayıcı olma yönünde bir eğilim ortaya çıktığı için, sınırlı verilerin içine oturtulduğu teorik çerçevelerin de oldukça basit olduğunu iddia etmiştir. “Genel bir göç tipolojisi” isimli çalışmasında; genel bir göç teorisi üretme yönünde bir adım olarak hem iç hem de dış göçe ilişkin daha belirgin analizleri tek bir sınıflandırma içinde bir araya getirme çabasında olmuştur. Göç olgusuna daha ziyade ekonomik açıdan bakan Petersen, bazı dönemlerde itme başlığı altında değerlendirilen bir olgunun başka bir dönemde çekme başlığı altında değerlendirilebileceğini de savunmuştur (Çağlayan, 2006: 75).

2.1.3.1. İlkel Göçler

Bu göç türünde insanların doğal felaketler veya geçim kaynaklarını imkânsız hale getirmesi sonucunda habitatlarını terk etmek zorunda kalmalarıyla ilgilidir. Dolayısıyla bu göç türleri “itme” kategorisinde değerlendirilmiştir (Kaygalak, 2009: 11).

2.1.3.2. Zoraki ve Yönlendirilmiş Göçler

Petersen, potansiyel göçmenlerin durumuna bağlı olarak bu başlığı açıklamıştır. Göç etme potansiyeli taşıyan kişi veya grupların göç kararı üzerinde söz haklarının olmaması durumunu, zoraki göç olarak tanımlamıştır (Çağlayan, 2006, s.75-76). Ancak (Ak, 2021: 1754), zoraki göçlerde doğa koşulları yerine toplumsal olayların belirleyici olduğunu vurgulamıştır.

Petersen, zoraki göçlerde olduğu gibi yönlendirilmiş göçlerde de doğa koşulları yerine beşerî faktörlerin öne çıktığını belirtmiştir. Yönlendirilmiş göçlerde tıpkı zoraki göçler gibi bir durum olmakla beraber bu sefer göç olgusuyla karşı karşıya kalan kişi veya grupların inisiyatif kullanabilmesi mümkün olmaktadır (Çağlayan, 2006: 75-76; Petersen, 1958: 261-261).

2.1.3.3. Serbest Göç

Petersen'a göre zorlayıcı herhangi bir unsurun olmadığı göç tipleri de vardır. Kişi veya grupların tamamen kendi kararlarıyla hareket ettiği ve genelde de çoğul olmaktan ziyade bireysel ölçekte gerçekleşen göçlerdir (Petersen, 1958: 263).

2.1.3.4. Kitlesele Göç

Yenilik veya gelişme arayışında güçlü bir motivasyona sahip bireyler için serbest göç daima küçük ölçektir ve olağan değildir. Göçe öncülük edenlerin en belirgin özelliği, hayatın diğer alanlarında olduğu gibi, başkalarının takip ettiği yolları açmaları ve bazen bunu yapanların sayısının geniş bir akıma dönüşmesidir. Göç, zamanla bir tarza, yerleşik bir kalıba, kolektif bir davranış kalıbına dönüşebilir. Göç hareketi bir kez iyi bir şekilde başladıktan sonra, böyle bir hareketin büyümesi yarı otomatiktir, göç edecek insanlar olduğu sürece, göçün temel nedeni daha önceki göçlerdir (Petersen, 1958: 263).

2.1.4. Neoklasik Makro Teori

Modern teorilerin erken zamanlı denilebilecek çalışmaları 20. yüzyılın orta dönemlerinden başlayarak, 1950-1980 arasındaki bir zaman dilimine yayılmıştır. Aslında ekonomik bir temele dayanan neoklasik makro kuram, emek arz ve talebi arasındaki ilişkinin, göçlerin önemli unsuru olduğunu savunmaktadır (Abadan Unat, 2002: 6).

Lewis tarafından geliştirilen sınırsız emek arzıyla kalkınma yaklaşımı, makro kuramların en bilindik olanlarından. Tarım sektöründe marjinal verimliliği sıfır ya da sıfıra yakın işgücünün, sanayiye aktarılmasıyla, ekonomik kayıp olmaksızın gelişme yaşanacağı tezine dayalı sınırsız emek arzı yaklaşımı, kırsal kesimden yaşanan göçleri bu kapsamda ele almıştır (Kaya, 2004: 118).

Kuram, işgücü arz ve talebi arasındaki dengesizliği dengeleyen bir göç akımına da atıfta bulunmaktadır. Teoriye göre, emek talebinin görece yüksek olduğu ve bu nedenle ücretlerin yüksek olduğu merkezler, emek arzının yüksek ve ücretlerin düşük

olduğu yerlerden işgücü çekerek, dünya genelinde ücretlerin birbirine yakınlaşmasını sağlamaktadır (Abadan Unat, 2002: 6).

2.1.5. Neoklasik Mikro Teori

Makro teoriden farklı olarak geliştirilen mikro kuram, bireylerin göç kararlarına odaklanmaktadır. Teoriye göre göç etme niyeti taşıyan bireyler, kendilerine uygun bir maliyet ve kâr analizi yapmaktadırlar. Buna göre; daha yüksek gelir elde etme olanağı ve fırsatlar ile göç sonucu katlanılacak tüm maliyetler karşılaştırıldığında, bireyler çıkan sonuca göre göç kararını vermektedirler (Abadan Unat, 2002: 7; Tamer, 2020: 277).

2.1.6. Kuramsal Teori

Kuramsal teori, gelişmiş ülkelerdeki olanaklara eşgüdümlü olarak ortaya çıkan yasal engeller ve sınırlamalarla göçmenler arasındaki çelişkiye odaklanmaktadır. Bu çelişki sonucu iki ayrı kurumsallaşma oluşmaktadır. İlk olarak göçmenlerin yasadışı biçimde ülkeye sokulmasından kazanç sağlayan gruplar türerken diğer yandan bunların yarattığı tahribata karşı göçmen haklarını savunan insan hakları kuruluşları pratikleri yaygınlaşmaya başlar (Abadan Unat, 2002: 20).

2.1.7. Stouffer'in Kesişen Fırsatlar Teorisi

Samuel A. Stouffer, 1940 yılında göçle ilgili “Kesişen Fırsatlar Kuramı”nı ortaya atmıştır. Ravenstein’in teorisiyle benzerlik gösteren bu kurama göre; belli bir uzaklığa göç eden kişilerin sayısı, göç ettikleri yerdeki fırsatların çokluğuyla doğru orantılıdır. Şayet göç edilecek yerde iş bulma olanakları fazlaysa, oraya göç edecek kişilerin sayısı da fazla olacaktır (Kalaycı, 2018: 11; Stouffer, 1940: 845-863).

Çağlayan (2006: 77), mesafe konusunun bu kuramda daha öne çıktığını belirtmektedir. Yani bir göç merkezinin çekici unsurlarının göç kararındaki etkisini belirleyen unsurun mesafe olduğu vurgusu, kuramda net olarak belirtilmektedir. Mesafeye yapılan vurgu ise, göç esnasında karşılaşılabilecek zorlukların değerlendirilmesiyle ilgili olmaktadır.

2.1.8. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Teorisi

İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Teorisi’ne göre uluslararası emek göçü, büyük ölçüde gelişmiş ülkelerdeki talebe dayalı olarak gerçekleşmektedir. Göçler, gelişmiş ülke toplumlarındaki işverenler veya onlar adına hükümetler tarafından başlatılmıştır.

Buna göre; göçmen işçi talebi ekonominin yapısal gereksinimlerinden doğar; ücret teklifleri ve ücret farkları emek göçünün oluşması için bir zaruret oluşturmaz. Göç alan ülkelerdeki düşük ücretler, göçmen işçilerin sayısı artsa dahi yükselmez. Ücretler, sosyal ve kurumsal odaklar tarafından sabit tutulur, dolayısıyla arz-talepteki değişimlere karşı bağımsız değildirler. Hükümetlerin ücretlerde veya istihdam oranlarındaki küçük değişimler yaratan politikalarla uluslararası göçü etkilemeleri pek mümkün değildir (Güllüpnar, 2012: 64; Massey vd., 1993).

Piore tarafından geliştirilen bu kuram, gelişmiş ülkelerin devamlı olarak emek talep etmesinin, göçlerin ana nedeni olduğunu savunmaktadır. Kuram esasta göçlerin nedenini, göç veren ülkelerdeki itme gerekçeleriyle değil, göç alan ülkelerdeki bazı nedenlerle açıklamaktadır. Bunlardan ilki, göç alan gelişmiş ülkenin yapısal enflasyon sorunudur. Yapısal enflasyon nedeniyle ücretleri düşük tutmak isteyen gelişmiş ülke işverenleri, yerel işçilerin ücretlerindeki, sendikalar gibi katılıklar nedeniyle, dışarıdan işgücüne ihtiyaç duyarlar. İkinci neden, çalışmayı bir statü yükselişi olarak görme dürtüsüdür. Buna göre yerel işçiler çalışarak statülerini arttırdıkça alt statülerde işgücü ihtiyacı ortaya çıkacaktır. Bu işgücü de dışarıdan sağlanacaktır. Üçüncü neden, emek arzının adeta sınırsız olması durumundan kaynaklanmaktadır. Dördüncü neden ise uluslararası göç akımlarının sürekliliğiyle açıklanmaktadır (Unat, 2002: 12).

2.1.9. Dünya Sistemleri Teorisi

Çeşitli kaynaklarda (Çağlayan, 2006: 78-84) “Merkez-Çevre ve Göç Sistemleri Kuramı” başlıkları altında da değerlendirilen bu kuram, dünya ekonomik sisteminin eşitsizliği yargısına dayanmaktadır. Alan yazınında Dünya Sistemleri Kuramı ile Merkez-Çevre kuramı bazen aynı başlık altında birbirinin devamı olarak bazen de birbirinden farklı teoriler olarak gösterilmektedir. Çalışmada kolaylık olması açısından aynı temel yargılara sahip bu bakış açılarını, farklarını belirterek tek başlık altında aktarmak yerinde olacaktır.

Wallerstein, Amin, Sassen gibi isimler tarafından geliştirilen ve kökeni 1970’lere dayanan bu göç kuramı, kapitalist dünya ekonomisinin yarattığı sistemin bir sonucu olarak gösterilmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerdeki ekonomik yapılanma, üretim açısından çevre niteliği taşıyan ülkelerdeki işgücünü göçmen niteliğine sokmaktadır. Bu durum özellikle kentsel mekânların yoğun bir biçimde göç almasına neden olmaktadır (Abadan Unat, 2002: 15-16).

Castles ve Miller (1998: 35-36), Göç Sistemleri Teorisi olarak belirttikleri teorinin birden fazla disiplini esas alarak, çok yönlü bir yaklaşım belirttiğini vurgulamaktadırlar. Bu teori de dünya üzerinde eşitsiz ve sömürücü bir yapı olduğunu kabul etmekte, ancak göç sürecinin ekonomik, politik, kültürel ve benzeri çok yönlü unsurlara dayandığını savunmaktadır.

2.1.10. İlişkiler Ağı Teorisi

Kuram, göçün nedeninden ziyade göçü yaşanmış bir olgu olarak ele alarak sonuçlarıyla beraber değerlendirmeye odaklanmıştır. İlişkiler ağı kuramı, göçmenlerin gittikleri yerlerde kurdukları ya da kurmayı bekledikleri ağ sistemlerine dikkat çekmektedir. Bu ağlar, göç alan ve veren ülkeler arasında olabileceği gibi göçmenlerin gittikleri yerlerde önceden sağladıkları ya da muhtemelen kurabilecekleri ilişkilidir. Keza benzer bir soydan gelme, köken birlikteliği, dostluk ilişkileri, dini veya mezhepsel bağlantılar gibi olgular, göçmenlerin gittikleri yerlerde daha hızlı ve az sorunla barınma ve iş gibi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerine olanak tanımaktadır. Diğer taraftan bu ağların olmaması durumunda, göçmenler maddi ve manevi açıdan daha çok yıpranabilirler veya tutunma süreçleri uzayabilir (Abadan Unat, 2002: 18).

Göçmen ağlarının göçü kolaylaştıran bir olgu olduğu, göç edilen yerlerde cemaat tipi birlikteliklerin oluşturulabildiği ve önemli ekonomik avantajlar sağladığı, hatta bu pratikler sonucu genelde bir göç yolunun oluştuğu vurgusu, teorinin öne çıkan başlıklarıdır (Castles ve Miller, 1998: 38).

Göçmen ilişkiler ağı teorisinde en etkili faktör akraba, arkadaş, eş gibi sosyal bağlantılardır. Göç sürecinde karşılaşılan sorunlar ve göçün maliyeti gibi etkenler ikinci sırada gelmektedir. Bu teorinin parametreleri şöyledir:

- ✓ Göçmenlerin yer aldığı veya kullandıkları sosyal ağlar göç kararında etkilidir.
- ✓ Göç kararındaki en önemli faktör ücret/maliyet değildir. İlişki ağı ve derecesi yeterlidir.
- ✓ Sosyal ağlar göç kararında, göç esnasında ve sonrasında göçmene maddi-manevi destek olmaktadır.
- ✓ Sosyal ağlar göçmenlerin ülke ve mekân seçiminde etkilidir (Tamer, 2020: 279).

2.1.11. Kümülatif Nedensellik Teorisi

Birikimli nedensellik olarak da bilinen bu teoriyi Myrdal geliştirmiştir. Ona göre göçün kendi kendini devam ettirmesi ile ilgili belli faktörleri ve mekanizmaları tanımlayarak geliştiren Massey, Goldring ve Durand'dır. Bu teoride göç hareketinin niçin başladığı ve nasıl büyüyerek devam ettiği açıklanmıştır. Bu kurama göre; ağların ve göçmen destekleyici kurumların çoğalmasına ek olarak uluslararası göç zaman içinde başka yollarla da kendi kendine büyüyen bir olguya dönüşmektedir (Akış, 2021: 31). Kümülatif Nedensellik Kuramına göre, göç eylemi toplumsal yapıyı, birikimli bir şekilde etkilemektedir. Bu birikimli etkilenme sonucu örneğin bazı işler zamanla göçmen işi olarak tanımlanmaya başlamakta ve toplumsal yapıda kültürel değişiklikler yaşanmaktadır (Abadan Unat, 2002: 21-22).

2.2. Göç Sürecine Etki Eden Sosyal Dinamikler

Göçün, göçmen ve göçle muhatap olan devletler açısından değerlendirmeleri çok farklıdır. Devletler, göçmenleri düzenli kategorilere ayırabileceklerine ve sosyal maliyetleri düşük tutarken göçün ekonomik faydalarını en üst düzeye çıkarmalarına olanak tanıyacak farklı kurallar koyabilecekleri bir sistem kurmak isterler. Fakat göç ve yerleşim, göçmenin hayatının geri kalanı boyunca sürecek ve sonraki nesilleri de etkileyecek uzun bir sürecin parçalarıdır.

Göç kararı çoğu zaman bireysel alınan bir karar değil, sosyal, ekonomik ve politik değişimden kaynaklanan ve hem gönderen hem de kabul eden bölgelerde tüm toplumu etkileyen kolektif bir eylemdir. Üstelik, göç deneyimi ve başka bir ülkede yaşama deneyimi çoğu zaman orijinal planların değiştirilmesine yol açar, dolayısıyla göçmenlerin ülkelerinden ayrılırken hedeflediklerindeki niyetleri ile karşılaştıkları ortamda sergiledikleri gerçek davranışları genelde tutarsızdır. Çünkü geldikleri menşe ülke ile vardıkları hedef ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişim ve bunlar arasındaki ilişkiler beklenildiği gibi olmamaktadır. Çoğu göçmen gerçekten de ilk geldiklerinde evlerine döneceklerine inanırlar, ancak yeni ülkede kaldıkları süre uzadıkça yaşlanırlar, ilişkiler kurarlar ve çocuk sahibi olurlar; yaşam hedefleri sıklıkla değişir. Kısa süreli başlatılan yerleşim hareketleri genelde kalıcılaşır. Göç edilen devletler genel bir yerleşmeye genelde sıcak bakmaz ve zorlaştırmacı prosedürler oluşturur ama özellikle tecrübeli ve topluma faydalı göçmenlere bir kademeli yerleşim metodu bulunabilir (Castles, 2023: 71-75).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TERMİNOLOJİK AÇIDAN DÜZENSİZ GÖÇ

3.1. Düzensiz Göç Olgusu ve Tanımı

Göçün karmaşık ve çok yönlü toplumsal yapısı terminolojiye de yansımıştır. Yabancı vatandaşların üçüncü bir ülkeye girişi, kalması veya çalışmasıyla ilgili “düzensizlik” veya “yasadışılık”ın birçok biçimi ve türü olduğundan, düzensiz göçle ilgili herhangi bir çalışmada, olayın sınırlarını belirlemek bir hayli zordur. Ayrıca, bir ülkeye yasa dışı yollardan giren, yasal ikamet sürelerini aşan, oturma izni olmayan bir ülkede yaşayan ve/veya sınır dışı edilmeyi zorunlu kılacak şekilde kuralları çiğneyen kişiler için pek çok terim ve tanım bulunmaktadır (Baldwin-Edwards ve Kraler, 2009: 1-12; Düvell, 2006; Jordan ve Düvell, 2002; Triandafyllidou, 2009; Vasta, 2011: 187-206). Düzensiz, yasa dışı, belgesiz, gizli, yetkisiz, gayr-ı resmi, kayıtsız, kağıtsız, vb. ifadelerle rastlanmaktadır. Bunların her birinin farklı bir odağı veya vurgusu olduğu gibi bazı avantajları ve sorunları da vardır.

Yasadışı göç terimi, en geniş anlamıyla, yasal giriş ve ikamet hükümlerine aykırı olarak gerçekleştirilen bir göç eylemini ifade etmektedir. Son yıllarda “düzensiz göç” terimi, geniş anlamıyla “yasadışı göç” ifadesinin yerini almaya başlamıştır. Bu bağlamda “düzensiz göç”, “düzenli olmayan” veya “hukuka aykırı” olan bir göç biçimini ifade etmektedir.

Bir terim seçimi toplumsal bir boşlukta gerçekleşmez ve politik olarak tarafsız değildir, bu nedenle eleştirilmeden alınmamalıdır (De Genova, 2002: 419-447). Aslında, giderek politize olan bir alanda, terim seçiminin tartışmalı bir nitelik kazanması şaşırtıcı değildir (Anderson ve Ruhs, 2010b). Terminolojinin çeşitliliği araştırmacıların klasik epistemolojik tanım ve perspektif sorunlarının yanı sıra, farklı terimlerin belirli bağlamlarda sahip olduğu sosyal anlam ve çağrışımlarla da uğraşmak zorunda kalmalarından kaynaklanmıştır.

1930'dan önce Avrupa'da o dönemin tabiriyle yasa dışı göç olarak ifade edilmeye başlayan düzensiz göç kavramı nispeten bilinmiyordu. Çünkü böyle bir kategoriye yaratan yasal ve sosyal tuzaklar mevcut değildi. O zamandan önce yorumlarda “istenmeyen” veya “istenmeyen yabancı/lar”dan bahsediliyordu (Düvell, 2008: 479-497). Bu terim ancak 1970'li yılların başında Avrupa'da daha yaygın bir şekilde kullanılmaya başlandı. “Yasadışı göç” terimi daha önce ABD'de, Çinli ve

Japonyalıların Meksika'dan sınırı geçmelerini tanımlamak için ve 1954'teki Wetback Operasyonu'ndaki kitlesel sınır dışı edilmelerini tanımlamak için kullanılmıştı (Hadley, 1956: 337-357). Ancak göçle ilgili hem politikalar hem de popüler söylemler, özellikle de izinsiz olanlar, yüzyılın sonuna gelindiğinde çok daha kutuplaştırıcı ve kısıtlayıcı bir hal aldı (Chavez, 2008).

11 Eylül 2001 saldırısı düzensiz göç ile ilgili güvenlik kavramlarını çağrıştırmaya başlasa da kavramın daha çok gündeme gelmesi AB üyeliğinin ön plana çıkması ile olmuştur. Üyelik dışında kalan ülkelerde yaşayan ve yasal göç izni alamayan, resmî belgelerden yoksun insanlar genellikle liberal devletlere üyelikle ilgili birçok haktan yoksun olduğundan, gelirleri daha düşük, geçimleri daha istikrarsız ve dezavantajlı bir yaşam sürmekle karşı karşıya kalmışlardır (Massey ve Gentsch, 2014: 482-499). Gizli, yasa dışı veya belgesiz göç olarak da adlandırılan düzensiz göç, son yıllarda, özellikle de 1970'lerin başlarından itibaren önemli bir endişe konusu haline gelmiştir. Bunun nedeni daha önceki yıllarda düzensiz göçün yaşanmaması değildir. Aksine değişen şey, düzensiz göçün çok sayıda ülkedeki genel etkisi ve bu olgunun devlet otoriteleri tarafından algılanmasıdır. 1960'lı yılların sonlarına kadar, iş arama veya yerleşme izni olmadan gelen yabancıların, herhangi bir engel olmaksızın, kabul ettikleri ülkede işe girip ikamet etmeleri sıklıkla yaşanmıştır.

Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'daki pek çok sanayileşmiş ülkenin yanı sıra Orta Doğu, Afrika ve Latin Amerika'daki bazı üst-orta gelirli gelişmekte olan ülkeler ile yüksek gelirli petrol ihraç eden devletlerde, ulusal işgücü piyasaları çok sayıda habersiz işgücünü kolayca barındırabilmiştir. Bu tür düzensiz göçmenlerin çoğu yasal olarak kalıcı veya geçici göçmen olarak kabul edilenlere ek olarak gelen göçmenler, iş bulduktan sonra statülerini düzenli hale getirmişlerdir. Kabul eden ülkeye gelmeleri veya işgücü piyasasına girmeleri, mevcut mevzuata aykırı olmasına rağmen aslında yasa dışı eylem olarak görülmemiştir. Düzensiz göç normal bir olay olarak kabul edilmiş ve önemsiz görülmüştür. Bazen düzensiz göçmenlerin sayısını azaltmak için, özellikle ikili anlaşmalar kapsamında düzenli işe alımlar yapılmak suretiyle önlemler alınmıştır.

Genelde suç veya toplumsal düzensizlik ile ilgili sosyal imaj, kamuoyu tartışmaları ve olumsuz hava genelde medyada düzensiz ve davetsiz göçe mal edilmiştir (Koser, 2010). Özellikle “yasadışı göç” teriminin kullanımının kriminalize edici ve olumsuz sosyal mitlere katkıda bulunduğu dile getirilmiştir (Lucassen ve

Quispel, 2008). Bu fikre karşı çıkanlar ise yasadışılığın bir eyleme atfedilebileceği ama bir insana atfedilemeyeceği argümanını savunurlar (Castles, 2010; Schinkel 2015; Engbersen ve Broeders, 2009). Öte yandan bazı bilim insanları, terimin eleştirel bir şekilde kullanılması gerektiğini iddia etmişlerdir. Bu perspektiften bakıldığında, araştırılması gereken tam da “yasadışıllığın” toplumsal ve politik inşa süreci ve sonuçları, özellikle de göçmenlerin “yasadışı göçmen” haline gelme biçimleridir (De Genova, 2004; Willen, 2007).

Sciortino (2004b: 21), “düzensiz” sıfatının göç akımlarının tanım alanına değil, yalnızca siyasi düzenlemelere ait olan etkileşimlerine ait olduğunu söylemiştir. Düzensiz göç terimi, göçmenlerin giriş, ikamet, istihdam kurallarına, göç alan devletin koyduğu göçmen kabul kurallarına veya farklı sosyal tabakalaşma ve hiyerarşi biçimlerine uymamalarını ifade edebilir (Castles, 2004; Cvajner ve Sciortino, 2010; Van Der Leun, 2003).

Düzensiz göç statüsü yasal belirsizlik, yarı yasallık, yasal yasadışılık ve resmi kayıt dışılık biçimlerinde de isimlendirilmiştir (Düvell, 2011: 275-295). Düzensizliğin anlamı vuku bulduğu zaman, bu zamanın uzunluk-kısalık durumu ve gerçekleştiği mekâna göre de değişir (Schrover vd., 2008: 10). Politik gelişmeler ani statü değişikliklerine sebep olarak günün durumuna göre ev sahibi devletlerin, düzensiz göçmenleri bir kanun ve düzenleme ile yasal yabancılar haline getirebilirler (Sciortino, 2013: 77-94). Bunun gibi belirsiz tanımlar ve hızlı değişen süreçler çerçevesinde net bir düzensiz göç tanımından ziyade, bir süreç olarak görülmüş ve daha esnek tanımlar geliştirilmiştir (Bloch ve Chimienti, 2011: 1271; Castles, 2010; Jordan ve Düvell, 2002). Bu açıdan bakıldığında, yasa dışı-yasal ayrımının ötesine geçilmesi ve bunun yerine düzensizliğin iki ideal tip arasındaki süreklilik içinde belirli bir koşullar dizisi olarak anlaşılması önerilmiştir. Bridget Anderson ve Martin Ruhs (2010a: 175-179)’ın, referans noktasına ideal vatandaş kelimesi koyulduğunda; bir yanda “tamamen düzensiz (giriş, ikamet, çalışma, yasa dışı uygulamalar)”, diğer yanda “yarı uyumlu” göçmenlerin olduğu söylenebilir. Benzer durum, “düzenlenebilirlik ile sınır dışı edilebilirlik arasında bir ara durum” olarak tanımlanan usulsüzlük için de Garcés-Mascareñas (2023: 1-13) tarafından söylenmiştir.

Ambrosini ve Hajer (2023), “Düzensiz Göç” isimli eserlerinde; düzensiz göçün, yabancıların farklı bir ulusal alana kabulüne yönelik seçici politikalar ile ilke olarak o alana girme veya orada yerleşme hakkına sahip olmayan insanların

hareketlilik istekleri arasındaki karşılaşma ve gerilimden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Fakat düzensiz göçün ne olduğunu ve hangi göçmenlerin “düzensiz” olarak tanımlanabileceğinin kolay olmadığını belirtmişlerdir. Genel bakış açısı olayın kim tarafından ifade edildiği ile bağlantılıdır ve genelde düzensiz göçü bir ülkeye yasa dışı girişle tanımlarlar. Örneğin ABD’de düzensiz göçmenler Meksika sınırını geçen kişiler, Orta Avrupa’da sözde Balkan yolundan gelenler, Güney Avrupa’da Akdeniz’i tekneyle geçenlerdir. Ya da tüm alıcı ülkelerde, sahte kimlik belgeleri, sahte vizeler veya yolsuzluğa bulaşmış memurlar tarafından yasa dışı bir şekilde satılan geçerli izin belgeleri kullanan kişilerdir. Genel kanının aksine Triandafyllidou ve Maroukis (2012)’in araştırması, birçok çalışmanın düzensiz yerleşimcilerin çoğunun yasal yollardan, ana giriş yolu turist olarak ve ikinci sırada öğrenci olarak giriş yaptığını göstermiştir. Bu göçmenler kendilerine tanınan yasal süreyi aştıklarında veya yetki alanlarının dışına çıktıklarında düzensiz hale gelmişlerdir (Düvell, 2006). Son yıllarda sığınmacıların karadan veya denizden kendiliğinden giriş yapmalarına rağmen, bir bütün olarak bakıldığında, Avrupa’daki düzensiz göçmen nüfusunda “statüyle ilgili akışların” 'coğrafi akışlardan çok daha önemli görüldüğü' doğru olmaya devam ediyor” (Triandafyllidou ve Vogel, 2010: 291-299). Diğer bir deyişle, düzenli olarak giriş yapan ve izin süresini aşan veya izin verilmeyen faaliyetlerde, özellikle işlerde çalışan kişilerin sayısı, geçerli belgeleri olmadan sınırı geçenlerin sayısından fazladır.

Düzensiz göçmeni belirleyen pek çok kriter mevcuttur. Bunlar; düzensiz sınır geçişleri, vize süresinin aşılması, sığınma talebinin reddedilmesi, toprakları terk etme yükümlülüğünün ihlali, etkisiz sınır dışı etme, bürokratik başarısızlık/başına gelen usulsüzlük, düzensiz ebeveynlerden doğum, kalış süresi (sınırlı, dairesel veya yerleşim düzenine bağlı olmayan göç); yasa ihlali türleri (düzensiz giriş, ikamet veya çalışma); kanallar ve motivasyonlar (kaçak, insan ticareti, gönüllü veya zorunlu düzensiz göçler); düzensiz göç kompozisyonu (aile, mülteciler veya işçi düzensiz göçleri) (Düvell, 2011; Koser, 2010; Cyrus ve Vogel, 2008).

Düzensizliğin farklı giriş ve çıkış yollarıyla ilgili olarak ve olasılıkların çeşitliliğini yakalamak için yakın zamanda önerilen şey, coğrafi veya göç akışları, demografik akışlar ve statüye bağlı akışlar arasındaki ayrımdır (Kraler ve Reichel, 2011). Düzensiz göçle ilgili kullanılacak terim bakış açısına göre değişir, devlet adına mı yoksa göçmen adına mı terim seçileceği de bir alternatif oluşturur. Devlet organlarının isimlendirmeleri halk tarafından bu terimin doğal adıymış gibi

algılanmaktadır. Yasadışı göçün asıl yasadışı olması bir devlet otoritesini aşarak ve onay almayarak gerçekleşmeye çalışılmasından kaynaklanır. Devlet için yasa dışı olan bir durum olayı yaşayan biri için belki de meşru kabul edilmektedir. Göçmenlerin izinsiz bir egemen devletin topraklarına girmeye veya geçmeye çalışması doğal olarak devletin kontrol yeteneğini sorgulamakta ve meşruiyetini tartışmaya açmak olarak algılanmakta ve bu durum devletin terminoloji kullanırken seçtiği tanımın şiddet dozunu artırmaktadır. Üstelik her göçle muhatap olan devletin farklı siyasal kültürler, demografik yapılar, göçle ilgili olumlu-olumsuz birikimleri ve iktidarın hangi düşünceye sahip kişiler elinde olduğu gibi faktörler de düzensiz göçün tanımını şekillendiren etmenler olarak çoğalmaktadır (Kraler ve Rogoz, 2011). Bu tezde farklı şekillerde isimlendirilen kavram “düzensiz göç” olarak isimlendirilmiştir.

İnsanların düzensiz göç hareketini gerçekleştirmesi yardım almak veya almamak suretiyle gerçekleşebilmektedir. Düzensiz göç işlerinden para kazanan örgütlerin dünya piyasasındaki işlem bedeli 10 milyar \$ civarındadır. İnsanları kontrol edebildikleri ve usulsüzlükleri önleyebildikleri için, düzenli göç, alıcı devletler için ideal bir durumdur. Ancak, gelişmiş ülkelerin göç kontrollerinde uygulanan kısıtlamaların artması nedeniyle yasal göç alan ülkelerin sayısı ve aldıkları yasal göçmen sayısı sürekli azalmaktadır. Bir ülkeye yasa dışı girişler, vize sürelerinin aşılması ve çalışma izni olmayan göçmenlerin çalıştırılması, kabul eden devletlerin egemenliğini alt üst etmekte ve onları her türlü düzensiz göçü önlemek için mümkün olan her şeyi yapmaya zorlamaktadır. Yasa dışı göç, göçü kontrol altına almak için yapılan kanunların bir ürünüdür (Castles ve Miller, 1998). Bu açıdan bakıldığında yasa dışı göçmenlerin yasal göçmen tanımlamasına göre açıklandığı söylenebilir.

3.2. Düzensizliğe Giden Ana Yollar

Düzensiz göçmenliğe giden yollar, genellikle AB ülkelerinde bulunan model ve mekanizmalardan çok farklı değildir. Turist ve diğer resmi yollarla alınan vizelerde fazla kalma, düzensiz çalışma veya başarısız bir iltica başvurusundan sonra ülkede kalma en yaygın uygulama biçimleridir.

Yasa dışı göçmen, yasa dışı giriş veya vize süresinin sona ermesi nedeniyle, transit veya ev sahibi ülkede yasal statüden yoksun olan kişidir. Terim, bir ülkenin kabul kurallarını ihlal eden göçmenler ve ev sahibi ülkede kalma yetkisi olmayan diğer

kişiler için geçerlidir. Yasadışı göçmen, uygun belgeler olmadan bir ülkeye giren veya burada kalan bir yabancıdır. Buna şunlar dahildir:

- ✓ Bir ülkeye girmek için yasal belgeleri olmayan ancak gizlice girmeyi başaran kişi
- ✓ Sahte belgeler kullanarak giren kişi
- ✓ Yasal belgeleri kullanarak giriş yaptıktan sonra izin verilen sürenin ötesinde kalan veya giriş koşullarını başka bir şekilde ihlal eden ve izinsiz kalanlar (Christophe, 2006; www.ie-ei.eu/, 08.08.2023).

Yasa dışı ve düzensiz göçmenler arasında şöyle bir ayrım yapılabilir: Düzensiz göçmenler, bir ülkeye izinsiz olarak giren veya burada kalan göçmenler, uluslararası bir sınırdan kaçan veya kaçırılanlar, sınır dışı etme emrini yerine getirmeyen başarısız sığınmacılar ve sahte evliliklerin düzenlenmesi yoluyla göçmenlik kontrollerini atlatan kişilerdir. IOM, son 15 yılda %20'lik bir artışa işaret ederek, düzensiz göçmenlerin gelişmiş ülkelere yeni girenlerin üçte biri veya yarısını oluşturduğunu tahmin etmektedir (www.iom.int.).

Türkiye’de önemli bir grup, ülkeye turist olarak giren ve vize sürelerini aşan kişiler tarafından oluşturulan düzensiz göçmenlerdir. Ancak devletin istihdam düzenlemelerine aykırı çalışmak daha da önemli bir özellik olarak görünmektedir (Resmî Gazete, 17.03.2016). İcra mercileri çoğunlukla, göçmenlerin çalışma izni olmadan yakalanmalarını pek ciddiye almazlar ve istihdam suç faaliyetleriyle ilgili olmadığı sürece bu suç nadiren kovuşturulur. Bir başka ve giderek daha fazla öne çıkan grup “kaçak” sığınmacılardır. Yasaya göre, başvurusu devam eden sığınmacılar, yalnızca yetkililerin izniyle ayrılmasına izin verilen belirli bir yerdeki (bu yerler genellikle büyük şehirlerdeki kargaşayı azaltmak amacı ile bu şehirlere yakın uydu şehirler olarak seçilmekte) sığınmacılar bu şehirlerde ikamet etmek üzere yerleştirilirler. Otoriteden izin almadan çeşitli maksatlarla zorunlu ikamet şehriden ayrılan herkes sınır dışı edilme işlemine tabi tutulur. İş imkânı daha fazla olan İstanbul, İzmir veya Antalya gibi şehirlere işe girmek için yerleşim yerlerini çok fazla göçmen terk ederek yasadışı iş gerçekleştirmektedir. Bu durum yasal değildir. Ayrıca 15 gün içinde Türkiye’den ayrılmayan sığınmacılar da yasadışı kabul edilir. Her ikisi de para ve/veya hapis cezası ile yargılanabilmektedir (www.goc.gov.tr/).

3.3. Göçteki Düzensizliğin Kaynakları

Brunovskis ve Bjerkan (2008), düzenli göç ve düzensiz göçün ne olduğu, her ülkenin yasal bağlamına ve göç rejimine göre değişiklik gösterdiğini belirtmişlerdir. Düzensiz göç konusu giderek artan bir şekilde politika ve medyanın ilgisini çekmektedir. Bunun bir nedeni, herkes için güvence altına alınan insan hakları konularını etkilemesidir. Diğer bir neden ise insanları göçün birçok yüzü ve mevzuat ve düzenlemeleri hazırlarken bunları dikkate almanın zorlukları konusunda uyarmaktır. Bu açıdan düzensiz göç, özel bir zorluktur. Bunu ön plana çıkarmak, hükümetlerin göçü düzenleme ve ilgili kişileri genel topluma entegre etme becerisine olan güveni zedeleyebilir. Bu bağlamdaki korkular arasında toplum hassasiyetinin gözetilmesi ve sosyal uyumun tehlikeye atılmaması da yer almaktadır.

Hükümetler, göçü kontrol etme kapasitelerini belgelemek için göç akışlarının yönetimine daha fazla önem vermektedir. Bu yönüyle göçü “yönetmeye” yönelik ayrıntılı mevzuat çalışmaları, giderek uzmanlaşan mal ve hizmet üretim sistemine yeterli işgücü arzının sağlanması ihtiyacından kaynaklanmaktadır. İkincisi, ülkenin eğitim ve öğretim sistemleri tarafından yeterince sağlanamayan belirli beceriler gerektiren, mal ve hizmet üretiminin çeşitli aşamalarındaki bölgesel yoğunlaşmalarla ortaya çıkan ihtiyaçlardır. Böylece, en iyi becerilerin aranması küreselleşmekte ve böylece emeğin uluslararası hareketliliğinin artmasına katkıda bulunmaktadır. Göç yönetimi ise aile göçü, öğrenci hareketliliği, savaşlar, siyasi çalkantılar ve çevresel felaketler gibi itici faktörlerin neden olduğu akışları düzenlemeyi amaçlamaktadır.

İnsanların sınır ötesi hareketliliğine yol açabilecek tüm olasılıkları hesaba katmak zor olduğundan, yasal reformlar uygulamaya konulana kadar düzensiz göç meydana gelebilir ve bu durum düzensizliklerden birinin veya diğerinin “yasallaşmasına” neden olabilir. Tüm Dünya ülkeleri, sosyal ve ekonomik entegrasyonunun derinleşmesinin yanı sıra göçün içsel dinamiklerinin de devreye girmesi sonucunda göç yasalarında reformlara gitmek zorunda kalmaktadır. Göç politikası reformu, ekonomik, sosyal ve kültürel küreselleşme süreçlerinin yanı sıra artan entegrasyondan kaynaklanan yeni gereksinimlere yanıt verirken, ilgili ülkelerdeki göç gelenekleri ve geçmişi ile mevzuat değişikliği sağlamanın belirli yolları üzerine kuruludur. Göç alanındaki politika reformunun farklı zorlukları hakkında fikir edinmek için her ülkenin özelinde göç modellerinin temel yapısına bakmak faydalı olacaktır. Bu, çeşitli ülkelerin neden farklı türde düzensiz göçmenlere

sahip olduğuna ve dolayısıyla politika ve yasal düzenlemelere yönelik farklı uygulamalarını anlamaya yardımcı olacaktır.

Düzensiz göçmenler nadiren suçlu olarak görülebilirler; ancak çoğunlukla, yaşam kalitelerini iyileştirmek için kayıt dışı sektörde çalışan gizli işçiler olma eğilimindedirler. Farklı ülkeler bu tür göçmenleri düzenli hale getirmek için çeşitli yollar seçmişlerdir. Örneğin Avusturya’da, ev bakım işçileri için yeni yasal istihdam seçenekleri 2007 yılında uygulamaya konmuş ve bu sayede önemli bir oran “yasallaştırılmıştır”. İspanya 2005 yılında kitlesel düzenleme programlarını tercih ederken, bu mesleklerdeki düzensiz işçilerin büyük bir kısmının yasallaştırıldığı görülmüştür.

Seçilen “yasallaştırma” rotası, göç modelinin yanı sıra bir ülkenin tipik sosyo-ekonomik organizasyonuna, içsel dinamiklerine ve değişim modeline de bağlıdır. Siyasi, hukuki veya idari sistemler, tarihsel olarak gelişen ve kurumlarda belirlenmiş davranış kalıplarının sonucudur. Bu anlamda değerlerden bağımsız olmayıp, bir ülkenin zamanla gelişen normlarını, değerlerini ve geleneklerini temsil etmektedirler. Toplumun artan çoğullaşması ve göçün ulusötesi karakteri gibi zaman içinde ortaya çıkan yeni zorluklara yanıt olarak değişime tabidirler. Buna göre, düzensiz göçün sosyal yapısı, bir ülkenin sosyal örgütlenme modeliyle, özellikle de refah ve sosyal koruma sistemiyle birlikte göç modelinden kaynaklanmaktadır (Brunovskis ve Bjerkan, 2008).

3.4. Göç Yapan Kişilerin Tanımlanmaları

3.4.1. Göçmen

Göçmen kavramı farklı kaynaklarda çeşitli tanımlara sahip olsa da mantıklı bir temelde birleşmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) göçmeni, farklı bir ülkede bir yıl veya daha uzun süre yaşayan kişi olarak tanımlar (UNHCR, 2005). Hedeflerindeki taşınma sebebi, daha iyi yaşam standartlarına, eğitim fırsatlarına sahip olmak veya aileleriyle birlikte yaşamaktır. Göçmenler ve mülteciler arasındaki temel fark, göçmenlerin kendi ülkelerine geri dönebilmeleri ve koruma altında olmamalarıdır (Koser, 2007). Ayrıca, Uluslararası Göç Örgütü, göçmeni, daha iyi yaşam standartları, eğitim, ekonomik faktörler gibi sebeplerle, ölüm veya zulüm görme riski olmadan kendi ülkesini keyfi olarak terk eden kişi olarak açıklar (IOM, 2004).

Göçte ana motivasyon ekonomi ve yaşam koşullarının iyileşmesidir. Pek çok ülke işçi ihtiyacını karşılamak amacı ile misafir işçi davet ederken özellikle yüksek vasıflı işçilerin gidişi cazip hale getirilmiştir. Bunlar iyi maaş ve yüksek mevkilerle istihdam edilirler. Koser küreselleşme ile yüksek vasıflı göçün birbirine bağlı olduğunu söyleyerek Avrupa devletlerinin vasıflı işçileri memnuniyetle karşıladığını belirtir (Koser, 2007).

3.4.2. Mülteci

1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre mülteci: *“1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ,ülkenin dışında bulunan ve bu ,ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ,ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır.*

Birden fazla tabiiyeti olan bir kişi hakkındaki "vatandaşı olduğu ,ülke" ifadesi, tabiiyetini haiz olduğu ,ülkelerden her birini kasteder ve bir kişi, haklı bir sebebe dayalı bir korku olmaksızın, vatandaşı olduğu ülkelerden birinin korumasından yararlanmıyorsa, vatandaşı olduğu ülkenin korumasından mahrum sayılmayacaktır.” şeklinde tanımlanmıştır (www5.tbmm.gov.tr). Buradaki 1951 yılı ile ilgili sınırlandırma daha sonra 1967 protokolü ile genişletilerek tanım genellenmiştir.

3.4.3. Sığınmacı

Göç eden gruplar arasında en çok karıştırılan tanımlardan birisi de sığınmacılardır. Bunlar 1951 sözleşmesindeki şartları sağlamayan ancak üçüncü bir ülke korumasına ihtiyaç duyan kişilerdir. Kaçış nedenleri mültecilerle aynı olabilir ve mülteci statüsü başvurusunda bulunabilirler. Mülteci başvurusu bulunduğu ülke tarafından onaylanıncaya kadar bu kişilere “sığınmacı” adı verilmektedir. Ancak başvuru reddedilirse sığınmacılar düzensiz göçmen durumuna gelmektedir.

Göç terimleri sözlüğünde sığınmacı; *“Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk*

etmek zorundadırlar ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler temelinde ülkede kalma izni verilmemişse, bu kişiler ülkede düzensiz veya kanuna aykırı bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler.” şeklinde tanımlanır (IOM, 2009: 49).

IOM’in 2022 Dünya Göç Raporu’na göre dünyada 2020’nin sonunda 20.7 milyonu UNHCR’nin yetkisi altındaki ve 5.7 milyonu Yakın Doğu’daki BM Filistinli Mültecilere Yardım ve Çalışma Ajansı (UNRWA) tarafından kaydedilen mülteci olmak üzere toplam 26.4 milyon mülteci vardı. Toplam sayı yıllık büyüme hızı 2012’den bu yana yavaşlamış olsa da mültecilerin sayısı rekor seviyededir. Ayrıca uluslararası koruma arayan ve mülteci statülerinin belirlenmesini bekleyen yaklaşık 4.1 milyon kişi de sığınmacı olarak kayda geçmiştir. 2020’de, yapılan ilk derece iltica taleplerinin küresel sayısı 1.1 milyondur. Önceki yıldaki 2 milyona göre bu yüzde 45’lik düşüş, sığınma taleplerinin UNHCR tarafından küresel olarak toplanmaya başladığı ve COVID-19 hareketlilik kısıtlamalarının doğrudan bir sonucu olduğu 2000 yılından bu yana en büyük tek yıllık düşüşü temsil ediyor. En fazla sığınmacı alan ülke, bir önceki yıla göre (301.000) %14 düşüşle yaklaşık 250.800 taleple ABD olmaya devam etti. İkinci sırayı 102.600 yeni başvuruyla Almanya aldı, 2019’a göre kayda değer bir düşüş (142.500) ve neredeyse 10 yılın en düşük seviyesi görülmüş oldu (UNHCR, 2021).

Bu tanım kapsamında örneğin Türkiye’de de sığınmacı olarak ikamet eden Suriyeliler, 2014 yılında kabul edilen Geçici Koruma Yönetmeliği’ne tabidirler. Genel olarak mülteci olarak adlandırılmaktadırlar. Ancak 1951 Sözleşmesi’ne göre Türkiye, sığınmacıların yalnızca Avrupa menşeli başvurularını onaylayabilmektedir. Bu noktada Türkiye’deki Suriyeliler, uluslararası koruma ihtiyacı nedeniyle başka ülkelerden mülteci statüsü başvurusunda bulunan ve mülteci statüleri henüz onaylanmayan veya reddedilmeyen sığınmacılardır (www.goc.gov.tr).

Yurtdışı çalışmalarda mülteci ve göçmen kavramları birbirinden farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Özellikle mülteci kavramına göçmen teriminden daha özel bir anlam yüklemektedir. Akıncı ve arkadaşları (2015) tarafından “turizm, sağlık ve eğitim amacıyla gelen yabancılar, yabancı girişimciler ve işçiler, ülkeye yasal yollarla gelip yerleşme amacı taşıyanlar ile yasal olmayan yollarla giriş yapıp kaçak statüsünde yer alan yabancılar ve yaşayacak bir yer bulmak için gelen mülteciler göçmen olarak tanımlanırken; “vatandaş olduğu ülke dışında olan ve dini, ırkı, dili,

tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncesi nedeniyle dışlanacağı ve zarar göreceğinden çekindiği için vatandaşı olduğu ülkeye dönemeyen veya dönmek istemeyen kişileri” mülteci olarak isimlendirilmişlerdir. Sakız (2020) ise “hem maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek hem de kendileri veya ailelerinin gelecekte beklentilerini arttırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertleri” göçmen olarak tanımlanmıştır. Sığınmacı kavramını bu ikisinden ayıran ana özellik ise, sığınmacı olarak tanımlanan kişi hakkında terk ettiği ülke otoriteleri tarafından hakkında başlatılan bir soruşturma olmasıdır. Bir soruşturmaya muhatap olma mülteci ile sığınmacı arasındaki temel farkı oluşturmaktadır. Yani tüm mülteciler aynı zamanda sığınmacı statüsündedir ama her sığınmacı mülteci statüsünde olmamaktadır.

3.4.4. Düzensiz Göçmen

Düzensiz göçmenleri veya yasa dışı göçmenleri normal göçmenlerden ayıran ana fark düzensiz göçmenlerin giriş için herhangi bir belge veya vize kullanarak giriş yapmamasıdır. Düzensiz göçe neden olan durumlar, kaynak ülkenin ekonomik, sosyal, siyasi eksiklerinden kaynaklandığı gibi hedef ülkelerin yasal yolla kabul ettikleri kişi sayısını azaltması ve kısıtlanan düzenlemelerin artırmasından da kaynaklanabilmektedir. Bu durum göç niyeti bulunan insanları, kaçakçılar veya insan tacirleri aracılığıyla ülkelere girmenin yollarını aramaya itmektedir. Özellikle ABD veya Avrupa ülkeleri gibi geniş iş imkanlarına ve daha iyi yaşam koşullarına sahip gelişmiş ülkeler, göçmenler için ana varış noktası haline gelmektedir Koser, 2007: 56). Düzensiz göçmen sadece yasadışı şekilde giren kişi olmayıp, yasal yolla girdikten sonra bir şekilde çıkması gereken tarihte çıkmayan kişi olarak da tanımlanır.

Göç terimleri sözlüğünde düzensiz göçmen “*Yasadışı giriş, giriş koşullarının ihlali veya vizenin geçerlilik tarihinin sona ermesi yüzünden transit veya ev sahibi ülkede hukuki statüden yoksun kişi. Bu terim, diğerlerinin yanı sıra, bir transit veya ev sahibi ülkeye meşru yollarla giriş yapan, ancak izin verilen kalış süresini aşan veya akabinde yetki verilmeden çalışmaya başlayan kişileri içermektedir (aynı zamanda gizli/kayıt dışı göçmen ya da düzensiz bir durumda olan göçmen olarak anılmaktadır). Cezai bir anlam taşıması ve göçmenlerin insanlığını göz ardı etmesi bakımından ‘yasadışı’ ifadesinden ziyade ‘düzensiz’ ifadesi tercih edilmektedir.*” şeklinde açıklanmıştır (IOM, 2009). Düzensiz göçle ilgili veriler ilerleyen bölümlerde detaylı olarak sunulmuştur.

3.5. İnsan Ticareti

Göçmen kaçakçılığı, son yıllarda göçmenlerin köle pazarlarında satılması, fidye için işkence görmesi ve çeşitli sektörlerde sömürülmesiyle manşetlere korkunç şekilde konu olmuştur. Organize suç örgütleri bugün neredeyse her ülkede göçmen kaçakçılığı yapmaktadır. Bu suçun küresel kapsamı daha geniş zorlukları yansıtıyor. Mağdurlar genellikle dezavantajlı sosyo-ekonomik geçmişlerden veya düşük gelirli ülkelerden gelmektedir ve genellikle insan tacirlerinin sömürülerinden en yüksek mali getiriyi elde ettikleri daha zengin ülkelere kaçırılmaktadır. İnsan kaçakçılığı bu nedenle açıkça bir suç olarak kabul edilmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma ve insan ticaretiyle mücadele birbiriyle ilişkilidir; insan ticaretini ortadan kaldırmak, yoksulluğun ortadan kaldırılmasını, toplumsal cinsiyet eşitliğini, insana yakışır iş için artan fırsatları ve adalet erişimi gerektirir. İnsan ticareti ve kalkınma arasındaki bağlantılar karmaşıktır, zira insan ticaretinin kökleri bir dereceye kadar eşitsizlikte bulunur ve aynı nedenle, insanların insanlık onurunun inkârı açısından toplumların kalkınması ve refahı önünde bir engel oluşturur (Danailova Trainor ve Laczko, 2010; Kotiswaran, 2019).

Göçün güvensiz veya düzensiz olduğu durumlarda göçmenler için insan ticareti riskleri daha büyük olduğundan, insan kaçakçılığı küresel, bölgesel ve ulusal düzeylerde göç yönetişimine meydan okuyor. Koruma ve destek ağlarına daha az erişim ve daha yüksek insan ticareti riskleri nedeniyle düzensiz geçişlerde güvenlik ortadan kalkabilir (McAuliffe Triandafyllidou, 2022).

Uluslararası göç bağlamında insan ticaretini önlemek, mücadele etmek ve ortadan kaldırmak için, Küresel İlkeler Sözleşmesi'nin "Güvenli, Düzenli ve Düzenli Göç İçin Küresel Mutabakat" hedefinin yanı sıra, kaçakçılıkla mücadele merkezi bir konumdadır (UNGA, 2018). Güvenli, düzenli ve sorumlu göçü gerçekleştirmeyi hedefleyen sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin insan kaçakçılığı risklerini ele alırken, göç ve insan hareketliliğine yönelik iyi yönetilen mekanizmalar ve iyi yönetilen yaklaşımlar gerektirir.

İnsan ticareti Dünyada da büyük bir sorun olmaya devam ediyor ve hem emek amaçlı kaçakçılıkta hem de cinsel sömürde bir artış görülüyor. Cinsel sömürü için insan ticareti, Avrupa'da insan ticaretinin %56 oranıyla yaygın biçimi olmaya devam ediyor. Bunu %26 ile emek sömürüsü ve 518 ile zorla dilendirme veya organ mafyası

gibi diğer sömürü biçimleri izliyor. Kadınlar %68 ile en savunmasız grup olmaya devam ediyor, genellikle bakım ve ev işlerinde sömürülüyor veya fuhşa zorlanıyorlar (European Commission, 2018).

AB üye devletleri tarafından bildirilen iki önemli eğilim, çocuk ticaretindeki keskin artış (tüm mağdurların %23'ü) ve AB içi ticaretteki istatistiki veriler (kurbanların %44'ü AB vatandaşıdır) durumun vahametini gösteriyor. İnsan tacirlerinin profilleri ve işleyiş biçimleri değişmekle beraber, kadın ve genç faillerin sayısında gözlemlenen bir artışa ek olarak internet ve sosyal medya gibi sömürü materyallerinin de etkisi göz önüne alınmalıdır.

İnsan ticareti uygulamalarına ilişkin yükselen farkındalık ve bilgiye rağmen, kovuşturma ve mahkûmiyet oranları düşük kalmaya devam ediyor. İnsan kaçakçıları genellikle statülerinden yararlanarak onları sömürü döngülerine hapsedtiklerinden, düzensiz göçmenler özellikle savunmasızdır. 2018'de İrlanda'ya kayıtlı trol teknelerinde çalışan göçmen balıkçılarla ilgili bir dava İrlanda Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi'ne götürülmüştür. Göçmenlerden bazılarının kaçırıldığı ve ırksal tacize uğradıkları, düşük ücret aldıkları, zorlu şartlar altında fazla mesai yaptırıldıkları iddia edilmiştir (The Irish Times, 22 November 2018).

3.6. Göçmen Kaçakçılığı

Göçmenlerin karadan, denizden ve havadan geçen rotalarda uluslararası sınırlardan kaçakçılığı, göç yönetişimi için zorluk oluşturmaya devam etmekte ve güvenli ve düzenli göçü engellemektedir. Göçmen kaçakçıları, düzensiz göç yolculuğunun giderek daha merkezi bir parçası haline gelmekte ve bu da suç kaçakçılığı ağları için muazzam kârlar sağlarken devletlerin sınırlarını yönetme kabiliyetini azaltmaktadır. İnsan ticaretinden farklı olarak göçmen (insan) kaçakçılığında sömürü, zorlama ya da insan hakları ihlali yoktur. Genellikle gizli bir girişim olduğu göz önüne alındığında, göçmen kaçakçılığı ancak trajediler meydana geldiğinde veya Libya'da son aylarda yoğunlaştığını gördüğümüz gibi acil insani müdahaleler gerektiğinde görünür hale gelebilir. Örneğin 2017'de Uluslararası Göç Örgütü (IOM), çoğu kaçakçıların ve tacirlerin elinde olmak üzere Libya'da mahsur kalan veya alıkonulan 19.000'den fazla göçmenin evlerine dönüşünü sağlamıştır.

2.1.5. Düzensiz Göçün Nedenleri

Düzensiz göçü açıklamak için geliştirilen bazı yaklaşımlar mevcuttur. Bunlardan biri yapısal nedenlerdir (Castles ve Miller, 1998; Koser, 2007). Cazibe kaynağı göç sahaları ile kendi ülkelerindeki gelişim ve demokrasi farklarını kıyaslayan göçmenlerin göç kararı verdikleri ileri sürülmektedir (GCIM, 2005). Kısmi ve bölgesel çarpışma ve savaşların yanı sıra dünya çapında meydana gelen işsizlik krizleri de ana göç sebeplerinden sayılmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde işsizlik sorunu ana sebep olurken gelişmiş ülkelerde ise branşlaşan işgücü sektörü göçmen işçilere bir talep oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkenin yerli işçileri için düşük maaş ve düşük statünün yanı sıra güvenceleri de az olduğundan tercih edilemeyen bazı işler göçmen işçiler için fırsat yaratmaktadır. Daha zor, pis ve tehlikeli olan genellikle tarım, kereste, ağır sanayi, ev işleri yardımcılığı ve inşaat sektörleri büyük miktarda kalifiye işçiler tarafından tercih edilmeyerek göçmen işçilere terkedilmiştir. İnternet, cep telefonu gibi iletişim araçlarının yaygın kullanımı, daha kötü şartlarda olan göçe hevesli kişilerin iştahını kabartmış, gelişen ulaşım vasıtaları yer değiştirmeyi kolaylaştırmıştır. İletişimdeki kolaylıklar, yer değiştiren göçmenin geride kalanlara veri ulaştırmasını sağlarken tavsiyeler ve yorumlar sayesinde göç ağları meydana gelmiştir. Bu da göç dalgalarının hızlanmasına neden olmuştur. Sıkılaştırılan göçmen prosedürleri, yasal yolla göçmenlik hakkı alınmasını zorlaştırdıca düzensiz göçe ilgiyi artmıştır.

Düzensiz göçün önemli bir nedenini de Salt ve Stein'in göç endüstrisi tanımlamasında belirtilen ve göçü bir ticaret olarak gören yaklaşımı açıklayabilir. Bu yaklaşıma göre büyük ekonomik gelir potansiyelini keşfeden insan kaçakçılarının düzensiz göçü tetiklediği, karlarının kesilmemesi için sürekli müşteri arayışında bulunması ve yeni kaçakçılık yolları aramasının önemli bir etken oluşturmasıdır.

Düzensiz göçün genel nedenlerini insanların yoksulluk veya baskıdan kaçması, göç politikalarının zorlaştırılması sebebi ile düzensiz göçe yönelmeleri ve göç endüstrisi tarafından işe alması olarak sıralanabilir.

2.1.6. Düzensiz Göçün Oluşuna Sebep Olan Küresel Nedenler

Avrupa yönünde göç hareketliliğinin ana nedeni, İkinci Dünya Savaşından sonra 1950-60 yılları arasında başta Almanya, Fransa, Belçika ve İsviçre gibi ülkelerde savaşın etkilerini ortadan kaldırmak için diriliş amacı ile Güney Avrupa, Türkiye, Kuzey Afrika başta olmak üzere iş gücü esaslı transferlerdir. Gelen göçmenlere ev

sahibi ülkeler gözünde geçici süre ile istihdam edilen misafir işçiler olarak bakılsa da küresel ölçekte 1970’li yıllarda patlak veren Dünya çapındaki ekonomik kriz geçici olarak alınmak istenen emek göçmenlerinin kalıcı olarak tutulması için yeniden düzenlemelere gitmelerini gerektirmiştir. Sadece emekçileri davet eden ülkeler bu kez işçilerin ailelerini çağırmıştır. Yeniden yapılanma süreçlerini tamamlayan Avrupa ülkeleri 1980’lere gelindiğinde göç şartlarını ağırlaştırmış, vatandaşlık alma kanunlarını zorlaştırmışlardır (Held, McGrew, Goldblatt ve Perraton, 1999). 1980 yılı sonrasında oluşan bu zorluklar karşısında bu kez hem Avrupa hem de pek çok gelişmiş coğrafyalara küresel çapta bir mülteci ve düzensiz göçmen hareketliliğinde artış meydana gelmiştir. Düzensiz göçün oluşmasındaki ana nedenlerden birisi hedef ülkelerdeki ekonomik dönüşümler ve bu dönüşümlerin sebep oldukları krizlerdir. 1980’lerdeki düzensiz göçün nedeni de bu tarihlerde cereyan eden neoliberal ekonomi politikaları olmuştur. Likić-Brborić (2007)’e göre neoliberal politikalar uygulandıkları ülkelerde yoksulluk, eşitsizlik, sanayileşmekten uzaklaşma ve dolayısı ile işsizliğe sebep olmuş, enformel ekonomiyi, çatışmaları ve devletin zayıflamasına yol açmıştır. Oluşan bu olumsuzluklar, bu sorunların olduğu bölgelerden şartları daha iyi olan bölgelere göç etmişlerdir. Purkis (2006) ise düzensiz göç hareketlerinin ulus-ötesi büyük firmaların faaliyete başladıkları bölgelerde rekabeti zorlaştırmasından kaynaklanan işsizlik artışına bağlı olduğunu söylemiştir.

Göçmenlere karşı kapılarını kapatan özellikle batılı ülkelere giriş zorlaştığı için düzensiz göç seçeneği öne çıkmış, çeşitli yollarla normal göç düzensizliğe evrilmiştir. Bir yandan resmi yolla göç yollarını tıkayan ülkeler diğer yandan göç iştahı nedeni ile ne koşulda olursa olsun gelmek isteyen göçmenleri güvencesiz ve çok ucuz çalıştırma seçeneğini de düzensiz göçmenlikte yakalamışlardır (Samers, 2003: 555-583). Devlet nezdinde bir koruma kalkanlarının olmaması, bulundukları ülkeden en ufak bir şikayetle uzaklaştırılacak olmaları, herhangi bir koruma kalkanına sahip olmaları, emek ve ücret sömürülerine açık hale gelmelerine sebebiyet vermiştir. Ucuz işçi olanağı küçük ve orta seviye işletmelerin daha az emek gideri harcaması yapmalarına ve toparlanmalarına sebep olmuştur. Özellikle kayıt dışı işler olan tarım, inşaat, tekstil, turizm gibi alanlarda düzensiz göçmen istihdamları artmıştır. Nitelikli işçinin bulunmasında zorluk çekilen alanlarda kayıt dışı kaçak düzensiz göçmen işçiler yoğun biçimde istihdam edilmiştir.

Sonuç olarak düzensiz göçmenliğin iki temel sebebe bağlanabilir;

1. Yasal göçmen akışını zorlaştıran sıkı göçmen politikaları
2. Düşük ücret ve maliyetle istihdam edilen vasıfsız işgücü talebi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

XXI. YÜZYILDA DÜNYADA GÖÇÜN GENEL DURUMU VE TÜRKİYE'DE DÜZENSİZ GÖÇ

4.1. Türkiye'nin Düzensiz Göç Literatürüne Dair

Tayanç (2023: 12-23), Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) ve Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) hazırlamış olduğu istatistik ve raporlardan hareketle son 20 yıldır Türkiye'ye komşu ülkelerdeki hareketlilikten kaynaklı göç akımlarının Türkiye'ye yansımalarını, göçmenlerin demografik yapılarını, Türkiye içindeki dağılımlarını, göç sebeplerini, göç yollarını ve göç sonrası yaşantılarını ortaya koyan bir araştırma yapmıştır. Bu çalışmasında Türkiye'nin çevre ülkeler için kültür ve inanç ortaklığının mevcut göçlerdeki etkisini tartışmıştır.

Özmen (2022) tarafından yapılan yüksek lisans tezinde Avrupa'da düzensiz göç sorununu ve Kuzey Afrika'dan Avrupa'ya düzensiz göçlerin nedenlerini ve sonuçlarını çalışılmıştır. Düzensiz göçmen sorununun Avrupa'da hangi aşamalarda geliştiğini, bu duruma karşı geliştirilen AB önlemleri, Kuzey Avrupa'dan giden göçmenlerin ulus ölçeğinde incelenmesi ve bunların neden-sonuç ilişkilerine değinmiştir.

Parlak (2021), "Avrupa Birliği Mülteci Hukuku Reformunda Düzensiz Göçmenlerin Statüleri" başlıklı yüksek lisans tezinde; AB'nin göç politikalarındaki değişimlerin düzensiz göçmenlerin haklarını nasıl etkilediğine, yargı kararları ışığında düzensiz göçmenlerin başvuruları ile bu sürecin sonuçlanması arasında sahip oldukları haklara dair yaklaşımlara yer vermiştir.

Chalabızada (2021), "Uluslararası Hukukta Deniz Yoluyla Gerçekleştirilen Düzensiz Göç Hareketleri ile Mücadele ve Türkiye" başlıklı yüksek lisans tezinde; uluslararası deniz hukuku çerçevesinde düzensiz göç hareketleri ile mücadele kapsamında Türkiye'nin hukuk düzeni ve transit ve hedef ülke olarak faaliyetlerini araştırmıştır.

Ekmekçioğlu (2021) "Afganlı Düzensiz Göçü Bakımından Sınır Güvenlik Yönetiminin İncelenmesi: Van İli Örneği" konulu doktora çalışmasında; kamu politikaları analizi disiplini açısından sınır güvenliğinin düzensiz göçü yönetmedeki rolünü incelemiştir. Bu araştırmasında yazar sınır incelenmesine yönelik genel-geçer bir sınır kuramına ulaşmaya çalışmıştır. Bu amaçla Van ili örneğinde Afganistanlı

düzensiz göçmenleri incelenmiş ve sınır güvenlik politikalarının düzensiz göç olgusunun yönetiminde tek başına yeterli olmadığı kanısına varmıştır.

Ulutaş (2020), Türkiye’de düzensiz göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının (STK) rollerini profesyonellerin gözüyle ele almıştır. Böylece STK’ların düzensiz göç konusunda aracı ve savunucu roller üstlendiklerini, kamu kurumları ve diğer ilgili kurumlar ile iş birliği halinde çalıştığını, bu hali ile kamudaki büyük bir boşluğu doldurduğunu, düzensiz göçmen konumuna düşen kişilerin hak ihlallerinin önüne geçmek için savunucu rolünü üstlendiğini iddia etmiştir.

Kübra Aydın (2015), Türkiye’nin göç rejimini, güvenlikleştirme yaklaşımı ve insan hakları ekseninde ele alarak bu yaklaşımın Türkiye’nin göç politikasındaki rolünü araştırmıştır. Türkiye’nin değişen göç politikası ve göç yönetimini eleştirel bir Avrupalılaştırma literatürü üzerinden incelemiştir.

İdris Şekerci (2023) “Düzensiz Göçle Mücadelenin İç Güvenlik Bağlamında Yönetimi: Türkiye Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinde; göç ve düzensiz göç olgusunun dünyada ve Türkiye’de iç güvenlik bağlamında nasıl yönetildiğini ortaya koyarak, Türkiye için uygulanabilecek politika ve stratejileri tespit etmeye çalışmıştır.

Merve Dursun Akıncı (2020), Silivri geri gönderme merkezi örneği ile orta yaş ve üstü düzensiz kadın göçmenlerin rol ve kimlik kayıpları arasındaki ilişki üzerine sosyal hizmet açısından bir inceleme yürütmüştür. Akıncı bu tez çalışmasında sosyo-demografik göstergeler ile rol ve kimlik kayıpları arasında herhangi bir ilişki olup olmadığını tespit etmeye çalışmıştır.

Önay (2015), doktora çalışmasında, Türkiye ve Fas’taki göçmenlerin yasadışılığını ve göçmen yasadışılığının katmanlı bir analizini yapmıştır. Buna göre AB sınırlarını aşan düzensiz göç hareketliliğini durdurmaya yönelik artan kaygıların, Avrupa çevresi ve özellikle bu kaygılarla üretilen politika ve pratiklerle karşı karşıya kalan insanlar üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmaya çalışmıştır.

Öksüz (2019), yüksek lisans çalışmasında 2000-2015 yılları arasında Türkiye’de düzensiz göç konusunu nedenleri ve sonuçları bakımından incelemiştir. Öksüz bu çalışmasında; Türkiye’nin 2000’li yıllardan sonra düzensiz göçte hedef ülke olduğunu, 1988-2015 yılları arasında yakalanan düzensiz göçmen sayısının üç kat arttığını, düzensiz göçmen artış nedeninin etraftaki ülkelere oranla daha yüksek refah seviyesi ve esnek vize aşamasının olmasına bağlamıştır.

Çalışır (2022) ise yüksek lisans çalışmasında; Arap Baharı sonrası, Suriye’de yaşanan iç savaştan kaçan insanların, göç literatürüne etkileri ve literatüre kattıkları kavramlar üzerinde durmuş, devletlerin ve uluslararası kuruluşların göçmenlerle ilgili yapılan düzenlemelere uyumluluğunu tartışarak, göçün AB’nin güvenlik politikaları açısından etkileri ve mevcut durumlarını ortaya koymuştur.

Demir (2021), yüksek lisans çalışmasında uluslararası ilişkilerde güvenlik algısı çerçevesinde Suriyeli sığınmacı krizi örneği üzerinden bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmasında Türkiye ve AB açısından Suriyeli mülteci krizinin etkilerini araştırmış ve krizi çözmek üzere AB ile Türkiye arasında yapılan mutabakatı incelemiştir. Literatürde bu konuda göç politikası, krizin ekonomiye etkileri gibi konuların incelendiğini belirterek kendisinin de güvenlik açısından Suriyeli düzensiz göçmen krizini ele alma ihtiyacı duyduğunu söylemiştir.

Atasever (2021), “Düzensiz Göç Hareketleri Çerçevesinde Türkiye Rotasındaki Göçmen Kaçakçılığı” başlıklı yüksek lisans çalışmasında; yasal göçmenlerle kıyaslandığında daha büyük bir kesimin düzensiz ve kaçak yollarla Türkiye’ye girdiklerini ve bu giriş esnasında göçmen kaçakçıları ile giriş sayısının fazla olduğunu, göçmen kaçırıcı kişi ve grupların yasadışı diğer örgütlerle ilişkilerini, Türkiye’ye gelen düzensiz göçmenlerin göç hareketlerinin süreçleri ve bu süreçler içerisinde, göçmen kaçakçılığı faaliyetinin boyutları, bağlantıları ve organize yönlerini araştırmıştır.

Aytaç (2018) düzensiz göçün Türkiye-AB arasındaki ilişkilere etkisi, vize ve diğer konularda iki tarafın argüman olarak ortaya sürebilecekleri bir araç olarak ortaya çıktığını savunmuştur. Aytaç, yüksek lisans tezinde düzensiz göçmen, AB ve Türkiye üçgeninde düzensiz göçmenlerin rolü üzerine bir değerlendirme yapmıştır.

Seyhan Günal (2023) “Güney Asya’da Düzensiz Göç, Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticaretinin Türkiye Üzerindeki Etkileri: Afganistan Örneği” başlıklı yüksek lisans çalışmasında; düzensiz göç, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti problemini Güney Asya ve özellikle Afganistan çerçevesinde ele alarak, Afganistan’ın göç dinamikleri ve Türkiye’ye olan etkileri ikincil kaynaklar ve düzensiz göçmenlerle yüz yüze gerçekleştirilen mülakatlarla analiz etmeye çalışmıştır.

İsmail Hakkı Elçi (2022) “Türkiye ve İran Arasındaki Düzensiz Göç Sorunu ve Sınır Güvenliği” konulu doktora çalışmasında; Türkiye-İran sınırında düzensiz

göçmen problemleri ve sınır güvenliği meselelerine eğilmiştir. Yazar, Türkiye’de ele geçirilen düzensiz göçmenin yaklaşık %80’inin İran üzerinden geldiğini ileri sürmüştür. İran’ın düzenli olarak 3 milyon civarında Afganistanlı göçmeni barındırdığını bu açıdan İran’ın sadece transit değil, Türkiye için bir kaynak ülke olduğunu belirtmiştir. Son dönemlerde İran’ın göç güvenliğini artırmasının Afganistanlı mültecilerin yeni rotasının Türkiye olmaya zorlanması anlamına geldiğini ve Afganistan göçmen sorununun sadece Afganistan’da değil aynı zamanda İran kaynaklı olduğunun bilinmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Ayaş (2022), “Türkiye Yönlü Afgan Düzensiz Göçünün Analizi” başlıklı yüksek lisans tezinde; düzensiz göç kapsamında Afganistan örneğini incelemiştir. Afganistan toplumunun siyasi istikrarsızlıklar, iç savaşlar, ekonomik problemler, Taliban yönetiminin otoriter tutumu yüzünden Afganistan’dan ayrılmayı tercih ettiklerini, bu durumun Türkiye’yi yakından etkilediğini vurgulamıştır. Ayaş devamla, Afganistan göçünün dinamikleri, göçün yarattığı durumlar, sorunlar, Türkiye’de yaşayan göçmenlerin profilleri, göçün önlenmesine yönelik gerçekleştirilen ve gerçekleştirilebilecek projeler ortaya koymaya çalışmıştır.

Sami Şahin (2021) düzensiz göçü özellikle Afganistanlı göçmenler üzerinden inceleyerek Türkiye’ye etkilerini araştırmıştır. Neticede Türkiye’nin gelişen ekonomisi ve AB uyum çalışmaları sayesinde sosyal yaşamın iyileşmesinin artık Türkiye’yi transit ülke olmaktan çıkararak hedef ülke pozisyonuna soktuğuna dikkat çekmiştir.

Suh (2021) yüksek lisans tezinde İstanbul’daki Afganistanlı göçmenler üzerine bir çalışma yapmıştır. Araştırmasında Afganistan göçünün karakterini, göçmenlerin göçe bakışını, düzensiz göçmenlerle yapılan derin anketlerle ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bu görüşmeler ve sahadaki gözlemlerle Türkiye’ye gelen Afganistanlıların göç etme motivasyonlarını, kullandıkları rota ve kaçakçılık ağlarını ana hatlarıyla ortaya koymuştur. Ayrıca göç rotasında ve Türkiye’deki yaşantılarında karşılaştıkları zorluklar ve maruz bırakıldıkları kırılganlıkları incelenmiştir.

Bekir Güzel (2019) “Türkiye-Gürcistan Sınırında Düzensiz Göç Hareketleri: Doğu Karadeniz Örneğinde Göçmen Deneyimleri” başlıklı çalışmada; düzensiz göçmen konusunu Türkiye-Gürcistan sınırı üzerinden ele almış ve 2011 yılı itibarı ile Doğu Karadeniz Bölgesi’nde artan düzensiz göç hareketlerinin ve göçmenlerinin

yaşadıkları tecrübelerin bir analizini yapmıştır. Görüşmelere dayanarak yapılan saha çalışmasında Gürcistan göçlerinin bir projeksiyonunu sunmuştur.

Kartal (2019) Irak'taki Telafer Türklerinin, yaşadıkları baskılar yüzünden özellikle İŞİD terör örgünün 2014 yılında Telafer'i işgali sonrasında binlerce insanın Türkiye'ye göçünü ve göçmenlerin karşılaştıkları sosyal sorunları mercek altına alarak Türkiye'deki ve dünyadaki düzensiz göçlere bir bakış yapmıştır.

Şen (2017) yüksek lisans çalışmasında göç konusunda uluslararası alanda yapılmış olan çözümleri ve uluslararası uzmanlaşmış örgütleri ele almıştır. Şen, Türkiye'nin yasadışı göç, insan kaçakçılığı ve insan ticareti konuları ve bu konularda yapmış oldukları yasal düzenlemeler ile bölgesel ve uluslararası düzeyde gerçekleştirilen girişim ve anlaşmalara değinmiştir. Yasa dışı göç, insan kaçakçılığı gibi konuların önlenmesine ilişkin bazı önerilerde bulunmuştur.

Atım (2016) ise Türkiye'nin dünyada meydana gelen yasadışı göç olayında, geçiş güzergâhında bulunması nedeniyle yasadışı göçmenler tarafından transit ülke olarak kullanıldığını göstermeye çalışmıştır. 2000-2014 yılları arasında Türkiye'de yakalanan yasadışı göçmen istatistikleri ve uluslararası veri kaynaklarını inceleyerek düzensiz göçmenlerin Türkiye'yi batı ülkelerine geçmek için bir transit ülke olarak kullandıkları sonucuna varmıştır.

Sever (2015) ise "Türkiye'yi Hedef Alan Yasadışı Göçmenler: İstanbul Örneği" başlıklı doktora çalışmasında; İstanbul'da yasadışı yollarla bulunurken kolluk kuvvetlerince yakalanan göçmenlerin demografik özellikleri, göç nedenleri, kaçakçılarla irtibatı ve Türkiye'ye girişleri, İstanbul'daki yaşantıları, geri dönme istekleri ve sınır dışı işlemi sonrası hedeflerini incelemiştir. 210 yasadışı göçmene anket uygulanmış, bu anketlerin analizi ile Türkiye'deki yasadışı göçmenlerin arzu ettikleri yaşam standartlarını yakalayamadıkları, çoğu göçmenin hem göç sürecinde hem de sonrasında göçmen ilişki ağlarından az ya da çok faydalandıkları sonucunu elde etmiştir.

Şafak (2013), Türkiye'nin özellikle Asya ve Orta Doğu ülkelerinden Batı Avrupa ülkelerine doğru, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin çökmesiyle birlikte Ukrayna, Moldova, Belarus gibi ülkelerin vatandaşlarının yasadışı göç hareketinin oluştuğunu belirtmiştir. Ayrıca Türkiye'nin Avrupa'ya geçişte kendi vatandaşları tarafından da yasadışı göçte kaynak ülke haline getirilmiş olup Trakya

üzerinden Avrupa'ya yasadışı yollarla geçmeye çalışan birçok yabancı uyruklu göçmenlerin yanı sıra Türk vatandaşlarının da yakalandığını belirtmiştir. Türkiye'nin yasadışı göç sorunu açısından Trakya bölgesindeki durumu ve etkilerinin araştırıldığı lisansüstü bu tezde Edirne ilinde yakalanan kaçak göçmenlerle anket çalışması yapılmış ve onları göçe iten nedenler, geldikleri ülkelerdeki sorunlar, gidilmek istenen hedef ülke gibi sorular yöneltilerek çeşitli bilgiler elde edilmiştir.

Çağlayan (2009), yasa dışı göçün nedenleri ve göçün oluş şekillerinden bahsederek, küreselleşen dünyada göçün kolaylaşmasından, gelişmiş ülkelerin olayı ciddi bir biçimde ele alırken geri kalmış ve göçe kaynak olan ülkelerin göçün gelişen dünyanın doğasından kaynaklandığına dair bir bakış açısına sahip olduklarını savunmuştur. Yasadışı göçün güvenlikle ilişkisine bir bakış oluşturmuş ve düzensiz göçmenlerin neden bir güvenlik sorunu oldukları ile ilgili bir çalışma yapmıştır.

Düzensiz göçün güvenlik boyutunun ele alındığı bir başka çalışma Emine Akçadağ (2012) tarafından kaleme alınmıştır. Akçadağ bu çalışmada; güvenlik açısından bakılan göç yaklaşımının insani boyutları göz ardı edebildiğini, göçün sınırları aşan bir olgu olduğunu, Türkiye'nin hem geçiş hem hedef ülke olduğunu ve bu durumun AB ile ilişkiler dahil pek çok durumu etkilediğinden Türkiye'ye de sorumluluklar yüklediğini vurgulamıştır. Yazar ayrıca düzensiz göçmenlerin en çok kullandıkları güzergahları sıralamış, yasa dışı göçü engellemek için yapılması gerekenler için önerilerde bulunmuştur.

Eker, 2008 yılında yaptığı doktora çalışmada, o günkü verilerle yasa dışı göçün dünyada ve Türkiye'de ulaşılmış olduğu boyutu ortaya koymuştur. Eker, yasa dışı göç güzergâhlarını belirlemiş, kabaca bir düzensiz göç haritası yapmıştır. Türkiye'deki düzensiz göç sorununu sebep-sonuç ilişkisi ile irdeleyerek, AB ve Dünya genelinde düzensiz göç ile ilgili bir genellemeye varmıştır. Düzensiz göçten, göçmenlerden çok bu insanların beklentilerini karşılamayan göçmen kaçakçılarının olduğunu, düzensiz göçmenlerin kaybedecek bir şeyi olmayan insanlardan oluştuğunu belirtmiştir.

Oğuzhan Ömer Demir ve Hakan Erdal (2010), medyada ve bilhassa yazılı basında yer alan haberlerde; amaçlar, nedenler, yöntemler, başvuru hukuki düzenlemeler bakımından birbirinden ayrı değerlendirilmesi gereken yasadışı göç, göçmen kaçakçılığı, insan ticareti, iltica gibi kavramlar üzerinde durmuşlardır.

Yazarlar bu kavramların birbiriyle karıştırıldığını veya iç içe kullanıldığını, bu durumun kamuoyu ve uluslararası gündemde farklı etki yapabilecek türden olabildiğini ve bundan dolayı da yasadışı göçle ilgili kavramların daha doğru anlaşılmasına katkı sağlamayı hedeflediklerini belirtmişlerdir. Böylece yasadışı göçle ilgili olan kavramlarının yasal ve pratikteki tanımları ve aralarındaki farkları açıklayarak bir standart halinde kullanımına dikkat çekmişlerdir. Bu amaçla medyada çıkan yanlış kullanımları tespit ederek ve kamuoyuna önerilerde bulunmuşlardır.

Kalaycı (2014), doktora çalışmasında çok geniş bir zaman aralığında (1923-2000) özellikle Suriye ve Irak'tan Türkiye'ye yapılan göçleri detaylı bir şekilde ele almış, Osmanlı Devleti'nin zayıflamasından itibaren başlayan göçlerin, mirasçısı olan yeni Türk devletinin Türkiye Cumhuriyeti döneminde de devam ettiğini, I. Dünya Savaşı'nda Fransa ve İngiltere'nin Orta Doğu'yu işgali ve sonrasında bu ülkelerdeki istikrarsızlıkların göç akımlarına neden olduğunu bildirmiştir. Ortadoğu'dan Türkiye'ye yapılan göçlerin en yoğununun Türkmen topluluklar tarafından gerçekleştiğini, bunun sebebinin baskı, asimilasyon ve hatta katliama maruz kalmaları olduğunu belirtmiştir.

2001 yılında Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan yasa dışı göç ile ilgili "Dünyada ve Türkiye'de Yasadışı Göç" başlıklı kitapta; döneme ait mevcut düzensiz göç durumu ve geleceğe dönük tahminlerde bulunulmuştur. Eserde; düzensiz göçmenlerin Türkiye'yi transit ülke olarak kullandıkları, geçiş için yasa dışı göçmen kaçakçılarının para karşılığında kullanıldığı, bazen terör örgütlerinden de faydalandığı, göçmenlerin geçiş esnasında maddi ihtiyaçlarından dolayı Türkiye'de kaçak işçi olarak çalıştıkları ve bununda genel işsizliği yükselttiği, transit geçişlerin Türkiye'nin AB ile ilişkilerini de olumsuz etkilediği ifade edilmiştir.

2012 yılı itibarı ile son on yıllık süreçte Türkiye'de düzensiz göç akımlarını, başka ülkelere geçen transit göçmenleri, mülteci ve sığınmacılarla, çalışmak için Türkiye'ye gelen düzensiz göçmenleri, göçün yapısında ve modellerindeki değişimi inceleyen İçduygu ve Aksel (2012), Türkiye'deki düzensiz göçe genel bir bakış yaparak istatistiki veriler sunmuşlardır. Türkiye'de göçün şekillenmesine sebep olan antlaşmaları, düzenlemeleri, kurumları inceleyerek bunlar arasındaki bağlantıları sunmuşlardır.

Şişman ve Balun (2020) ise “Transit Göç ve Türkiye” başlıklı çalışmalarında; Türkiye’deki transit göç olgusunu geçmiş ve günümüzdeki verilere dayanarak tartışmışlardır. Çalışmada, transit göçün tanımı, nedenleri ve etkileri üzerinde durulmuştur. Ayrıca, göçmen kaçakçılarının sayısı ve yakalanma durumları hakkında bilgiler verilmiştir. Transit göçün, göçmenlerin geçici olarak konakladığı ülkeler arasında gerçekleşen bir göç hareketi olduğu vurgulanmıştır. Çalışma, transit göçün önemli bir konu olduğunu ve Türkiye’nin bu konuda önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

4.2. Dünya Literatüründe Düzensiz Göçmenler

Düzensiz göç araştırmalarına ilişkin en zor işlerden biri, olgunun büyüklüğünü değerlendirmektir. Bu zorluğun kaynağı, onun düzensiz karakterindendir. Nesnelerinin belirsizliği sosyal bilimler için kaçınılmaz bir sorunsal, söz konusu nesne “düzensiz” olarak tanımlandığında bu konu daha da karmaşık hale gelir. Diğer sosyal olayların çoğunda meydana gelenin aksine, düzensiz göç konusunda yalnızca resmi istatistiklere güvenmek mümkün değildir. Düzensiz göçmen statüsüne giriş ve çıkış yolları çoktur ve mevcut veriler bu akışların yalnızca bir kısmıyla sınırlıdır. Aynı zamanda, düzensiz göçü kuşatan siyasallaşma ve toplumsal kaygılar hem yönetimlerin hem de kamuoyunun göçmen rakamlarına olan isteklerinin artmasına neden olmuştur. Sonuçta, bir tehdidin boyutunu değerlendirmek için öncelikle büyüklüğünü bilmek gerekir.

Düzensiz göçün belirsizlikleri, analizlerin, gazetecilik raporlarının ve resmi ve gayri resmi tahminlerin artmasına vesile olmuştur. Konunun hassas yönü, özellikle de bu rakamlara dayalı olarak kamuoyunda devletlerin etkili ya da yetersiz olarak yargılanabilme ihtimallerinden dolayı bir manipülasyon eğilimine sebep olmaktadır (Dal Lago, 2004). Sayılar, kullanımlarının ardındaki siyasi amaca bağlı olarak genellikle abartılmış, küçültülmüş, gizlenmiş veya dramatize edilmiş olabilir. Bu bağlamda araştırmacılar (Vollmer, 2011: 317-339), düzensiz göçle ilgili siyasi söylemlerin inşasında “sayı oyunlarının” önemini altını çizmiştir. Düzensiz göç tahminleri ve rakamların kullanımlarıyla ilgili karmaşıklıklar, bu verilerin faydaları konusunda ilginç bir bilimsel tartışmayı gündeme getirmiştir. Bazı akademisyenler metodolojik tuzakları ve sayıların politik olarak kötüye kullanıldığını vurgulayarak istatistiklerin çoğalmasına karşı çıkarılarken (Koser, 2010: 181-193; Triandafyllidou,

2012), tam tersine değerli verilerin toplanmasının gerekliliğini vurgulayanlar da olmuştur (Düvell, 2011: 275-295).

İstatistik kullanımına ilişkin metodolojik ve etik sorunlar etrafında daha spesifik tartışmalar gelişmiştir. Ancak düzensiz göçün anlaşılmasında sayılar üzerinden yaklaşım bu çalışmanın ana verisini oluşturduğundan, çeşitli kaynaklardan elde edilen sonuçlar üzerinde durulmuştur.

Uluslararası göç araştırmaları, göçlerin sadece demografik ve sosyo-ekonomik boyutlarını değil, aynı zamanda siyasi ve ulusal güvenlik stratejilerini de etkilediğini göstermektedir (Kılıç ve Biffl, 2022: 2047-2073). Türkiye’de, özellikle “misafir işçi” göçü konusunda çalışmalara odaklanılmış (Abadan Unat, 2002; Martin, 1991; Penninx, 1982), İçduygu (2006) ve Straubhaar (1986) tarafından işçi gelirlerinin ulusal kalkınmaya katkıları araştırılmıştır. Bununla birlikte Düvell (2020) ve Kirişçi (2007) gibi araştırmacılar, Türkiye’nin göç konusundaki statüsünün bir göç ülkesinden bir geçiş ve göç ülkesine dönüşümü gibi konulara odaklanılmışlardır. Fakat Türkiye de düzensiz göç gerekli ilgiyi görmemiştir.

Düzensiz göç sayısı tüm dünyada hızla artmaktadır. Dünya çapında zorla yerinden edilmiş kişilerin sayısı, resmin tamamı henüz oluşturulmamış olsa da UNHCR’nin 2022 yılının ortalarında paylaştığı verilere göre küresel zorla yerinden edilme sayısının 103 milyona ulaştığını göstermektedir (www.unhcr.org). 2000 yılında 40 milyon olan bu rakam, 2022’de 103 milyona ulaşmış ve %257,5 bir artış meydana gelmiştir. Bu durum olayın ciddiyetini ortaya koymaktadır. Meseleye dünya ölçeğinde bakıldığında 103 milyon yerinden edilen göçmenin %72’sinin sadece beş ülkeden geldiği görülmektedir. UNHCR’nin yetkisi altındaki tüm mültecilerin ve uluslararası korumaya ihtiyaç duyan diğer her 10 kişiden 7’si şu ülkelerden gelmektedir: Suriye Arap Cumhuriyeti (6.8 milyon), Venezuela (5.6 milyon), Ukrayna (5.4 milyon), Afganistan (2.8 milyon), Güney Sudan (2.4 milyon). Bu göçmenlerin nerelerde misafir edildikleri ile ilgili istatistikler, Türkiye’de neden düzensiz göçmen konusunun incelenmesi gerektiğinin en güzel gerekçesidir.

4.3. 21. Yüzyılda Türkiye’de Düzensiz Göç

Türkiye’nin göç konusunda pozisyonu sürekli değişmekle birlikte, eskiden sadece kaynak ve geçiş ülkesi konumunda iken, ekonomisi ve yaşam koşullarında meydana gelen olumlu durumlar sayesinde son zamanlarda hedef ülke haline de gelmiştir. Türkiye hem göç alan hem göç veren hem transit hem de hedef ülke pozisyonundadır. Bu hali ile Dünya nüfus hareketlerini etkilediği gibi kendisi de ciddi oranda etkilenmiştir. Kalaycı (2014), göçün nüfus hareketleri, uluslararası toplumların birbirleri ile olan ilişkilerinde oynadıkları rollerde düşünüldüğünde Türkiye’de toplumsal değişim üzerinde etki eden çok önemli bir faktör haline geldiğine dikkat çekmiştir.

Türkiye’de düzensiz göç hareketleri temelde göçmen kaçakçıları eli ile Avrupa’ya geçmeyi hedefleyen göçmenler ve ekonomik yokluklarla Türkiye’ye gelerek kayıt dışı bir biçimde herhangi bir sektörde çalışıp biriktirdiği para ile ülkesine dönme isteğinde olan ekonomik kaygı taşıyan kişiler olarak iki başlıkta ele alınabilir. Sıkı sınır denetimi uygulayan batılı devletlere kaçak yollarla geçmek isteyen göçmenler, yoğunlukla güzergâh olarak gerek coğrafi mecburiyetten gerekse açıklıklar yakalayarak Türkiye’yi kullanmakta, genellikle denizden Yunanistan’a geçerek asıl hedef olan kuzey Avrupa ülkelerine ulaşmak amacı gütmektedirler.

Göç kavramı gelişen iletişim teknolojilerinin ve seyahat imkanlarının ulaşılabilir olması ile daha karmaşık hale gelmiştir. Düşen gelir dağılımı, istikrarsızlıklar gibi sebepler, göçü kolaylaştırırken düzensiz göçle mücadele ulus devletlerin tek başına üstesinden gelemeyeceği, uluslararası iş birliklerini zorunlu kılan bir konudur. Türkiye’nin aynı zamanda istikrar problemi olan ülkelerle daha refah yaşam standartlarına sahip ülkeler arasında coğrafi olarak konuşlanmış olması düzensiz göç sınavını zorlaştırmaktadır.

Türkiye, göç olgusunun hemen her türüyle karşı karşıya kalmış bir ülkedir. Bu türlerden biri de düzensiz göçtür. Türkiye uzun yıllardır düzensiz göç olgusunu yaşamaktadır. Bu göçlerin birkaç nedeni bulunmaktadır. Yaşanan bu göçler yasal prosedürleri ihlal ettiği için mücadele etmek gerekmektedir.

Türkiye’nin Avrupa ülkelerine çok sayıda misafir işçi göndermesiyle tanınan bir ülke pozisyonundan, yaklaşık çeyrek asırdır “göçmen kabul eden bir ülke” haline

gelmesi çok beklenen bir süreç değildi. Bu durum değışikliği ülkenin jeopolitik durumundan ve yakın çevrede meydana gelen gelişmelerden kaynaklanmıştır.

Komşu ülkelerde meydana gelen olumsuz gelişmeler, Türkiye'nin komşu ülkelerine kıyasla daha istikrarlı bir ülke haline gelmesine sebep olmuştur. XX. Yüzyılın son çeyreğinde meydana gelen olaylar, Türkiye'nin düzensiz göç meselesini de doğrudan etkilemiştir. Bu dönemde SSCB'nin Afganistan'ı işgali, İran'daki şah rejiminin yıkılarak Humeyni'nin başa gelmesi, Orta Doğu'da yaşanan kargaşa ve savaşlar, Irak'ta Saddam Hüseyin rejiminin farklı etnik ve mezhepten insanlara baskıları gibi gelişmeler nüfus hareketliliğini de beraberinde getirmiştir. Üstelik 1980-90 periyodunda SSCB başta olmak üzere Doğu Avrupa'da komünizm yönetimlerinin sona ermesi ve nihayet Arap Baharı ile başlayan hareketlerin komşu ülkelere de yansması, Suriye'de ki iç savaş ve mezhep savaşları Türkiye'ye göçlerin ana nedenleri olmuştur. Türkiye'deki göçmen nüfusunun artmasının bir diğer nedeni, ülkenin Avrupa göç rejimi ile bağlantısının doğası da dahil olmak üzere uluslararası göç sistemleri içindeki konumunu değıştiren küreselleşme sürecinin artan yoğunluğuydu. Uluslararası insan hareketinin oluşturduğu bu yoğunluk, Türkiye'de farklı göçmen kategorilerini içeren karmaşık bir göç sistemi yaratmıştır.

Düzensiz göç kavramı, yasal olarak ülkede kalmasına izin verilmeyen göçmenlerle ilgili olup, üçüncü bir ülkeye geçerken Türkiye'yi kullanan veya gerekli belgeleri olmadan ülkede kalan veya çalışan göçmenleri ifade eder. Türkiye'deki düzensiz göçün ana üç grubunu transit göçmenler ve emek göçünü oluşturan belgesiz çalışanlar, sığınmacılar ve mülteci hareketlerinden kaynaklanan düzensiz sınır geçişleri oluşturur. İçduygu ve Aksel (2012)'e göre Türkiye'de düzensiz göçmen olarak bulunan yabancılar üç farklı gruptan oluşmaktadırlar:

✓ Türkiye'yi Avrupa'ya veya köken ülkeleri ile kıyasladıklarında daha gelişmiş olarak gördükleri Batı ülkelerine ulaşmak için geçiş ülkesi olarak kabul ederek gelenler

✓ Türkiye'ye yasadışı yollarla giriş yapan, Türkiye'de bulunan ve illegal bir iş bularak çalışan düzensiz göçmenler

✓ Uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olup başvurusu olumsuz değerlendirilen yabancılardan ülkeyi terk etmeyen düzensiz göçmenler.

Düzensiz göçmenlerin Türkiye'ye giriş ve çıkışları için tercih ettikleri geçiş yerleri incelendiğinde İstanbul en öne çıkan şehir olarak görülmektedir. Kara ve deniz ulaşımı olan İstanbul, göçmenler için geçici ve kayıt dışı iş bulabilecekleri ve hatta zamanla geçiş ülkesi olmaktan vazgeçirip hedef mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. En çok tercih edilen giriş çıkış noktalarının; Aydın (Didim Adası), Balıkesir (Edremit, Ayvalık), Çanakkale (Ayvacık, Küçükkuyu), Edirne, İstanbul (Uzunköprü Meriç, İpsala, Bosnaköy), İzmir (Aliağa, Çeşme, Menemen, Menderes, Seferihisar), Muğla (Bodrum), Ağrı (Patnos, Doğubeyazıt), Diyarbakır, Hakkâri, Hatay (Yayladağı), Iğdır ve Van (Muradiye, Gevaş) illeri olduğu bilinmektedir (www.egm.gov.tr).

4.3.1. Türkiye’de Düzensiz Göçün Nedenleri

Türkiye düzensiz göç konusunda hem kaynak hem hedef hem de transit ülke konumundadır (İçduygu ve Aksel, 2012; Atasü Topçuoğlu, 2016). Türkiye’de düzensiz göç olgusunun iki boyutu vardır. Birinci boyut, Batılı ülkelerin sınırlarını kapatarak katı vize uygulamaları sonrasında 1970’li yılların ortalarına kadar özellikle Batı Avrupa ülkelerine düzenli işçi göndermenin durdurulması ve vatandaşların yasadışı yollardan bu ülkelere geçme çabalarının çoğalmasındır. Bu çabalar 2000’li yıllara kadar devam etmiştir. İkinci boyut, özellikle 1990’lardan itibaren eski SSCB ülkeleri ile Asya ve Afrika ülkelerinden gelen düzensiz göçtür (Tokgöz, Erdoğan ve Kaska, 2012).

İran, Pakistan, Afganistan, Suriye, Hindistan ve Irak’tan Türkiye’ye düzensiz göç akışı gerçekleşmektedir. Kaçak işçi olarak özellikle Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan’dan Türkiye’ye girişler olmaktadır. İnsanlar Rusya ve diğer komşu ülkelerden kolayca vize alarak Türkiye’ye girmekte ve ardından yasa dışı ekonomik faaliyetlerde bulunmaktadır (Atasü Topçuoğlu, 2016).

Türkiye’ye yönelik düzensiz göçü üç grup halinde sınıflandırmak mümkündür. Bunlardan ilki, yasal kuralları gözeterek Türkiye’ye giriş yapan ve vize süresi bittiği halde kalmaya devam eden ve başta Avrupa ülkeleri olmak üzere diğer ülkeleri yasa dışı yollardan geçmeye çalışan kısa süreli transit göçmenlerdir. İkinci grup, yasa dışı yollardan Türkiye’ye giriş yapmış, iltica başvurusunda bulunmamış ya da başvurusu reddedilmiş, sonuçta başka bir ülkeye geçemeyen ya da geçmeyen ve ülkede uzun süre kalan göçmenlerdir. Üçüncü grup ise yasal yollardan ülkeye giriş yapan ancak yasa dışı yollardan ekonomik faaliyet yürüten ve sık sık ülkeye giriş yapan kişilerdir

(Sağıroğlu, 2015). Küresel dinamikler, ülkenin düzensiz göçünü önemli ölçüde etkilemekte, daha doğrusu artırmaktadır.

Düzensiz göç birçok nedenden kaynaklanabilir. Türkiye'ye yönelik düzensiz göçün en önemli nedenlerinden biri de coğrafi konumudur. Doğu-Batı ve Kuzey-Güney arasında yer alan jeostratejik konumu nedeniyle gelişmiş Avrupa ve Kuzey ülkelerine göç etmek isteyen bireyler Türkiye'yi transit ülke olarak kullanmaktadır. Ayrıca komşu ülkelerdeki çatışmalar ve iç savaşlar nedeniyle insanlar kendilerini daha güvende gördükleri Türkiye'ye gelmektedirler (Kalaycı, 2018; Kolukırmak, 2014). Diğer bir sebep ise Türkiye'nin Avrupa ülkelerine göre uyguladığı vize esnekliğidir (Tokgöz, Erdoğan ve Kaska, 2012). Bu nedenle düzensiz göç sıklıkla karşılaşılan bir durumdur.

Türkiye'ye yönelik düzensiz göçün nedenlerinden biri de işgücü piyasasına dahil olmaktır. Özellikle komşu ülkelere göre daha iyi ekonomik şartlara sahip olan Türkiye'ye gelen bireyler düzensiz göç oluşturmaktadır. Bilhassa turizm alanında öne çıkan, tarımda ve sanayide gerek mevsimlik gerekse kalıcı iş bulma potansiyeli yüksek olan bir ülke olarak dikkat çekmektedir. Çok kapsamlı ve ulaşılabilir sağlık sistemi ve yerli yabancı farkı gözetmeyen hukuk sistemi, zaten çok alternatifi olmayan civar ülkelerdeki göçmen adayları kendine çekmektedir. Bir şekilde işgücü piyasasına dahil olduktan sonra gelir elde etmek ve ülkelere dönmek genel amaçlarıdır (Lordoğlu, 2015).

İnsan kaçakçılığı, Türkiye'deki düzensiz göçün bir başka nedenidir. Bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde bazı engellemeler olmakla birlikte, küresel düzeyde giderek güçlenen insan kaçakçılığı, transit ülkelerde düzensiz göçü artırmaktadır. Günümüz dünyasında Türkiye önemli bir geçiş ülkesidir. Bu çekici faktörlerin yanı sıra görece daha zengin batı ülkelere komşu olarak çok uzun süredir göç güzergahında bulunan Türkiye, ekonomik dengesizliğin çok fazla olduğu, insan hakları ihlallerinin bulunduğu ülkelerindeki itici sebeplerden de etkilenmektedir.

Coğrafi konum olarak batı doğu arasında bağlantı olan Türkiye genel manada bir geçiş ülkesi iken batılı devletlerin sıkı kontrol uyguladıkları ve göçmenlere kapılarını kapadıkları dönemlerde ise hedef ülke pozisyonunda kalmaktadır. Ayrıca yabancıların yurt içinde denetimi konusunda bazı eksiklikler olması düzensiz göçte önemli bir nedendir (Kartal ve Başçı, 2014). Sığınmacı ve göçmenlere ilişkin kayıt

sistemi yeni devreye alınmıştır. Bu durum da düzensiz göçün nedenlerinden biridir. Yukarıdaki açıklamalar dikkate alındığında Türkiye'deki düzensiz göçün nedenlerini şöyle sıralamak mümkündür:

- ✓ Coğrafi konum
- ✓ Komşu ülkelerin ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkları
- ✓ Vize esnekliği
- ✓ İnsan kaçakçılığı ve kaçakçılık
- ✓ Denetim eksikliği
- ✓ Kayıt sisteminin yeni olması

Belirtilen nedenlere bakıldığında düzensiz göçün Türkiye'nin hem iç dinamiklerinden hem de dış etkenlerden kaynaklandığı görülmektedir. Ülke iç dinamiklerden kaynaklanan nedenlerle birçok önlem alabilir. Almış olduğu önlemlerde varlık göstermesine rağmen dış nedenlerle Türkiye'nin aldığı önlemler yeterli olmamakta ve küresel düzeyde iş birliğine ihtiyaç duymaktadır.

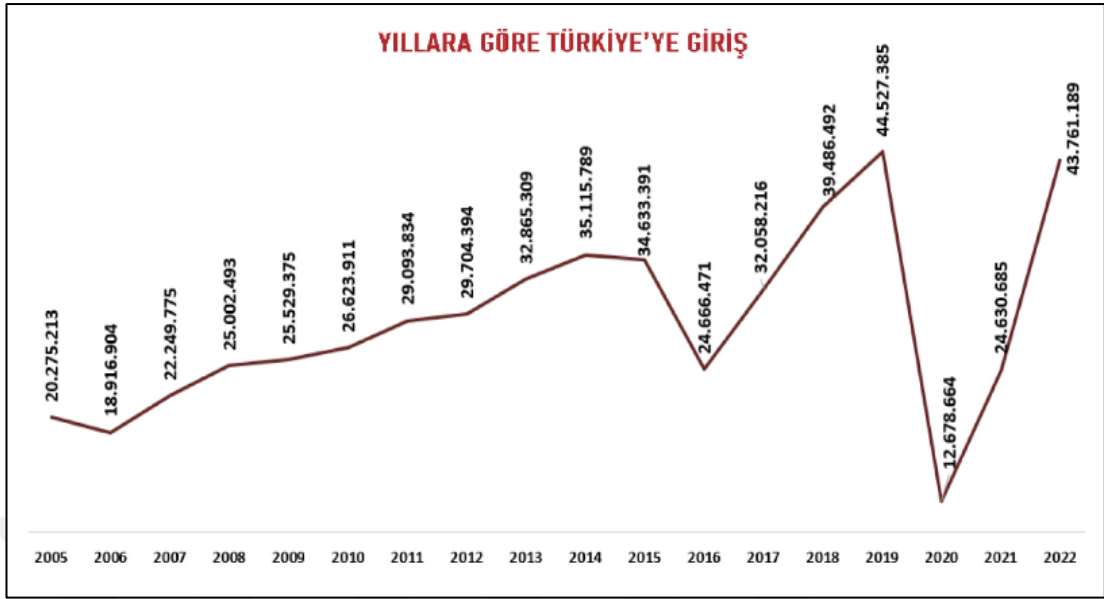
4.3.2. İstatistiki Verilerle Türkiye’de Düzensiz Göç

Dünyadaki zorunlu göçmenlerin %36’sı beş ülkede barındırılmaktadır. Bunlardan ilki 3.7 milyon kişi ile en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke Türkiye’dir. Kolombiya, uluslararası korumaya ihtiyaç duyan diğer insanlar da dahil olmak üzere 2.5 milyondan fazla göçmenle ikinci sırada bulunmaktadır. Almanya 2.2 milyon, Pakistan 1.5 milyon ve Uganda 1.5 milyon mülteci barındırmaktadır (www.unhcr.org).

Dünyanın en fazla zorunlu göçmenini barındıran Türkiye’deki düzensiz göçlerin daha iyi anlaşılması için istatistiki verilere bakmak gerekir. Şekil 5’te Türkiye’ye çeşitli nedenlerle yapılan giriş sayıları verilmektedir. Bu bilgiler yasal yollarla giriş sayılarını göstermektedir.

Şekil 5.

Yıllara Göre Türkiye'ye Giriş Yapan Yabancı Sayıları (2005-2022)

Kaynak: www.goc.gov.tr

Türkiye'ye giriş yapan yabancılarla ilgili bu veriler düzensiz göçmen sayıları ile kıyaslanarak çeşitli sonuçlara ulaşılabilir. GİB'den alınan verilere göre gelen göçmen sayısının 2000'li yılların başından itibaren sistematik olarak artış gösterdiği, 2016 yılında darbe girişimi nedeni ile endişe ortamının göçmen sayısında bir düşüşe neden olduğu ve sonrasında hızlı bir artış gerçekleştiği görülmektedir. 2019 sonlarında Çin'de patlak veren corona virüs pandemisi sadece ülke içindeki insanları değil aynı zamanda göçmenleri ve ülkelerin göçe yaklaşımını da yakından etkilemiştir. Bu bağlamda küresel salgınlarla göç arasında da ciddi bir ilişki bulunmaktadır. Gelişmiş ülkeler küresel salgınların etkisini azaltmak için sınırlarda ilave sıkı önlemler almışlardır.

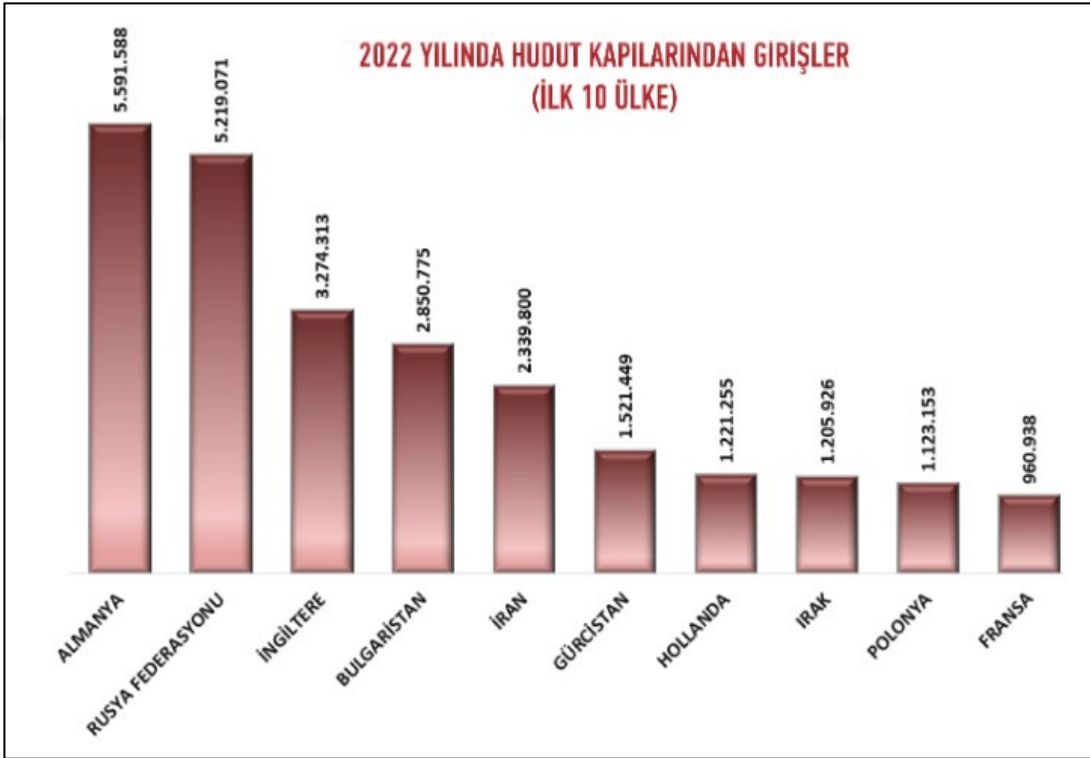
Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın yakalanan düzensiz göçmen istatistiğine bakıldığında yine 2020 yılında yakalanan göçmen sayısının %59 oranında azaldığı görülmekte ve bu sonuç GİB'den elde edilen istatistiki verileri destekler mahiyettedir (www.sg.gov.tr). 2020 yılında pandemi etkisi ile sınır kapılarının sıkı kontrolü ve kısıtlamaların, sınır girişlerinde ciddi bir düşüşe sebep olduğu izlenirken sonrasında tekrar bir hızlı artış izlenmiştir.

Şekil 6'da görüleceği üzere sınır kapılarından en çok giriş yapan ilk 10 ülke içerisinde Almanya ve müteakiben Rusya Federasyonu vatandaşları gelmektedir. Son

sıralarda ise Polonya ve Fransa vatandaşları yer almaktadır. Sonraki bölümde incelenen düzensiz göçmen tablosu ve bu göçmenlerin mensup oldukları ülke vatandaşlıkları ile burada sunulan yasal yolla Türkiye'ye giren göçmen sayısı arasında bir uyum olmadığı görülecektir. Bu durum, düzensiz giriş yöntemlerinden birisi olan, yasal yolla girerek vize veya oturma izin süresinin ihlali yönteminin Türkiye özelinde az kullanıldığını göstermektedir.

Şekil 6.

Uyruklarına göre Türkiye'ye giriş yapan yabancılar

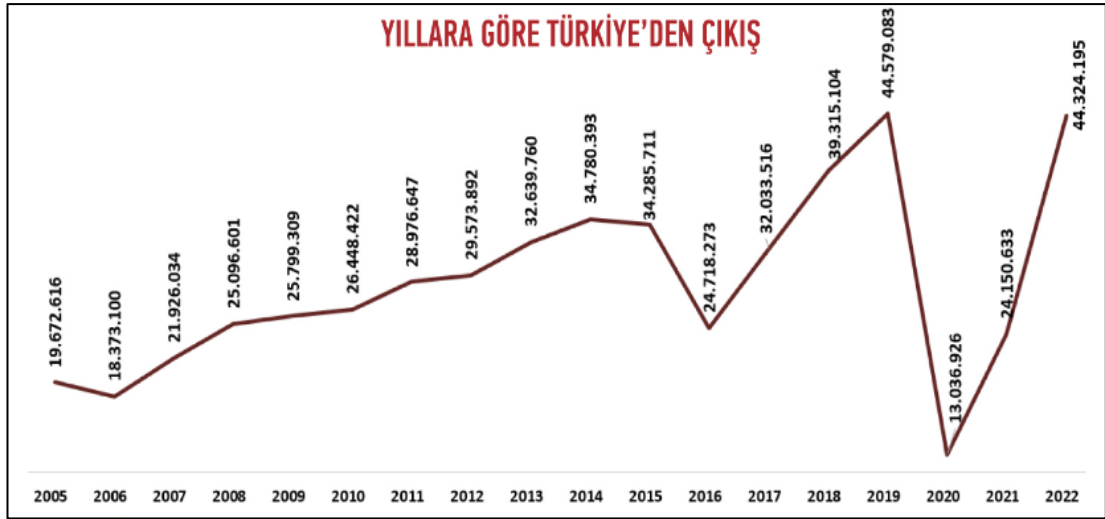

Kaynak: www.goc.gov.tr

Ülkeye giriş verilerinin yanı sıra ülkeden çıkış yapan insan sayısının bilinmesi her iki veri arasındaki farkın ülkede kalan veya ülkeden giden insan sayısının tespitini göstermektedir. Şekil 7'de 2005-2023 yılları arasında Türkiye'den çıkış yapanların sayıları verilmiştir. Türkiye'den çıkış yapanların sayısına bakıldığında grafik eğiliminin giriş yapanların sayısı ile paralellik gösterdiği, bu durumun ülkenin bir geçiş güzergâhı olduğu yönündeki fikirleri desteklediği anlaşılmaktadır.

Şekil 7.

2005-2022 yılları arasında Türkiye'den çıkış yapan insan sayıları

Kaynak: www.goc.gov.tr

Şekil 8'de Türkiye'den çıkış yapan insanların ülkelere göre dağılımına bakıldığında giriş yapan ilk on ülkede olduğu gibi ilk iki sırayı Almanya ve Rusya Federasyonu vatandaşlarının aldığı görülmektedir. Son iki sırayı da yine Polonya ve Fransa vatandaşlarının paylaştığı anlaşılmaktadır. Giriş-çıkış sayılarında dikkat çeken husus; çıkış sayılarının genellikle giriş sayısından daha az olduğudur. Bu aradaki fark Türkiye'de kalan göçmen olarak yorumlanabilir.

Şekil 8.

Uyruklarına göre Türkiye'den çıkış yapan insan sayıları

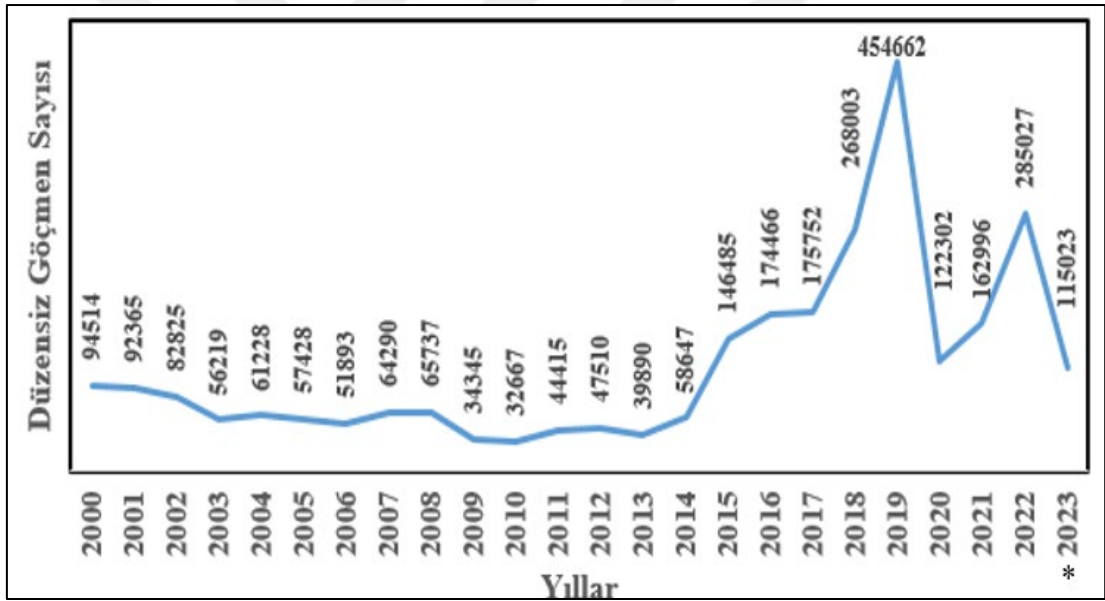
Kaynak: www.goc.gov.tr

Türkiye uzun yıllardır düzensiz göçle karşı karşıya kalmıştır. Hem iç dinamikler hem de dış dinamikler Türkiye’yi düzensiz göçe maruz bırakmıştır. Bununla beraber düzensiz göçmenler yasal ve kayıt altına alınabilir sınırların dışında kaldığı için ülkede kaç tane düzensiz göçmen olduğunu net olarak bilmek mümkün değildir. Ancak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) yıllık raporları bu konuda zengin bilgiler sunmaktadır.

Şekil 9’da 2000-2023 yılları arasında Türkiye’de yakalanan düzensiz göçmen sayılarına yer verilmiştir. Buna göre düzensiz göçmen sayılarında 2013 yılından itibaren hızlı bir artış olduğu görülmektedir. Nitekim bu yükseliş 2019 yılında 454.662 kişiye ulaşarak zirveye çıkmıştır. 2023 yılına dair veriler ise yılın ilk 7 aylık dönemine aittir.

Şekil 9.

2000-2023 yılları arasında Türkiye’de yakalanan düzensiz göçmen sayıları

Kaynak: www.goc.gov.tr

Şekil 9’a göre; 2000 yılı itibarı ile düzensiz göçmen sayılarının değişimi incelendiğinde en az düzensiz göçmenin 2010 yılındaki 32.667 olarak kaydedildiği, en fazla düzensiz göçmenin ise 454.662 kişi olarak 2019 yılında kayda geçtiği anlaşılmaktadır. En az düzensiz göçmenin geldiği 2010 yılı ile en çok düzensiz göçmen kaydedilen 2019 yılları arasında düzensiz göçmen sayısı 13,91 kat artmıştır. Grafik incelendiğinde nispeten yatay bir seyir izleyen düzensiz göçmen sayısının

2012-2013 yıllarından sonra tırmanışa geçmesinin nedeni, 2011 yılında Suriye krizinin patlak vermesi olarak açıklanabilir.

2011 yılında Suriye’de büyük bir siyasi boşluk oluşmuş, halkta etnik ve inanç farklılıkları nedeni ile kutuplaşmalar meydana gelmiş, oluşan boşluğu çeşitli terör örgütleri doldurmuş ve bu sebeplerle halk endişe ve korku içerisinde komşu ülkelere göç etmiştir. Yaşanan bu olaylar neticesinde Suriye yönetimi sınır denetlemelerini neredeyse tamamen kaldırmış, halk kitlesel olarak çevre ülkelere ve doğal olarak önemli bir kısmı da sınır komşusu olan Türkiye’ye gelmiştir. 2019 yılından sonra düzensiz göçmen sayısının azalmasının ana nedeni Covid-19 salgını olsa da daha farklı etkenler de bulunmaktadır. Öncelikle düzensiz göçmenlerin ana hedefi olan AB üyesi devletlere geçişte ilk durakları olan Yunanistan’daki kamp koşullarının aşırı kötü olması, göçmen kampı doluluk oranlarının kapasitesinin çok üzerine çıkması, konaklayan göçmenlerin gerekli sağlık hizmetleri ve düzenli beslenme koşullarına ulaşamamaları, daha iyi şartlar için ülkelerinden kaçan göçmenlerin ülkelerini aratan olumsuz ortamlarla karşılaşması gibi faktörler Yunanistan geçişlerini azaltmıştır (www.borgenproject.org).

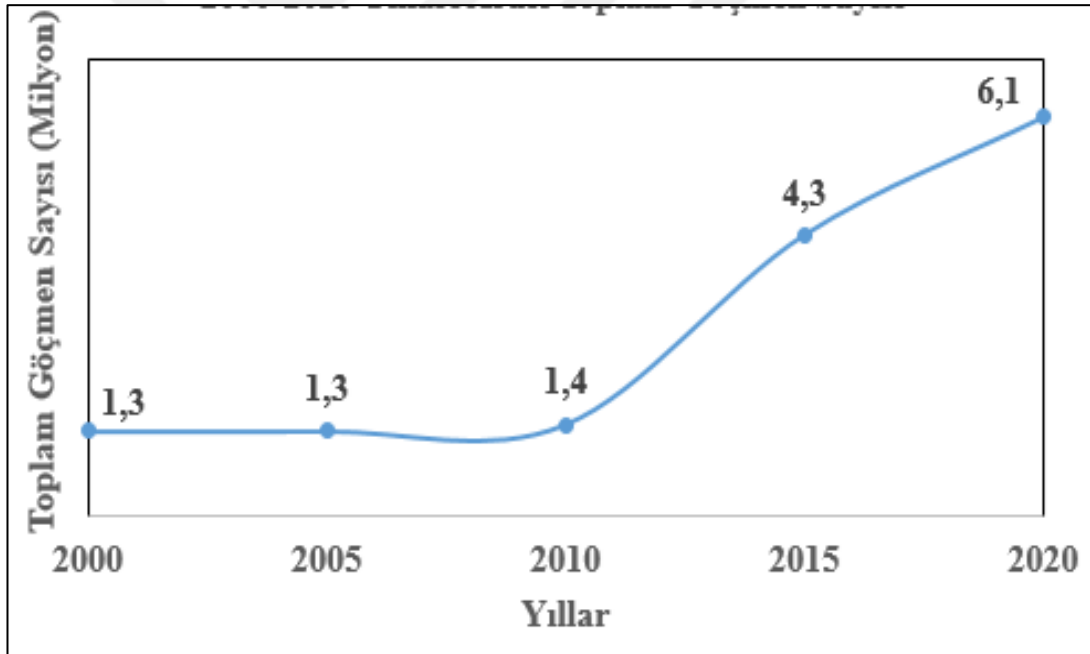
Türkiye’de yakalanan düzensiz göçmen sayısı pek çok ülkenin toplam göçmen stoğundan fazladır. Tüm yıla ait en son verilerin alınabildiği 2022 yılında Türkiye’ye giren ve yakalanan düzensiz göçmen sayısı 258.027 iken, Gürcistan’ın toplam göçmen sayısı 79.400, Litvanya’nın 145.240, Bosna-Hersek’in 36.000, Türkmenistan’ın 194.900, Slovak Cumhuriyeti’nin 197.200, Kuzey Makedonya’nın 131.300, Arnavutluk’un 48.800, Estonya’nın 199.300 ve Slovenya’nın 278.000’dir (www.migrationdataportal.org). Bu veriler, bu ülkelerdeki tüm göçmenlerin sayısını belirtmektedir. Türkiye’deki düzensiz göçmen sayısı, Slovenya dışındaki anılan ülkelerdeki tüm göçmenlerin sayısından fazladır. Özellikle son yıllarda sayının artması dikkat çekicidir. Yakalanan göçmenlerin uyrukları ise çeşitlilik göstermektedir. Düzensiz göçmenlerin uyruğuna göre 2020 yılı verilerine bakıldığında, genellikle Orta Doğu ülkelerinden geldikleri görülmektedir. Genel göçmen yapısında olduğu gibi düzensiz göçmen yapısında da değişkenlik olduğu görülmektedir.

Yakalanan düzensiz göçmenler uyruklarına göre incelendiğinde en çok düzensiz göçmenlere kaynak ülkelerin sırasıyla Afganistan, Pakistan, Filistin, Türkmenistan, Bangladeş, Özbekistan, Fas, Yemen, Irak ve diğer ülkeler şeklinde olduğu görülmektedir. Gelen düzensiz göçmen profiline bakıldığında genellikle

nispeten daha düşük milli gelire sahip olan, kaynak ülkelerde karışıklık, iç savaş, insan hakları ihlalleri gibi problemler yaşanan ülkeler oldukları tespit edilebilir. Köken ülkelerin Türkiye ile komşulukları ve mantıken en yakın coğrafyadan giriş yaptıkları fikri üzerinden bakıldığında genelde Doğu, Güney ve Güneydoğu illerinden giriş yaptıkları anlaşılmaktadır. Bu yörelerin coğrafyası düşünüldüğünde daha dağlık, sınır güvenliğinin kontrolünün daha zor olduğu bölgeler olduğundan bu sonuç ortaya çıkması doğaldır.

Düzensiz göç istatistikleri, toplam göç verilerinden bağımsız düşünülemez. BM tarafından açıklanan verilerde de gerek Türkiye’de gerekse Dünya ülkelerinde göçte bariz bir artış söz konusudur. BM’nin her 5 senede bir açıkladığı toplam göçmen sayısı Şekil 10’da verilmiştir.

Şekil 10.
Türkiye’de 2000-2020 yılları arası toplam göçmen sayıları

Kaynak: www.iom.int/about-migration

Yukardaki grafikteki toplam göçmen sayısı ile düzensiz göçmen grafiği karşılaştırıldığında 2010 yılında başlayan yükselmenin gerek toplam gerekse düzensiz göçmen sayılarında birlikte artış gösterdiği, düzensiz göçmen sayısının toplam trende uyduğu görülmektedir.

Tablo 5.

Yıllara göre Türkiye'de yakalanan düzensiz göçmenlerin uyrukları

Yıllar	Afganistan	Suriye	Pakistan	Irak	Filistin	Bangladeş	İran	Moldova	Gürcistan	Türkmenistan
2000	8.746	1.399	5.027	17.280	0	3.228	6.825	8.312	3.300	142
2001	9.701	782	4.829	18.846	13	1.497	3.514	11.454	2.693	124
2002	4.246	462	4.813	20.926	934	1.810	2.508	9.615	3.015	203
2003	278	623	6.258	3.757	648	1.722	1.620	7.728	1.826	187
2004	3.442	1.097	9.396	6.393	264	3.271	1.265	5.728	2.294	514
2005	2.363	983	11.001	3.591	1.295	1.524	1.141	3.462	2.348	636
2006	3.665	1.238	3.508	6.412	1.525	2.313	972	1.575	1.989	586
2007	6.614	1.383	6.970	9.384	8.313	981	1.107	1.095	2.439	1.061
2008	10.839	907	986	4.818	6.941	802	1.288	600	2.702	1.741
2009	3.917	713	2.774	1.128	5.393	108	817	318	1.769	452
2010	2.725	912	1.842	1.327	5.958	153	1.075	405	835	346
2011	3.843	1.648	2.226	1.142	5.357	106	958	491	1.649	309
2012	2.747	7.712	615	792	6.745	324	1.033	340	4.364	473
2013	5.990	1.637	711	761	1.553	336	756	300	1.803	1.998
2014	12.248	24.984	2.350	1.728	508	39	626	101	1.519	817
2015	35.921	73.422	3.792	7.247	615	192	1.978	261	2.857	1.241
2016	31.360	69.755	19.317	30.947	365	2.390	1.817	256	2.679	1.034
2017	45.259	50.217	30.337	18.488	832	2.735	2.707	308	2.954	1.302
2018	100.841	34.053	50.438	17.629	10.545	8.068	4.066	269	3.153	2.580
2019	201.437	55.236	71.645	12.097	12.210	19.882	8.753	204	2.171	4.484
2020	50.161	17.562	13.487	3.836	2.059	4.774	3.562	126	1.070	1.882
2021	70.237	23.469	16.143	4.404	3.497	4.174	3.503	95	1.074	4.343
2022	115.775	45.909	16.133	6.628	14.270	7.679	3.100	92	1.050	13.083
2023	17.258	21.646	986	1.478	3.366	343	3.000	88	1.021	2.310
Toplam	749.613	437.749	285.584	201.039	93.206	68.451	57.991	53.223	52.574	41.848

Kaynak: www.goc.gov.tr

Tablo 5'ten de anlaşılacağı üzere Türkiye'ye en fazla düzensiz göçmen Afganistan'dan gelmiştir. En az ise Türkmenistan'dandır. Ancak göçmenlerin tüm ülke ve uyruklukları göz önüne alındığında, Türkiye'deki düzensiz göçmen yoğunluğunun endişe verici boyutlara geldiğini göstermektedir.

Şekil 11.
Türkiye'de yakalanan düzensiz göçmenlerin menşei

Kaynak: www.goc.gov.tr

Gerek yıllara göre toplam grafiğe gerekse yıl yıl düzensiz göçmenlerin uyruklarına göre sıralandığı grafikler incelendiğinde, gelen düzensiz göçmenlerin çeşitlilik gösterdikleri görülmektedir. Her iki grafikte de ilk sırayı Afganistanlı göçmenler almaktadır. Bu durum istikrardan uzak, iç savaşların sıklıkla görüldüğü, demokratik yaşam biçiminden kopmuş Afganlıların gerek ülkeden uzaklaşmak gerekse daha refah düzeyi yüksek ülke olarak gördükleri Türkiye'ye gelmelerine sebep oluşturmaktadır. Yine Türkiye'yi bir transit yol olarak tercih edip, geçiş ülkesi olarak kullananların sayısı da çok fazladır. Bu durum göçün hem itici hem de çekici nedenleriyle uyumludur. Daha refah ortam arayan ve itici-çekici grafiğinde itici

nedenlerden sayılan iç savaş, ekonomik yetersizlik, demokratik eksiklikler gerekçelerine örnek olabilecek tarzda Afgan göçmenlerin davranışını açıklamaktadır.

Tablo 5 ve Şekil 11 incelendiğinde; ikinci sırada düzensiz göç istatistiğinde yer alan ülkenin Suriye olduğu görülmektedir. İç savaş, istikrarsızlık, antidemokratik yönetim, insan hakları ihlalleri denince ilk akla gelen ülkelerden olan Suriye, sınır komşusu Türkiye'ye göçmen göndererek onun ekonomik, sosyal ve kültürel yapısını etkilemektedir. Suriye'nin gönderdiği 437.743 düzensiz göçmen Türkiye'ye giriş yapmıştır.

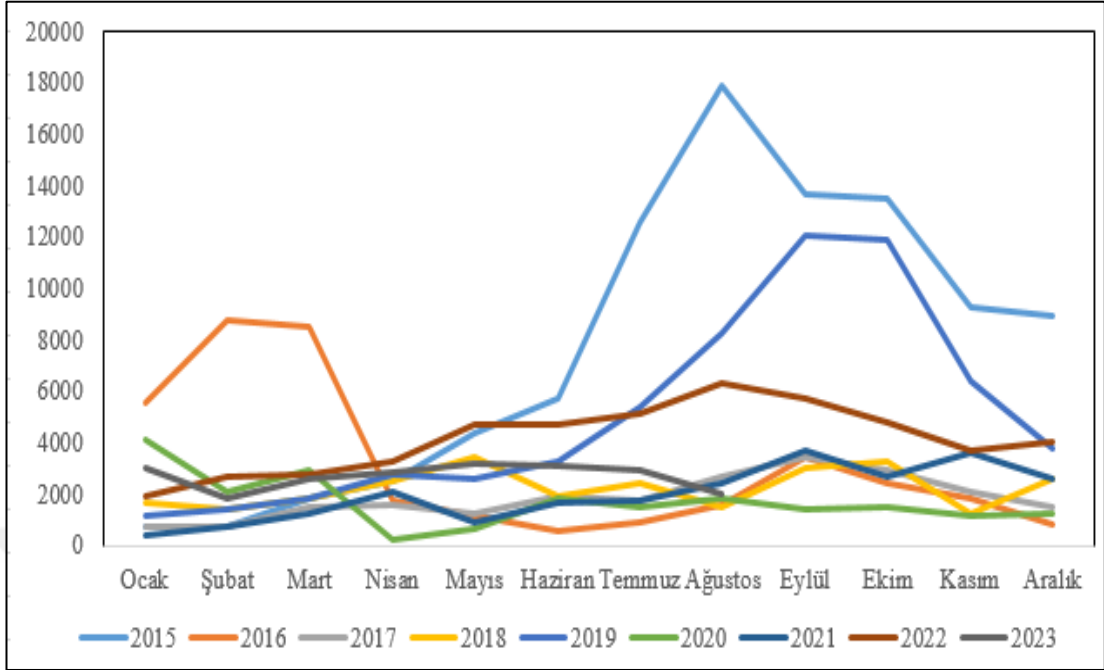
Türkiye'deki üçüncü sırada yer alan düzensiz göç kaynağı ülke Pakistan olmuştur. Ana etken olan ekonomik problemler bir türlü çözülememiş, siyasi gerginliğin yoğun olduğu Afganistan ile komşu olmanın verdiği olumsuzluklar, kişi başı milli gelir sıralamasında 163. sırada yer alması, nispeten daha iyi durumda olan ve kişi başı milli gelir sıralamasında 94. sırada yer alan Türkiye'yi Pakistanlılar için hem transit hem de hedef ülke konumuna itmiştir.

Türkiye'deki bir diğer düzensiz göç kaynağı ülke Irak'tır. Irak, istikrarsızlık, terör örgütlerine ev sahipliği yapma, resmi olmasa da fiili ikiye bölünmüşlük gibi problemler ülkesidir. Bu durum her an istikrarın değişmesinin bir sürpriz olmayacağı aşikâr olan bu ülkeden insanların düzensiz göçmen kategorisinde de olsa çıkma isteklerini artırmakta ve bu durum istatistiklere yoğun bir biçimde yansımaktadır.

Türkiye'ye düzensiz göç kaynağı olan ülkelerin ortak bir özelliği, Türkiye'ye ya sınır olmaları ya da aradaki ülkelerin rahatlıkla aşılabilecek istikrarsızlıkta veya sınır güvenliği zayıf olmalarıdır. Engebeli ve zorlu coğrafi sınırlara bir de sert iklim şartları eklendiğinde nispeten rahat geçilebilecek sınır koşulları ortaya çıkmaktadır. Olumsuz coğrafi koşullar sınır güvenliğini zayıflatmakta ve düzensiz göçmen sayısını artırmaktadır. Kara yolu ile gelen düzensiz göçmenlerin yansıra deniz yolu ile de Türkiye'ye girmek isteyen düzensiz göçmenler bulunmaktadır. Sahil Güvenlik Komutanlığı (SGK)'nın 2015 yılı itibarı ile düzenli yayınladığı istatistikleri içeren yıllara göre düzensiz göçmen sayıları Şekil 12'de gösterilmiştir. Şekilde her yıl için aylık rakamlar verilmiştir. Grafikteki veriler kıyaslandığında en çok deniz yolu ile geçmek isteyen düzensiz göçmen sayısının 17.925 kişiyle 2015 yılı ağustos ayında olduğu anlaşılmıştır. En düşük sayının ise 2020 nisan ayında olduğu anlaşılmaktadır. Yıllık toplam sayıların mukayesesi için Şekil 13'teki verilere bakmak gerekir.

Şekil 12.

Türkiye’de deniz yoluyla yakalanan düzensiz göçmen sayıları (aylara göre)

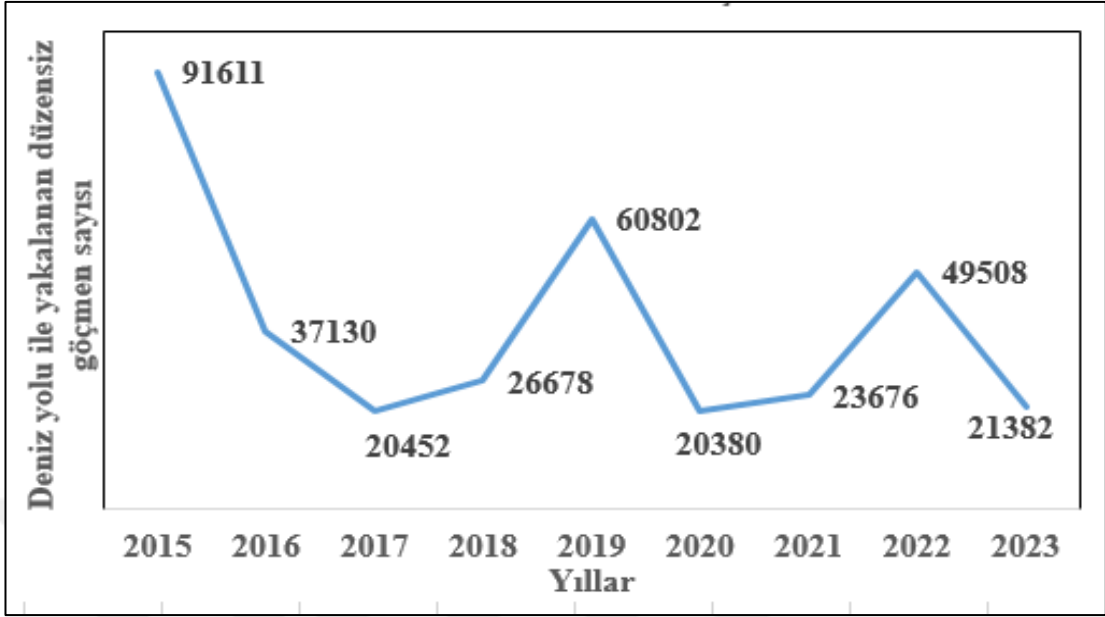

Kaynak: www.sg.gov.tr

Şekil 13’te görüldüğü gibi 2015 yılında deniz yolu ile yakalanan düzensiz göçmen sayısı 2017 yılına kadar azalmış daha sonra 2019 yılına kadar artmıştır. Kara yolu ile tespit edilen düzensiz göçmenlerin sayısına benzer bir biçimde 2020 Covid-19 salgını etkisi ile sayının azaldığı ve daha sonra tekrar artmaya devam ettiği gözlenmiştir. SGK verilerinden anlaşılabacağı üzere 2015 yılında yakalanan deniz yolu ile kaçmaya çalışan düzensiz göçmen sayısı 2016 yılında yarıdan fazla azalmıştır. Bunun nedeni AB ile Türkiye arasındaki 18 Mart 2016 tarihli antlaşmadır. Bu antlaşmaya göre Yunanistan’a geçmeye çalışan düzensiz göçmenlerin iadesinin Türkiye’ye yapılmasına karar verilmiştir. Grafiğe göre antlaşma istenilen yönde sonuç vermiştir.

Şekil 13.

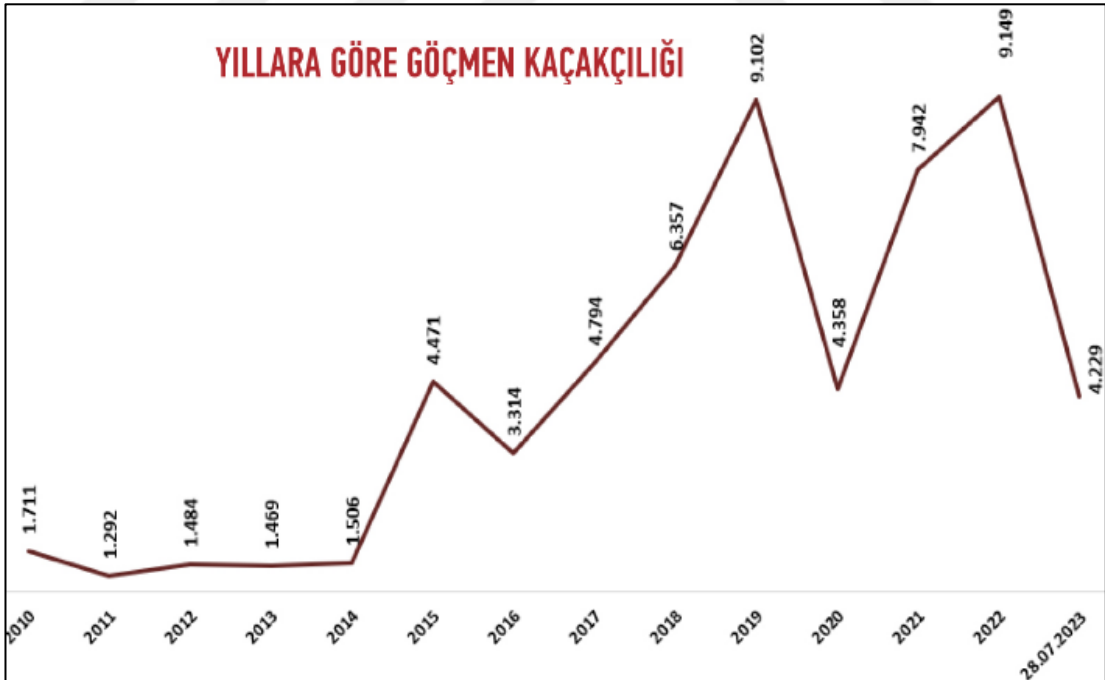
2015-2023 yılları arasındaki düzensiz göçmen sayıları

Kaynak: www.sg.gov.tr

Şekil 14.

2010-2023 yılları arasında Türkiye'deki göçmen kaçakçılığı sayıları

Kaynak: www.goc.gov.tr

Şekil 14'ten de anlaşılacağı üzere Türkiye'de düzensiz göçün en yüksek olduğu 2019'da göçmen kaçakçılığı gayet artmıştır. Ancak 2022 yılında zirve yapmıştır. Bunlar Türkiye'nin önemli ölçüde düzensiz göçe maruz kaldığını göstermektedir.

Dolayısıyla diğer ülkeler gibi Türkiye de düzensiz göçle mücadele etmek, düzensiz göçü önlemek için çeşitli önlemler almak zorunda kalmıştır. Türkiye'nin aldığı bu önlemler şunlardır;

- ✓ Yasal düzenlemeler
- ✓ Uluslararası iş birliği
- ✓ Geri kabul anlaşmaları
- ✓ Strateji geliştirme
- ✓ Departmanlar ve organizasyonlar oluşturmak

4.3.3. Türkiye’de Düzensiz Göçle Mücadele

Türkiye, düzensiz göçle mücadelede birçok yasal düzenleme yapmıştır. Bu manada 13 Aralık 2000 tarihinde bir sözleşme ve iki protokol imzalamıştır. “Sınır Aşan Örgütlü Suçlara Karşı Sözleşme”ye bağlı iki de protokol yapılmıştır. Böylece insan kaçakçılığı ve göçmen kaçakçılığı konuları uluslararası düzlemde ele alınmıştır. Türkiye bu sözleşme ve protokollerle düzensiz göçün nedenleri ve sonuçları ile ilgili önemli bir girişimde bulunmuştur.

4 Haziran 2003’te vatandaşlık kazanmak için yapılan sözleşmeli evliliğin önüne geçmek için bir düzenleme daha yapılmıştır. Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda Türk vatandaşlarıyla evlenirse doğrudan vatandaşlık kazanır hükmü kaldırılmıştır. Vatandaşlığın kazanılabilmesi için asgari evlenme süresinin üç yıl olması şartı getirilmiştir. Yapılan bir diğer yasal düzenleme de düzensiz göçmenlerin kaçak ve düşük ücretle çalıştırılmalarını önlemek ve bireyleri yasal dayanağa çekmek amacıyla 2013 yılında yayınlanan Yabancıların Çalışma İzni Hakkında Kanun (4817 Sayılı Kanun)’dur. Bu kanunla emek sömürsüne maruz kalan deyim yerindeyse düzensiz göçmenler kurtulacak ve kayıt sistemi sayesinde düzenli göçmen statüsüne kavuşacaktır. Böylece hem düzensiz göç statüsündeki bireyler hem de devlet için söz konusu olan kaçak çalışma sorunu ortadan kaldırılmak veya azaltılmak istenmiştir.

Düzensiz göçle mücadele için Türk Ceza Kanunu'nda bir düzenleme daha yapılmıştır. Bu kanunda göçmen kaçakçılığı suçu düzenlenmiştir. Böylece göçmen kaçakçılarının cezalandırılacağı anlaşılmaktadır. Ayrıca 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)’na göçmen kaçakçılığında kullanılan araçlara ilişkin bir madde eklenmiştir. Bu düzenlemeler ile küresel ölçekte önemli bir sorun

olan göçmen kaçakçılığına ilişkin önlemler alınmıştır. Bu caydırıcı cezalar ile kişilerin suça karışması engellenmeye çalışılmıştır. Böylece düzensiz göçün hem nedeni hem de sonucu olan sorunun önüne geçilmek amaçlanmıştır.

2019 yılında “Düzensiz Göçmenlerin İş ve Usullerinin Yerine Getirilmesinde Çalışma ve İşbirliği Esaslarını Düzenleyen Uygulama Talimatı” adlı bakanlık genelgesi çıkarılmış ve bu genelge kapsamında tüm kurum ve kuruluşların düzensiz göçmenlere ilişkin yetki, görev ve sorumlulukları belirlenmiştir. Bu vesileyle göçler düzenlemeye tabi tutulmuş ve neyin nasıl yapıldığı, hangi makamların kullanıldığı ortaya çıkmıştır (www.goc.gov.tr).

Düzensiz göçün çok boyutlu bir etkiye sahip olması nedeniyle Türkiye, düzensiz göçle mücadelede sadece yasal düzenlemelerle yetinmemiş ve uluslararası iş birliğine gitmiştir. Bu doğrultuda Uluslararası Göç Örgütü, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi ve çeşitli STK’larla iş birliği yapmıştır. Ayrıca düzensiz göçle mücadelede Türkiye, kalıcı çözümler üretmek, etkin ve sürdürülebilir göç yönetimi sağlamak amacıyla oluşturulan Budapeşte Süreci’ne dahil olmuş ve 2006 yılında başkanlığı devralmıştır.

Düzensiz göçü önlemek amacıyla uluslararası iş birliği çalışmaları kapsamında 2012 yılında FRONTEx (Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı) ve mutabakat zaptı ile geri kabul anlaşmaları imzalanmıştır. Bu anlaşmalarla düzensiz göçmenler menşe ülkeye veya geçiş ülkesine gönderilebilir. Bu doğrultuda Türkiye, Suriye, Yunanistan, Kırgızistan, Romanya, Ukrayna, Pakistan, Rusya, Nijerya, Bosna Hersek, Yemen, Moldova Cumhuriyeti, Beyaz Rusya, Karadağ, Kosova, Norveç ve AB ülkeleri gibi ülkelerle geri kabul anlaşmaları imzalamıştır. Bu vesileyle en azından düzensiz göçmenlerin bir kısmının menşe ülkeye veya geçiş ülkesine gönderilmesi mümkün olacaktır.

Bilhassa sayısı milyonlarla ifade edilen Suriyeli sığınmacılar içerisinde düzensiz göç statüsüne sahip göçmenlerin gönderilmesi, bu kişilerle ilgili sorunları asgari düzeyde azaltabilir, hatta sona erdirebilir. Ancak, yakalanan düzensiz göçmenlerin uyruğu dikkate alındığında, yakalananların büyük bölümünün Orta Doğu uyruklu olması nedeniyle bu kişilerin uyruğundaki ülkelerle ek geri kabul anlaşmaları yapılmasını zaruri kılmaktadır. Geri kabul anlaşması imzalayan ülkelere bakıldığında daha çok Avrupalılar olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin geri kabul

anlaşmalarından beklenen faydayı sağlaması biraz zor görünmektedir. Çünkü yapılan anlaşmalarla Avrupa ülkeleri Türkiye üzerinden geçen insanları geri gönderebilecekken, Türkiye bu insanları menşe ülkelerine geri gönderemeyecektir. Bu insanlar geldikleri ülkelere geri gönderilmediği sürece düzensiz göç ve neden olduğu bir dizi sorun da devam edecektir. Başka bir deyişle, bu sorunu çözmek için yeniden geri kabul anlaşmaları imzalamak gerekmektedir. Ancak asıl yapılması gereken, menşe ülkelerdeki sorunların etkin bir şekilde çözülmesi ve bu kişilerin düzensiz göçmen haline gelmelerinin önlenmesi için küresel iş birliklerinin oluşturulmasıdır.

Türkiye, bazı devlet kurumlarını ve dairelerini kurarak düzensiz göçle mücadele için çaba sarf etmiştir. 6458 sayılı YUKK kapsamında İçişleri Bakanlığı bünyesinde GİGM 2014 yılında faaliyetlerine başlamıştır (www.goc.gov.tr). Göç olgusu ile iç içe olan bir ülke için GİGM geç de olsa faaliyete geçirilmesi gereken kurumlardan biridir. Göç olgusunu bir bütün olarak ele alan bu kurum, düzensiz göç konusunda çalışmalar yürütmektedir. Düzensiz göç ile ilgili tüm gelişmeler takip edilmekte, bilgiler paylaşılmakta ve önlemler alınmaktadır. Ayrıca 2018 yılında Bakanlıklar ile Diğer Kurum ve Kuruluşlara Bağlı, İlişkili ve Bağlı Vakıf ve Kuruluşların Teşkilatına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 4 numaralı kararı kapsamında "Düzensiz Göçle Mücadele Ofisi kurulmuştur". Bu ofis GİGM merkez teşkilatında yer almaktadır. Bu dairenin görevleri Kanun Hükmünde Kararname (KHK)'nin 161. maddesinin (e) bendinde şöyle belirtilmiştir:

- ✓ Kaçak göçle ilgili iş ve işlemleri yürütmek
- ✓ Düzensiz göçle mücadele edebilmek için kolluk birimleri ile ilgili kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamak, tedbirler geliştirmek ve alınan tedbirlerin uygulanmasını izlemek
- ✓ Türkiye'nin yanında olduğu geri kabul anlaşmalarına ilişkin hükümleri yürütmek
- ✓ Genel Müdür tarafından verilen diğer görevleri yapmak (www.goc.gov.tr).
- ✓ Göç yönetiminin önemli bir boyutu olan düzensiz göçle mücadelenin bir parçası olarak, göçmen kaçakçılığı ve insan kaçakçılığına karşı ulusal ve uluslararası önlemler almak üzere Türkiye'nin "Düzensiz Göç Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı (2021-21)" kabul edilmiştir. Eylemler, sınır güvenliğinin artırılmasını, ülkede kalan düzensiz göçmenlerin belirlenmesini ve ulusal ve

uluslararası paydaşlarla iş birliği içinde insan haklarına dayalı politikalar olarak sınır dışı edilmelerini ve savunmasız bireylerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik önlemleri içermektedir (www.goc.gov.tr).

Türkiye, düzensiz göçle mücadele için kurumlar ve birimler oluşturmak, düzenlemeler yapmak ve uluslararası iş birliği yapmak dışında çeşitli stratejiler geliştirmektedir. Bu stratejiler, düzensiz göçe maruz kalan kaynak, hedef ve geçiş ülkeleri ile bir araya gelerek gerekli yasal düzenlemeleri yapmak, düzensiz göç konusunda gerek ulusal gerekse uluslararası alanda koordinasyonu sağlamak, sınır güvenliği için gerekli tedbirleri almaktır. Yasa dışı çalışmanın önlenmesi için gerekli düzenlemeleri yapmak, düzensiz göçmenlerin hukuki statülerini sağlamak, insan ticareti ve kaçakçılığı ile ilgili gerekli ve caydırıcı tedbirleri almak, düzensiz göç veren ülkelerde bu göçe neden olan sorunları tespit etmek ve bu sorunları çözmek için harekete geçerek sorunun kaynağına inmektir (www.goc.gov.tr). Hatta bahsi geçen stratejilere bakıldığında birçoğunun uygulamaya başladığı görülmektedir.

SONUÇ

Dinamik bir yapıya sahip olduğu için tanımı konusunda tam bir uzlaşma sağlanamayan, insanlığın başlangıcında hayatta kalma güdüsü ile temel ihtiyaçları farklı yerlerde arama eylemi olarak başlayıp daha sonra iç ve dış zaruri etkenler ile gelişen göç, günümüzde neredeyse durdurulamayacak kadar hareketli bir hal almıştır. Her ne kadar devletler sınırlarını yabancılara karşı kontrol altına almak, göçmenlerin ülkeye girişlerini ve kalışlarını önlemek için titiz ve bazen de sert tedbirler alsalar da her geçen sene sayıları milyonlarla ifade edilen insanların düzensiz göçmen statüsünde hareket ettiği yadsınamaz bir gerçektir.

Dünya çapındaki siyasal istikrarsızlıklar, salgınlar ve bunların tetikledikleri ekonomik problemler, hak ihlalleri, ekonomik sınıf kayıpları, sosyal statülerdeki yoksunluklar 21. Yüzyılda göçlerde büyük bir artışa sebep olmuştur. İstikrarsızlık ve ekonomik zafiyet sorunları ile mücadele eden ve daha ferah bir çıkış kapısı arayan yakın coğrafya insanı için Türkiye seçeneği hem hedef hem de Avrupa ülkelerine geçiş güzergahında transit bir ülke konumundadır. Avrupa'ya sınır olup avro bölgesi dışında kalan ülkelerin çoğu benzer problemleri yaşamaktadır.

Devletlerin uluslararası göçü durdurmak bir yana, bir derece olsa sınırlamak için uluslararası sınırlara barikat kurma, evrak ve geçiş şartlarını zorlaştırmaya yönelik girişimlerine rağmen, belgesiz işçilerin düzensiz göçü dünya çapında uluslararası göçün önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Üstelik birçok uluslararası göçmen işçi, varış ülkesinde belirli bir süre kaldıktan sonra kendi ülkelerine geri dönmeyi tercih etmektedir. Geri dönen göçmenler yalnızca geçici vize sahipleri değil aynı zamanda menşe ülkelerine dönmeye karar veren “kalıcı” yerleşimcilerdir. 21. yüzyılda düzensiz göçmenlerin ve geçici göçmen işçilerin sayısı dünya çapında önemli ölçüde artmıştır. Özellikle küreselleşme süreci, işverenlerin geçici göçmen işçilere olan bağımlılığını artırmış ve hedef ülkelerde, tarım, inşaat, gıda endüstrisi ve hizmetler gibi düşük vasıflı sektörlerdeki geçici göçmen işçi sayısında bir artışa neden olmuştur.

1930'larda ABD'de daha sonra AB üyeliklerinin başlaması ile üyelik dışında kalan ülke vatandaşlarının üyeliğin refahından faydalanmak üzere buraya izinsiz girme çabaları ile gelişen olaylarla yasadışı göçmenden evrilerek düzensiz göçmen kavramı çıkmıştır. Düzensiz göçleri engellemek için hükümetler bazı tedbirler alsalar da, göç devinimleri kısır bir döngü oluşturarak daha fazla düzensizliğe itilen göç isteği olan göçmenler bu yola dahil olmuşlardır.

Göç niyetleri her ne kadar bireysel görünse de aslında asıl sebep toplumsal olaylar, büyük gelişmeler, savaşlar, istikrarsızlık yüzünden oluşan ana etmenlerdir. Pek çok doğa olayı ve istikrar sorunları olsa da ana neden ekonomik olmuştur. Daha ferah bir yaşam, daha sosyal bir hayat, daha iyi eğitim gibi sebepler göçe ve yasal yolların tıkanması yüzünden düzensiz göçe sebep olmuştur.

Genel göç teorileri, sebep ve kaynakları göçten ayıramayacak bir kavram olan düzensiz göç için de geçerlidir ve tek farkı izlenen yoldur. Düzensiz göçmenlerin yasal bir dayanakları olmaması onların yasal olmayan şekillerde iş bulmalarına, hak kayıplarına, daha kötü işlerde çalışmalarına, daha elverişsiz konaklamalarına, yasa dışı işlere bulaşmalarına, etik ve ahlak ilkeleri ile çelişen yollar seçmelerine neden olabilmektedir.

Hedef ülke açısından da pek çok olumsuzluğa vesile olan düzensiz göç ülkeleri zora düşürmekte, zaten ekonomik problemler çeken veya işsizlik problemleri ile mücadele eden ülkeler söz konusu olduğunda, düzensiz göçmenlerin kolay yolla iş bulması yerleşikler açısından işsizlik anlamına gelmektedir. Düzensiz göçün bir başka etkisi de gelişmekte olan ülkelerde belgesiz göçmenlerin varlığının ülkede iş güvensizliği yaratması veya var olan iş güvensizliğini artırmasıdır. Üstelik düzensiz göçmenlerin çalışma koşullarını düzeltmek için yasal bir başvuru yolu da yoktur. Bu durum genel toplumun iş sağlığı şartlarının ilerlemesine net bir engeldir.

Düzensiz göç, işgücü piyasasındaki ikiliği ve kayıt dışı ekonominin büyümesine sebebiyet vermektedir. İş sağlığının ilerlemesi, ekonomik sektörlerin modernizasyonu anlamına geleceğinden doğrudan düzensiz göç ekonomiye etki edebilir. Çok sayıda düzensiz göçmenin varlığı, örneğin yerli nüfus üyeleriyle istihdam ve sosyal hizmetler için rekabet yaratarak belirli sosyal sorunlara neden olabilir. Düzensiz göçmenlerin vatandaşlara göre daha düşük ücret almaları, göç alan toplumda yoksulluğun, sosyal koruma eksikliğinin ve alt sınıfların oluşmasının ortaya çıkmasına neden olabilecektir.

Düzensiz göçü sınırlarda tam anlamı ile kontrol etmek mümkün olmamaktadır, bunun nedeni; coğrafi engeller, kültürel yakınlıklar ve yeterli tedbir ve personel eksikliği olarak gösterilebilir. Hedef ve kaynak ülke arasındaki ekonomik ve gelişmişlik farkları tüm faktörlerin önüne geçerek ana etmen olarak itici ve çekici şartlar olarak öne çıkmaktadır. İstikrar yaygınlaşmadıkça, savaşlar ve gerginlikler sürdükçe, gelişmekte olan menşe ülkelerde güçlü bir ekonomik büyüme olmadıkça, düzensiz göçün önümüzdeki yıllarda artarak süreceği görülmektedir.

Türkiye’deki 2000-2014 yılları arasında nispeten düşme eğiliminde olan toplam düzensiz göçmen sayısı, 2019 yılı itibarı ile en yüksek değeri olan 454.662 kişiye ulaşmıştır. Artışın başladığı 2014 yılındaki düzensiz göçmen sayısı olan 58.647 sayısı tam %77.85 oranında artmıştır. Artışın ana kaynağı Suriye krizinin çıkmasıdır. Yasal mültecilerle eşzamanlı ülkeye giriş yapan ve engellenemeyen bir düzensiz göç dalgası meydana gelmiştir. 2019 sonrası düzensiz göç sayısında covid-19 pandemisi ve Suriye olaylarının sakinleşmesi ile bir düşüş görülmüş, fakat daha sonra 2019 yılındaki gibi olmasa da yeniden bir miktar artış gözlemlenmiştir.

Türkiye’deki 21. yüzyıl düzensiz göçleri incelendiğinde, Türkiye’nin çevresindeki olumsuz havadan fazlası ile nasibini aldığını ve düzensiz göçten en çok etkilenen ülkeler arasında olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye’nin barındırdığı düzensiz göçmen sayısının pek çok ülkenin toplam göçmen nüfusundan fazla olması, düzensiz göç konusunda bu ülkenin daha ciddi tedbirler almasını zaruri kılmaktadır. Yahut düzensiz göçün programlı şekilde yönetilmesini toplumsal ve kültürel düzen açısından mecburi hale getirmektedir.

Son verilere göre Türkiye’de 749.613 Afganistanlı, 437.749 Suriyeli, 285.584 Pakistanlı, 201.039 Iraklı, 93.206 Filistinli, 68.451 Bangladeşli, 57.991 İranlı, 53.223 Moldovalı, 52.574 Gürcistanlı, 41.848 Türkmenistanlı ve 232.936 diğer ülkelere mensup düzensiz göçmen bulunmaktadır. Düzensiz göçün doğası itibarı ile bu sayılar ancak bir şekilde resmiyete yansıyan veriler olduğundan gerçek sayının bunun üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Üstelik 21. yüzyılın ilk çeyreğinde küresel ölçekte yaşanan düzensiz göç hareketliliğinin bundan sonraki dönemde de Türkiye’yi derinden etkileyeceğine delalet etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abadan Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akçadağ, E. (2012). *Yasadışı göç ve Türkiye*. İstanbul: Bilgesam Yay.
- Akgür, Z. G. (1997). *Türkiye’de kırsal kesimden kente göç ve bölgelerarası dengesizlik (1970-1993)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Akıncı, B., Nergiz, A. ve Gedik, E. (2015). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul. *Göç Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 58-83.
- Akış, S. K. (2021). *Türkiye örneğinde uluslararası emek göçü ve politika gelişimi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Akkayan, T. (1979). *Göç ve değişme*. İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20), 296.
- Anderson, B. ve Ruhs, M. (2010a). Guest editorial researching illegality and labour migration. *Population, Space and Place*, 16(3), 175-179.
- Anderson, B. ve Ruhs, M. (eds.) (2010b). *Who needs migrant workers? Labour shortages, immigration and public policy*, Oxford: Oxford University Press.
- Apan, A. (2006). Türkiye’de iç göç olgusu: Nedenler ve sonuçlar. *Yerel Yönetim ve Denetim Dergisi*, 11(5), 26-39.
- Atasever, B. (2021). *Düzensiz göç hareketleri çerçevesinde Türkiye rotasındaki göçmen kaçakçılığı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir: Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atasü Topçuoğlu, R. (2016). Düzensiz göç: Küreselleşmede kısıtlanan insan hareketliliği. *Küreselleşme Çağında Göç*, S. G. İhlamur Öner ve N. Ş. Öner (ed.), 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 501-509.
- Atım, R. (2015). *Yasadışı göç olayında transit ülke Türkiye*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayaş, Ö. (2022). *Türkiye yönlü Afgan düzensiz göçünün analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: İçişleri Bakanlığı Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.

- Aydınlı, K. (2015). *A critical assessment of Turkey's migration regime: Securitization versus human rights?*. (Unpublished Master Thesis), Ankara: METU.
- Aytaç, M. (2018). *The irregular migration crisis in the mediterranean and its impact on Turkey-EU relations*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe University, Department of International Relations.
- Bahçeci, F., ve Uşengül, L. (2018). Yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin tez konusu belirleme kriterlerinin incelenmesi. *Turkish Journal of Educational Studies*, 5(2), 85-96.
- Bakırtaş, T., ve Kandemir, O. (2010). Gelişmekte olan ülkeler ve beyin göçü: Türkiye örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(3), 961-974.
- Baldwin-Edwards, M. ve Kraler, A. (2009). Study on practices in the area of regularisation of
- Baygın, A. ve Kalaycı, İ. (2023). Orta Doğu'dan Türkiye'ye yapılan göçlerin ekonomik ve sosyal etkileri. *Sosyal-kültürel-ekonomik yönleriyle Türkiye'de göç ve göçmenler*, S. Beyoğlu ve A. İnginar Kemaloğlu (Edl.), Altınordu Yayınları, Ankara, 373-409.
- Bijak, J. (2006). *Forecasting international migration: Selected theories, models and methods*. Central European Forum for Migration Research.
- Bloch, A., ve Chimienti, M. (2011). Irregular migration in a globalizing world. *Ethnic and Racial Studies*, (34), 1271-1285.
- Brettel, C. B. (2009). Theorizing migration in Anthropology. *Migration theory* (2. edition), C. B. Brettell ve J. F. Hollifield (Ed.), New York: Routledge. 113-160.
- Brunovskis, A., ve Bjerkan, L. (2008). Research with Irregular migrants: methodological and ethical challenges and emerging research agendas. *In Learning about Illegals: Issues and Methods*, The Norwegian Directorate of Immigration (Ed.), Oslo: Norwegian Directorate of Immigration, 8-63.
- Buz, S. (2003). Aile politikalarına mülteciler boyutunda bir bakış. *Aile ve Toplum*, 2(6), 55-61.
- Castles, S. (2010). Understanding global migration: A social transformation perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10): 1565-1586.
- Castles, S. (2023). Changing contexts: From multiculturalism to transnationalism?. *Selected Topics in Migration Studies* (ss. 71-75), S. Castles (Ed.), Switzerland: Springer Nature.
- Castles, S., ve Miller, M. J. (1998). *The Age of migration: International population movements in the modern world*, 2nd ed., Hong Kong: MacMillan Pres Ltd.

- Chavez, L. R. (2008). *The Latino threat: Constructing immigrants, citizens, and the nation*. Stanford: Stanford University Press.
- Christophe, S. (2006). “What Do We Know About International Migration from the Middle East and North Africa?”, *A Migration Literature Review*; 12.2006, pp. 6-9, Online: (Accessed, 12.02.08).
- Cohen, S. (2007). From a worker to a slave. *Global Social Policy*, 7(1), 14-17.
- Cvajner, M., ve Sciortino, G. (2010). A tale of networks and policies: prolegomena to an analysis of irregular migration careers and their developmental paths. *Population, Space and Place*, (Special Issue: Researching Illegality in Labour Migration: Concepts, Ethics and Policy Nexus), 213-225.
- Cyrus, N., ve Vogel, D. (2008). Förderung politischer integration von migrantinnen und migranten. *Begründungszusammenhänge und Handlungsmöglichkeiten*. University of Oldenburg. POLITIS Working paper No, 13.
- Çağlar, A. (2011). *Türkiye’de sığınmacılar: Sorunlar, beklentiler ve sosyal uyum*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 67-91.
- Çalışır, F. (2022). *Bir güvenlikleştirme konusu olarak düzensiz göç ve Avrupa Birliği*. (Yüksek Lisans Tezi). Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dal Lago, A. (2004). *Non-persone: l’esclusione dei migranti in una società globale*. Milano: Feltrinelli Editore.
- Danailova Trainor, G., ve Laczko, F. (2010). Trafficking in persons and development: Towards greater policy coherence. *International Migration*, 48(4), 38-83.
- De Genova, N. (2004). The legal production of Mexican/migrant “illegality”. *Latino Studies*, (2), 160-185.
- De Genova, N. P. (2002). Migrant “illegality” and deportability in everyday life. *Annual Review of Anthropology*, (31), 419-447.
<https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.31.040402.085432>
- De Haas, H., Castles, S., ve Miller, M. J. (2019). *The age of migration: International population movements in the modern world*. Bloomsbury Publishing.
- De Stefano, A. M. (2007). *The War on Human Trafficking the US Policy Assessed*, Rutgers University Press, New Jersey.

- Demir, O. Ö., ve Erdal, H. (2010). Yasadışı göç ile ilgili kavramların doğru anlaşılabilmesi sorunu ve yazılı basında çıkan haberler üzerine bir inceleme. *Polis Bilimleri Dergisi*, 12(1), 29-54.
- Diner, H. R. (2009). History and the study of immigration, narratives of the particular. *Migration theory* (2. edition), C. B. Brettell ve J. F. Hollifield (Ed.), New York: Routledge. 31-50.
- Dursun Akıncı, M. (2020). *Düzensiz göç hareketleri içerisinde yer alan orta yaş ve üstü kadın göçmenlerin rol ve kimlik kayıpları: Silivri geri gönderme merkezi örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yalova: Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Düvell, F. (2008). Clandestine migration in Europe. *Social Science Information*, 47(4), 479–497.
- Düvell, F. (2011). Paths into irregularity: The legal and political construction of irregular migration. *European Journal of Migration and Law*, 13(3), 275–295. <https://doi.org/10.1163/157181611X587856>
- Düvell, F. (2020). Shifts in the global migration order and migration transitions in Europe: The cases of Turkey and Russia. *Comparative Migration Studies*, (8), 45. <https://doi.org/10.1186/s40878-020-00204-2>
- Düvell, F. (Ed.). (2006). *Illegal immigration in Europe: Beyond control?* New York: Palgrave Macmillan.
- Düvell, F. (Ed.). (2006). *Illegal immigration in Europe: Beyond control?*, Palgrave Macmillan.
- Eker, K. (2008). *Türkiye’de yasadışı göç sorunu*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Ekmekcioğlu, A. (2021). *Afganlı düzensiz göçü bakımından sınır güvenlik yönetiminin incelenmesi: Van ili örneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ela Özcan, E. D. (2017). Çağdaş göç teorileri üzerine bir değerlendirme. *İş ve Hayat*, 2(4), 183-215.
- El-Cherkeh, T., Stirbu, E., Lazararoiu, S., & Radu, D. (2004). *EU-Enlargement, Migration and Trafficking in Women: The Case of South Eastern Europe*. Hamburg: Hamburgisches Welt-Wirtschafts-Archiv.

- Elçi, İ. H. (2022). Türkiye ve İran arasındaki düzensiz göç sorunu ve sınır güvenliği. Doktora Tezi.
- Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı. (2001). *Dünyada ve Türkiye’de yasadışı göç*. Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi.
- Engbersen, G., ve Broeders, D. (2009). The state versus the alien: Immigration control and strategies of irregular immigrants. *West European Politics*, 32(5), 867-885.
- European Commission. (2018). Report from the Commission to the European Parliament and the Council. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agendasecurity/20181204_com-2018-777-report_en.pdf, E.T.: 15/05/2023, 18:18.
- Gabriel, F. O. (2017). Illegal migration in the Mediterranean: who benefits? (Doctoral dissertation, Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn).
- Garcés-Mascareñas, B. (2023). Introduction: Understanding the challenge of irregular migration. *Irregular Migration*, M. Ambrosini ve M. H. J. Hajer (Ed.), New York: Springer, 1-13. https://doi.org/10.1007/978-3-031-30838-3_1
- Geddes, A., & Scholten, P. (Eds.). (2016). *The politics of migration and immigration in Europe*. SAGE. (2th ed.), SAGE Publications.
- Gençler, A. (2005). Avrupa Birliği’nin göç politikası. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (49), 173-196.
- Global Commission on International Migration (GCIM). (2005). *Migration in an Interconnected world: New directions for action*. Geneva: GCIM.
- Görgün, M. (2018). Ekonomi temelli göç yaklaşımları perspektifinde göçmenlerin karar alma süreçleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(3), ss. 1153-1162.
- Gumilyov, L. N. (2016). *Etnogenez Halkların Şekillenışı, Yükseliş ve Düşüşleri*, 3. Baskı, D. A. Batur (Çev.), Selenge Yayınları, İstanbul.
- Gunel, C. (2021). *Uluslararası hukukta deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz göç hareketleri ile mücadele ve Türkiye*. Yüksek Lisans Tezi, Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Kamu Hukuku Bilim Dalı. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Güllüpınar, F. (2012). Göç olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), 53-85.
- Günel, S. (2023). *Güney Asya'da düzensiz göç, göçmen kaçakçılığı ve insan ticaretinin Türkiye üzerindeki etkileri: Afganistan örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Sosyal Bilimler Üniversitesi, Bölge Çalışmaları Enstitüsü.
- Güzel, B. (2019). *Türkiye-Gürcistan sınırında düzensiz göç hareketleri: Doğu Karadeniz örneğinde göçmen deneyimleri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hadley, E. M. (1956). A critical analysis of the wetback problem. *Law and Contemporary Problems*, 21(2), 334-357.
- Hein De Haas. (2010). Migration and Development: A Theoretical Perspective. *The International Migration Review*, (44), 227-264.
- Held, D., Mc Grew, A., Goldblatt, D., & Perraton, J. (1999). *Global transformations: Politics, economics and culture*. Cambridge: Polity Press.
- https://annualreport.undp.org/2015/?_gl=1*aik0ic*_ga*NTk4MjkyMDA1LjE3MDI1NTc3MTk.*_ga_3W7LPK0WP1*MTcwMjU1Nzc0S4xLjEuMTcwMjU1Nzc0NS4zNC4wLjA, E.T.: 28.11.2023, 21:30.
- https://scholar.google.com/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=irregular+migration&btnG=, E.T.: 08.08.2023, 14:20.
- <https://www.ie-ei.eu/IE-EI/Ressources/file/memoires/2008/ROHRMOSER.pdf>, E.T.: 08.08.2023.
- <https://www.sg.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikleri>
- <https://www.webofscience.com/wos/woscc/summary/cc5f2832-79eb-440c-970e-d1c85fc727b3-bbf69e39/relevance/1>, E.T.: 15.08.2023, 13:00.
- https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/KM__d00/c002/km__00002024ss0053.pdf, E.T.: 30 Mart 2023.
- <https://borgenproject.org/migrant-camps-in-greece/>, E.T.: 27/07/2023, 07:00.
- <https://www.sg.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikleri>, E.T.: 15.08.2023, 13:00.
- <https://www.goc.gov.tr/genel-bilgi45>, E.T.: 15.09.2023, 08:15.
- <https://www.goc.gov.tr/giris-cikis>, E.T.: 15.09.2023, 08:20.

<https://www.iom.int/about-migration>, E. T.: 25.09.2023, 20:00.

<https://www.goc.gov.tr/sinir-disi-etme>, E.T.: 11.11.2023.

<https://www.unhcr.org/about-unhcr>, E.T.: 11.11.2023, 10:30.

<https://ilostat.ilo.org>, E. T.: 15.11.2023, 20:00.

https://scholar.google.com/scholar?as_sdt=0,5&q=immigration&hl=tr, E.T.: 08.08.2023, 14:15.

<https://www.webofscience.com/wos/woscc/analyze-results/0b9d14b2-73c2-4b41-9768-f44cbd671c75-676da797>, 01.08.2023, 11:00.

Ibrokhimov, V. A. (2013). *International population migration: A theory and history of the study*. Tashkent: Adolat.

Igoryan, D. I. (2011). *Theory and practice of studying population migration*. Moscow: Nauka.

IOM. (2004). *Glossary on Migration*, http://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_1_en.pdf, E. T.: 5 Eylül 2017.

IOM. (2004). *Glossary on migration*, http://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_1_en.pdf, E.T.: 05/09/2022, 19:30.

IOM. (2009). *Göç terimleri sözlüğü*, Uluslararası Göç Örgütü.

İçduygu, A. (2006). *International migrants remittances in Turkey*. Florence: European University Institute (CARIM Research Reports, no. 07). https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/11687/CARIM_ASN_2006_07.pdf;sequence=1, E.T.: 12/12/2022, 22:30.

İçduygu, A., ve Aksel, D. B. (2012). *Türkiye 'de düzensiz göç*. Ankara: Uluslararası Göç Örgütü. *illegally staying third-country nationals in the Member States of the EU. Regime-Regularisations in Europe*, M. Baldwin-Edwards ve A. Kraler (Ed.), Amsterdam: Amsterdam University Press, pp. 1-12.

Jahn, A., & Straubhaar, T. (1998). A survey of the economics of illegal migration. *South European Society and Politics*, 3(3), 16-42.

Jordan, B., ve Düvell, F. (2002). *Irregular migration: The dilemmas of transnational mobility*, Cheltenham Glos: Edward Elgar Publishing.

Kalaycı, İ. (2014). *Ortadoğu'dan Türkiye'ye yapılan göçler 1923-2000 (Irak ve Suriye göçleri)*. (Yayınlanmış Doktora Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kalaycı, İ. (2018). *Ortadoğu'dan Türkiye'ye yapılan göçler 1923-2000*, Lambert Academic Publishing, Beau Bassin/Mauritius.
- Karagöz, B., ve Şeref, İ. (2020). Yazma becerisiyle ilgili makaleler üzerine bir inceleme: Web of Science veri tabanında eğilimler. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(1), 67-86.
- Kartal, B., ve Başçı, E. (2014). Türkiye'ye yönelik mülteci ve sığınmacı hareketleri. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 275-299.
- Kartal, M. (2019). *Telafer Türkmenlerinin 2014 yılı sonrasında Ankara'ya düzensiz göçü ve karşılaştıkları sosyal sorunlar*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Kaya, A. E. (2004). Kalkınmada nüfus, istihdam sorunları ve insan sermayesi. A. E. Kaya, E. Han ve E. Kutlu (Ed.), *İktisadi kalkınma ve büyüme*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, ss. 105-133.
- Kaygalak, S. (2009). *Kentin mültecileri neoliberalizm koşullarında zorunlu göç ve kentleşme*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Kılıç, H., & Biffl, G. (2022). Turkish migration policy from the 1960s until today: What national development plans tell us. *International Migration & Integration*, (23), 2047–2073. <https://doi.org/10.1007/s12134-021-00912-3>
- Kirişçi, K. (2007). Turkey: A country of transition from emigration to immigration. *Mediterranean Politics*, (12), 91-97. <https://doi.org/10.1080/13629390601136871>
- Koçak, Y., ve Terzi, E. (2012). Türkiye'de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. *KAÜ-İİBF Dergisi*, 3(3), 163-184.
- Kolukırık, S. (2014). Uluslararası göç ve Türkiye: Yerel uygulamalar ve görünüm. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 6(2), 37-53.
- Koser, K. (2007). *International migration: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Koser, K. (2010). Dimensions and dynamics of irregular migration. *Population, Space and Place*, (16), 181-193. <https://doi.org/10.1002/psp.587>.
- Kotiswaran, P. (2019). Trafficking: A development approach. *Current Legal Problems*, 72(1), 375-416.
- Kraler, A., ve Reichel, D. (2011). Measuring irregular migration and population flows—what available data can tell. *International Migration*, 49(5), 97-128.

- Kraler, A., ve Rogoz, M. (2011). *Irregular Migration in the European Union since the turn of the millennium-development, economic background and discourses*, Hannover: Clandestino.
- Lee, E. S. (1966). A Theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57.
- Li, M., & Frieze, I. H. (2012). Before the big decision: Psychological theories on premigration motivation. *Immigration Polisicies, Challenges and Impact* (ss. 3-27), E. Tartakovsky (Ed.), New York: Nova Publishers.
- Likić-Brborić, B. (2007). Globalisation, EU enlargement and new migratory landscapes: The challenge of the informal economy and contingencies for ‘decent work’. In E. Berggren, B. Likić-Brborić, G. Toksöz, & N. Trimikliniotis (Eds.), *Irregular Migration, Informal Labour and Community in Europe*. Maastricht: Shaker Publishing.
- Lordoğlu, K. (2015). Türkiye’ye yönelen düzensiz göç ve işgücü piyasalarına bazı yansımalar. *Çalışma ve Toplum*, (1), 29-44.
- Madaminova, D. I., & Zilong, W. (2022). The problem of migration and approaches to its study. *International Journal of Social Science Research and Review*, 5(1), 176-183. <https://doi.org/10.47814/ijssrr.v5i1.184>.
- Martin, P. L. (1991). Labor migration in Asia. *International Migration Review*, 25(1), 176-193.
- Massey, D. S., & Gentsch, K. (2014). Undocumented migration to the United States and the wages of Mexican immigrants. *International Migration Review*, (48), 482–499.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431–466. <https://doi.org/10.2307/2938462>
- McAuliffe, M. ve Triandafyllidou, A. (2022). Report overview: Technological, geopolitical and environmental transformations shaping our migration and mobility futures. *World Migration Report 2022* (M. McAuliffe and A. Triandafyllidou, Eds.), Geneva: International Organization for Migration.
- Meydan Larousse Ansiklopedisi. (1971). İstanbul: Meydan Yayınevi.
- Mincer, J. (1978). Family migration decisions. *Journal of Political Economy*, 86(5), 749-773.
- Öksüz, S. (2019). *Nedenleri ve sonuçları bakımından Türkiye’de düzensiz göç: 2000 – 2015 yılları arasında bir değerlendirme*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Özmen, D. (2022). *Kuzey Afrika'dan Avrupa'ya yönelik düzensiz göç hareketlerinin analizi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Özyakışır, D. (2013). *Göç (Kuram ve bölgesel bir uygulama)*. Ankara: Nobel Yayın.
- Parlak, T. M. (2021). *Avrupa Birliği Mülteci Hukuku Reformunda düzensiz göçmenlerin statüleri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: Özyeğin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Penninx, R. (1982). A critical review of theory and practice: the case of Turkey. *International Migration Review*, 16(4), 781-818.
- Petersen, W. (1958). A General Typology of Migration. *American Sociological Review*, 23(3), 256-266.
- Piper, N. (2003). Feminization of labor migration as violence against women: International, regional and local nongovernmental organization responses in Asia. *Violence Against Women*, 9(6), 723-745.
- Purkis, S. (2006). Modern köleler: Göçmenler. *Eğitim Bilim Toplum*, 4(13), 44-59.
- Ravenstein, E. G. (1885). The laws of migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167-235.
- Ravenstein, E. G. (1889). The laws of migration. *Wiley for the Royal Statistical Society*, 52(2), 241-305.
- Resmî Gazete. (17.03.2016). *Yabancılar ve uluslararası koruma kanununun uygulanmasına ilişkin yönetmelik*, S. 29656.
- Rybakowski, I. L. (1987). *Population migration: Projections, factors, policy*. Moscow.
- Sağiroğlu, A. Z. (2015). Türkiye'nin değişen göç karakteri. *Sosyoloji Divanı*, (6), 9-30.
- Sakız, H. (2020). Kapsayıcılık paradigması çerçevesinde göçmen bireyler. *Türkiye'de göçmen kapsayıcılığı*, H. Sakız ve H. Apak (Ed.), 2. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Sallan Gül, S. ve Türkmen Er, E. (2022). Türkiye'den Almanya'ya göçün toplumsal cinsiyet belirlenimleri. *Göç ülkeleri olarak Almanya ve Türkiye, Türk işgücü göçünden 60 yıl sonra politikalar ve uygulamalar*, E. Esen ve D. Borowski (Ed.), Siyasal Kitabevi, Ankara, 115-128.
- Samers, M. (2003). Invisible capitalism: Political economy and regulation of undocumented immigration in France. *Economy and Society*, 32(4), 555-583.

- Saravia, N. G., & Miranda, J. F. (2004). Plumbing the brain drain. *Bulletin of the World Health Organization*, (82), 608-615.
- Schinkel, W. (2015). The imagination of 'society' in measurements of immigrant integration. *The language of inclusion and exclusion in immigration and integration* (pp. 20-39). Routledge.
- Schrover, M., Van Der Leun, J., Lucassen, L., ve Quispel, C. (Ed.). (2008). Illegal migration and gender in a global and historical perspective. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Sciortino, G. (2013). Immigration in Italy: Subverting the logic of welfare reform. *Europe's immigration challenge, reconciling work, welfare and mobility*, New York: I.B. Tauris, ss. 77-94.
- Sever, M. (2015). *Türkiye'yi hedef alan yasadışı göçmenler: İstanbul örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Shahinian, G. (2008). "Trafficking in Persons in the South Caucasus- Armenia, Azerbaijan and Georgia: New Challenges for Transnational Democracies" Cameron S. ve Newman E. (Ed.) *Trafficking in Humans: Social, Cultural and Political Dimensions*, Tokyo, United Nations University Press, 252-273.
- Sjaastad, L. A. (1962). The costs and returns of human migration. *The Journal of Political Economy*, 70(5), 80-93.
- Stark, O., & Bloom, D. E. (1985). The new economics of labor migration. *The American Economic Review*, 75(2), 173-178.
- Stouffer, S. A. (1940). Intervening opportunities: A theory relating mobility and distance. *American Sociological Review*, 5(6), 845-867.
- Straubhaar, T. (1986). The determinants of workers' remittances: The case of Turkey. *Weltwirtschaftliches Archiv*, (122), 728-740. <https://doi.org/10.1007/BF02707858>
- Suh, G. (2021). *Sebepleri ve sorunlarıyla göçmenlik: İstanbul'daki Afganlar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi, Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü.
- Şafak, M. (2013). *Yasadışı göç olgusunda Türkiye: Bir geçiş bölgesi olarak Trakya'nın analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Şahin, S. (2021). *Transit ülkeden hedef ülkeye; 2000 sonrası Türkiye'ye yönelik Afgan göçündeki dönüşüm ve Türkiye'ye etkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Şekerci İ. (2023). *Düzensiz göçle mücadelenin iç güvenlik bağlamında yönetimi: Türkiye örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.
- Şen, A. (2017). *Yasadışı göç, insan kaçakçılığı ve insan ticareti ile mücadelede Türkiye'nin rolü*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karabük: Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şişman, Y., ve Balun, B. (2020). *Transit göç ve Türkiye*. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 61-79.
- Tamer, M. (2020). Uluslararası göç ve teorileri. *Premium e-Journal of Social Sciences (PEJOSS)*, 4(8), 274-282. <http://dx.doi.org/10.37242/pejoss.53>
- Tapinos, G. F. (1974). *L'economie de migration internationale*. Fondation nationale des Sciences politiques, Paris.
- Tayanç, M. (2023). Türkiye'nin mevcut göçmen yapısı ve coğrafi dağılımları. *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (11), 12-23.
- The Irish Times*, 22 November 2018.
- Toksöz, G., Erdoğan, S., ve Kaşka S. (2012). *Türkiye'ye düzensiz emek göçü ve göçmenlerin işgücü piyasasındaki durumları*, Ankara: IOM.
- Topcuoğlu, R. A. (2016). Göç yazınındaki düzenli ve düzensiz göç kavramları: insan hakları temelinde bir kavramsal sorgulama. *İnsan Hakları Yıllığı*, (34), 1-20.
- Triandafyllidou, A. (2009). *Clandestino project final report*. Athen, 23, 70.
- Triandafyllidou, A. (2012). *Irregular migration in Europe: Myths and realities*. Ashgate Publishing Ltd.
- Triandafyllidou, A., ve Maroukis, T. (2012). *Migrant smuggling: Irregular migration from Asia and Africa to Europe*. New York: Palgrave MacMillan.
- Triandafyllidou, A., ve Vogel, D. (2010). Irregular migration in the European Union: Evidence, facts and myths. *Irregular migration in Europe: Myths and realities*, A. Triandafyllidou (Ed.), Ashgate, ss. 291-299.

- Ulutaş, D. (2020). *Türkiye’de düzensiz göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının rollerinin profesyonellerin gözünden incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- UNGA. (2018). Global compact for safe, orderly and regular migration. *Seventy-third session, agenda items 14 and 19*. New York: UNGA.
- UNHCR. (2005). İltica ve Göç Mevzuatı. http://www.goc.gov.tr/files/files/iltica_goc.pdf, E.T.: 14 Mart 2018.
- UNHCR. (2021). UNHCR: Dünya liderleri, hızla artan yerinden edilme eğilimini tersine çevirmek için harekete geçmeli. <https://www.unhcr.org/tr/29009-unhcr-world-leaders-must-act-to-reverse-the-trend-of-soaring-displacement.html>, E.T.: 15 Nisan 2022.
- Uslu Ak, B. (2021). Göç kavramı ve kuramları. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*,8(72), 1749-1758. <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2579>
- Üstübcü Önay, A. E. (2015). The governance of international migration in Turkey and Morocco: Irregular migrants' Access to Rights. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: Koç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Van der Leun, J. (2003). *Looking for loopholes: Processes of incorporation of illegal immigrants in the Netherlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Vasta, E. (2011). Immigrants and the paper market: Borrowing, renting and buying identities. *Ethnic and Racial Studies*, 34(2), 187–206. <https://doi.org/10.1080/01419870.2010.509443>
- Vollmer, B. A. (2011). Policy discourses on irregular migration in the EU-‘Number Games’ and ‘Political Games’. *European Journal of Migration and Law*, 13(3), 317–339. <https://doi.org/10.1163/157181611X587874>.
- White, M. J. (2016). Introduction: Contemporary insights on migration and population distribution. *International handbook of migration and population distribution*, M. J. White (Ed.), New York: Springer, 1-8.
- Willen, S. S. (2007). Toward a critical phenomenology of “illegality”: State power, criminalization, and abjectivity among undocumented migrant workers in Tel Aviv, Israel. *International Migration*, 45(3), 8-38.
- www.tdk.gov.tr, E.T.: 10.10.2016.
- www.un.org/en/desa. (2008).
- www.un.org/en/desa. (2021).

DİZİN

11 Eylül 2001

11 Eylül 2001, 25

A

ABD, 10, 25, 27, 33, 34, 69
Afgan, 43, 61, 71, 73, 83
Afganistan, 42, 43, 48, 50, 51, 58, 60, 62, 77
Afrika, 7, 25, 38, 40, 51, 81
Ağrı, 51
Akdeniz, 10, 27
Aliğa, 51
Almanya, 11, 33, 38, 53, 54, 56, 82
Arap, 42, 48, 50
Arap baharı, 50
Arnavutluk, 58
Asya, 7, 42, 45, 51, 77
Avrupa Birliği, ix, 6, 40, 74, 76, 81
Avrupa Konseyi, 2
Aydın, 51
Ayvacık, 51
Ayvalık, 51
Azerbaycan, 51

B

Balıkesir, 51
Bangladeş, 58, 60, 71
Batı Avrupa, 1, 25, 45, 51
Beyaz Rusya, 66
Birleşik Krallık, 3
Birleşmiş Milletler, ix, x, 5, 7, 10, 31, 66
BM, ix, 5, 6, 33
Bodrum, 51
Bosna-Hersek, 58
Bosnaköy, 51
Burkina Faso, 9

C

Cenevre Sözleşmesi, 6, 32
COVID-19, 33

Ç

Çanakkale, 51
Çeşme, 51
Çin, 54
Çinli, 25

D

Didim, 51
Diyarbakır, 51
Doğu Avrupa, 50
Doğubeyazıt, 51
düzensiz göç, iii, iv, 2, 3, 5, 1, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 36,
38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 62,
65, 66, 67, 68, 70, 71, 74, 76, 77, 79, 80, 81, 84
Düzensiz Göçle Mücadele Ofisi, 67

E

Edirne, 45, 51, 83
Edremit, 51
Emek göçü, 10
Ermenistan, 51
Estonya, 58
Everett S. Lee, 16

F

Fas, 41, 58
Fransa, 10, 38, 46, 54, 56
FRONTEX, ix, 66

G

Geçici Koruma Yönetmeliği, 33
Gevaş, 51
Göç, 0, i, ii, iv, ix, 1, 2, 4, 6, 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 11, 12, 14,
15, 17, 18, 20, 21, 22, 24, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 35,
37, 40, 42, 47, 49, 53, 57, 62, 66, 67, 70, 72, 74, 77,
78, 79, 81, 82, 84
Gumilyov, 5, 77
Güney Avrupa, 10, 27, 38
Gürcistan, 44, 51, 58, 60, 71, 77

H

Hakkâri, 51
Hatay, 1, 0, iii, 51
Hindistan, 11, 51

I

Iğdır, 51
IOM, ix, 6, 1, 2, 9, 29, 32, 33, 35, 37, 78, 84
Irak, 44, 46, 50, 51, 58, 60, 62, 71, 79

İ

İkiye Bölünmüş Emek Piyasası, 20
illegal, 2, 12, 50, 79, 84
insan ticareti, 3, 27, 35, 36, 42, 44, 46, 68, 83
İnsan ticareti, 35, 36
İpsala, 51
İran, 43, 50, 51, 60, 71, 76
İrlanda, 36
İspanya, 10, 31
İstanbul, 30, 43, 44, 51, 72, 77, 81, 82, 83, 84
İzmir, 30, 51, 75

K

Karadağ, 66
Karadeniz, 10, 44, 77
Kırgızistan, 66
Kosova, 66
Kuzey Amerika, 1, 3, 12, 25
Küçükkuyu, 51

L

Litvanya, 58

M

Makedonya, 58
Meksika, 25, 27
Menderes, 51
Menemen, 51
Meriç, 51
Meydan Larousse Ansiklopedisi, 1, 81
Moldova, 45, 60, 66, 71
Muğla, 51, 74
Muradiye, 51
Mülteci, 32, 40, 81
Mülteciler Yüksek Komiserliği, ix, x, 6, 7, 31, 66
Myanmar, 9

N

Nijerya, 66
Norveç, 66

O

Orta Doğu, 7, 9, 25, 58, 66, 73, 83

Ö

Örgütlü Suçlara Karşı Sözleşme, 65
Özbekistan, 58

P

Pakistan, 51, 53, 58, 60, 62, 66, 71
Patnos, 51
Petersen, 14, 17, 18, 81
Polonya, 54, 56

R

Ravenstein, 3, 10, 14, 15, 16, 19, 81, 82
Romanya, 66
Rusya, 5, 9, 51, 54, 56, 66

S

Saddam Hüseyin, 50
Seferihisar, 51
Sığınmacı, 32, 34, 53
sınır ötesi, 30
Slovak Cumhuriyeti, 58
Slovenya, 58
Suriye, 42, 46, 48, 50, 51, 57, 60, 62, 66, 71, 79
Suriyeliler, 33

T

toplumsal cinsiyet, 35, 82
Türk Ceza Kanunu, 65
Türkiye, 0, i, ii, iii, iv, v, 2, 5, 6, 7, 8, 10, 29, 33, 38, 40,
41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54,
55, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71,
72, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 84
Türkmenistan, 58, 60, 71

U

Uganda, 53
Ukrayna, 9, 45, 48, 66
UNHCR, x, 6, 9, 31, 33, 48, 84
Uzunköprü, 51

V

Van, 26, 40, 51, 76, 82, 84

Y

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 65
Yabancıların Çalışma İzni Hakkında Kanun, 65
Yasa dışı, 12, 28, 29, 44, 45, 68
Yayladağı, 51
Yemen, 58, 66
Yunanistan, 49, 58, 63, 66